

EX LIBRIS

A. F. AULAGNIER,

Doct. Med. Monsp.

CHARLES PARIS

Ed. originale

123

SANCTORII SANCTORII
DE
MEDICINA
STATICA
APHORISMI.

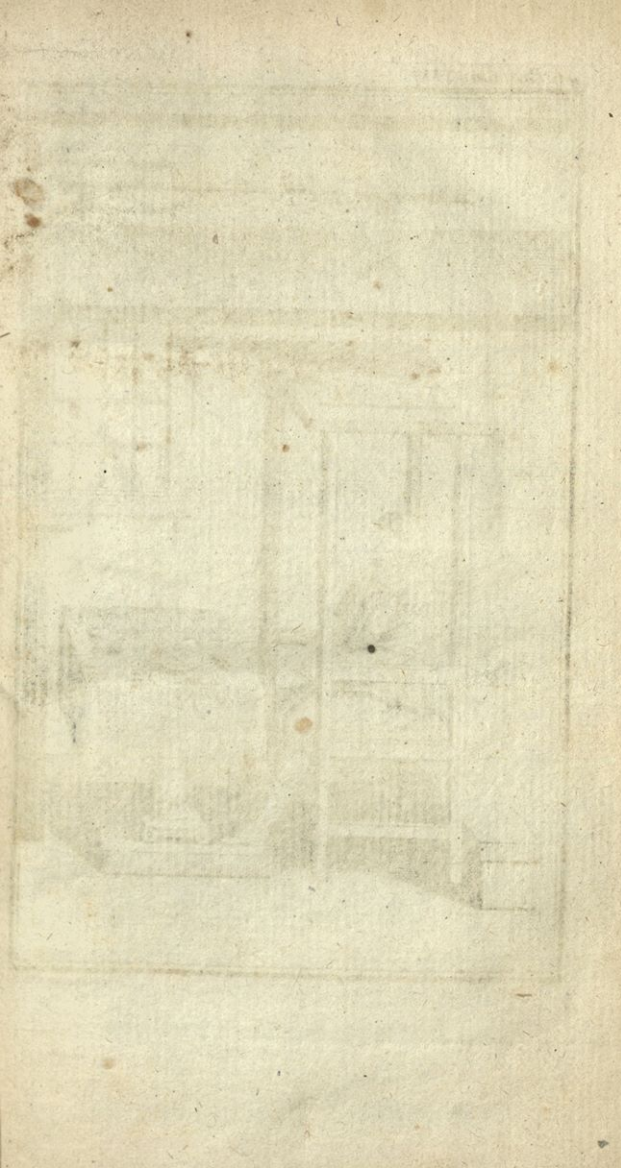
SAUCTORI SAUCTORI

DE

MEDICINA

STATICA

APHORISMI.

SANCTORII SANCTORII

JUSTINOPOLITANI DOCTORIS MEDICI
ET MEDICINÆ OLIM PROFESSORIS
PRIMARIÏ IN LYCÆO PATAVINO

DE MEDICINA
STATICA
APHORISMI.

Commentaria, notasque addidit
A. C. LORRY.

PARISIIS;

Apud PETRUM-GUILLELMUM CAVELIER,
viâ San Jacobæâ, sub signo Lili aurei.

M. DCC. LXX.

Cum Approbatione & Privilegio Regis.

339342

339342

DE MEDICINA

STATI

APHORISMI

Commentaria, scripturae
A. G. Lorry.

11. VI. 1984

N 379

ID 22836992

j

PRÆFATIO

EDITORIS.

ILLARUM omnium Artium quæ à naturæ contemplatione oriuntur, exordia infirmis primùm atque exilibus niti fundamentis, in tantâ ingenii humani tenuitate, necesse est. Paulatim verò moles firmior assurgit, dum usus nova meditando extundit veritatum semina, nova que ipsis addit ornamenta. Tandem per longam experimentorum atque observationum seriem, speciosa rerum panduntur & evolvuntur miracula; perpetuò que na-

ij PRÆFATIO.

turæ contemplatoribus nascitur laborum argumentum, specie pulcherrimum, varietate uberrimum, utilitate maximè conspicuum.

Quæ ergò artes ætate posteriores sunt, eas etiam minus firmas esse rerum ordo postulat, errori que magis obnoxias ipsa eas sua facit novitas: si præfertim arduum & præceps fuerit, quod ad veri fontes deducit parùm cautos, iter invium, & hæsitantes falsâ deludat imagine species veri efficta & mendax. Nullâ aliâ in arte tot vepres evellendi, tot superandi scopuli, tot meatus extricandi repperiuntur, quot in Sanctorianâ de Perspira-

tione infensili doctrinâ. Summè enim variabilis corporum perspirantium conditio, quibuscumque impellentibus causis cedit, & ab iis abripitur; tùm congeries immensa causarum, hinc & inde irruentium, vix numerandam effectuum farraginem producit & ingenerat.

Fœliciori successu, nuperimis temporibus, de vegetantium perspiratione instituta fuere experimenta. Vix enim ulla de causis quibus perpetuò mutantur animalia, firmiorem vegetabilium organifimum attingit. Illa e solo nata & in ipso enutrita foliùs athmosphæræ reguntur arbi-

iv PRÆFATIO.

trio. Nulla in iis captanda occasio , nullum aucupandum variabilis ingenii punctum versatile. Sed evidentes fervoris in aere , humiditatis aut frigoris mutationes , ad vegetantis pondus vel auctum vel imminutum collatæ , docent quantum diu exhalando ponderis amittant vegetantia , quantum noctu inhalando recuperent. Hic est illis simplex nutritionis mechanismus. Hinc frondes quotannis explicant , hinc prolem educant & alunt , uni loco addicta , uni aeri obsequiosa.

Verùm in mobilibus animalium organis longè aliter se res habet. Illa enim tot re-

P R Æ F A T I O. *v*

rum imperiis vexantur. Nec moram nec requiem finunt incidentes undequâque causæ. Nunc ea motus exercet, nunc vexat fames, sitis torquet, urit cupido, terror exanimat; quæ omnes causæ nunc huc nunc illuc fusdeque versant, sive insidiis illudant, sive vehementiâ frangant, sive exsuperent pervicaciâ. Hinc in ancipitibus utriusque regni limitibus, quò magis ad immobilem & uniformem vegetantium vitam accedunt animantium species, eò etiàm simpliciores, & captandis experimentis sese præbent faciliores.

At homo ad sublimiora na-

a iij

vj PRÆFATIO.

tus, quantum præcellenti sensûs acumine cœtera animantium genera antecellit, tantum etiam externarum causarum impressiones sentit acutiùs, & earum impulsibus patet apertiùs. Hinc vitæ toto ordine disconvenit, mutatur in horas, ad omnia versatilis, & sibi semper tum animo tum corpore dissimilis. Qui verò tam variabiles eventus, in calculos deducere tentaverit, & in re summè mobili immobilia statuere corollaria, nihilo plus agat, quàm si dederit operam ut cum ratione infaniam.

Veniam ergò posteris concesserit Sanctorius ipse, si dùm

P R Æ F A T I O. vij

inventoris venerantur audaciam, rerum observatione freti recedunt ab ipso; cum præterviderit multa, deceptus in paucis, campum que, experimentis ad lancem æquam revocandis, apertum reliquerit.

Sic nihil est adeò evidenter demonstratum atque inhalatio & absorptio corpusculorum per aera volitantium. Ipse prodit in urinis violæ æmulus odor quantùm à parietibus oleo therebentinæ odorifero obductis, inhalemus. Hanc prætervidit Sanctorius. Nec mirum si potentes ejus effectus parùm senserit; nondum enim innotuerat admiranda illa aquæ in vapores so-

viiij PRÆFATIO.

lutæ ad penetrandum undequaque efficacia, & elastica vis quam sibi ex atmosphære commercio adscire valet. Sed rapidos ejus effectus facilè pro demonstratis habebunt, qui humido in aere versari non possunt, aut uvida tractare lintea, flores ve roscidos, quin aut ipsos gravis coryza corripiat illicò, aut anxios reddat subita suffocatio: quæ symptomata eâdem celeritate tollit, aut foci accensi virtus, aut solis irradiatio: sin minùs, post multas variasque horripilationis, & discurrentis undequaque frigoris vices, pondus inutile auferet urinæ vis ingens, aliquandò perspirationi

diurnæ æqualis, imò eam quandoque exsuperans.

Hæc omnia cum perspirationis subitâ vi retropulsæ effectibus forsan confundi possint, verùm in numerosis quæ circâ humidioris atmosphæræ effectus tentavere experimentis & J. Linings & Lionel's Charmer nulla erroris circa absorptionem nota metuenda est. Ubi enim intra unius horæ spatium, experimento in J. Linings capto Carolinæ meridionalis in aere, atmosphærâ sub humidâ ad unius libræ pondus moles corporis increverat, afflatam ab aere externo aquam difficile est non admittere, cum præsertim à siccioris at-

x PRÆFATIO.

mosphæræ halitu pondus illud intra idem tempus fuerit discussum. Nec utile est longiùs hic tot inhalationum exempla excitare quæ doctissimi Simsonus & Kaw Boerrhaave con-gessere. Nondùm tamen scimus adhuc ipsius inhalationis leges statuere, & enodare quâ ratione fiat, ut spretum sæpe sæpiùs contagium, ipsâ suâ fecuros & imprudentes fælicitate, aliquandò opprimat, quos nondùm valuerat attingere.

Plurima quidèm circa aeris in perspirabile corpus actionem sagax detexerat Sanctorius: latent tamen adhuc multa accuratiùs perpendenda, imò & nondùm intellecta. Quid

agat in perspirationem humorum, dicam, an spirituum subtiliorum, athmosphæra electricitate actuosa, aut fulgurans illa, nimbis que nigricantibus horrida? Sæpe teneris corporibus præfaga vis inesse videretur antequam vel Barometri fidem possemus advocare. Nec dissentient podagrici, aut artubus per Chirurgiam trunci. Ne loquar hic de vix refellendis R. Mead observatis circa solis defectus aut lunæ labores, qui corporum animalium tubulis novas inferunt formas, & proprietates illorum immutare valent.

Verùm ut à reconditis ad aperta maximè deferamur,

xij P R Æ F A T I O.

nulla materies in *Physicis* adeò tractata , adeò observatione deprehensa quàm caloris atque frigoris ad corpus nostrum correlatio. Nec tamen licet adhuc salubres aut vitales utriusque limites assignare. Sic ad ultimas Siberiæ glacialis oras , *Physices* amore devectus *Gmelinus* annotavit ad 55 infra glaciale punctum *Thermometri* *Fahreinetiani* sanissima vivere animalia eadem, quæ in clementiori Germaniæ cælo paucis post 0 infra glaciale idem punctum gradibus , animam in campis præ frigore relinquerent. Aliâ ex parte, experimento, quod nullus error possit mendosum facere ,

P R Æ F A T I O. xiiij

demonstravit magnus Boerhaavius, vix per pauca temporis minuta ullum animal posse æthereâ frui aurâ in aere quem calor ad 90 gradum ejusdem Thermometri facit æstuantem. Verùm Astracani Doctissimus Medicus Lerchius vidit aerem salubriter inspirari quem exureret gradus 110. calore scilicet atmosphæræ ad hunc gradum paulatim incremente. Imò quotidianum est assuetis Russiæ incolis Thermas ingredi quæ ad gradum 105 & 108, incalescunt; ibi delicias illi quærunt, & natalia discutunt frigora. Incautum tamen Di Chappe servulum calor idem penè extin-

xerat. Quid plura? Similia exempla caloris salubriter immodici in actis Acad. Parisinis reperire est. Nec mirum, cum salubrem in Senegalliâ calorem atmosphæræ ad gradum 39 Thermometri Reaumuriani statuerit Cl. Adanson nostris in regionibus ferè lethalem.

Ad subtiliorem Physicæ fibrarum sensilium structuræ intuitum, pertinent effectus enormes assuefactionis illius, quæ in habitum tracta corpus sibi fingit, sibi aptat atque accommodat, novam que ipsi naturæ formam afflat & conditionem.

Ipsiùs nulla in vegetantium atque corporum quæ mechanico tantùm reguntur orga-

P R Æ F A T I O. xv

nismo naturam, potestas aut efficacia. At in animalibus si à teneris imbuta fuerint corpora, in sanitatem ipsa vertitur & inter species easdem maxima inducit discrimina. At in nullo alio genere adeò potenter machinæ tonum, mores, institutum immutat, atque in homine. Hic, cùm cœtera ferè omnia animalia patriam sibi delegerint extra cujus limites aut fœliciter vivere non valent, aut generandi facultatem amittunt, solus in omnibus, ad quas solis radii pertingunt, oris habitabilibus, vivit, viget, numerosam edit prolem, patriam que & propinquos charitate profequitur, doliturus, si ad alias etiam

ævj PRÆFATIO.

meliores terras, exul amaretur; ita tamen ut quas ab enormi cœli diversitate assumit differentiæ, non genus, non speciem mutant, sed leves tantùm in specie varietates inurant. Quantum porrò in perspirationis copiâ abluere inter se debent aut ultimi hominum Geloni, Boreali concreti frigore, aut impendentis solis fervore perusti Æthiopes? Hinc salubriter cutim, nudos que artus vernicis in morem, oleo inungit putidissimus Hottentotes, illinc rubore obducto terribilem sese præstare tentat pictus Caräiba. Nec hunc aut illum ab avito more dimoveas. Aliis institutum est recens natos in-

P R Æ F A T I O. xvij

fantes gelidissimis immergere fluminibus aut in nive provolvere. Nos tepore camerarum male cauti tuemur atque protegimus tenella nascentium corporum stamina. At omnibus benigniori Natura mater indulgentiâ consulit; crescunt que omnes æquè salubriter. Scilicet viget intus vis actiosa, & per conjuratos artus diffusa, quæ moduli non uniùs capax, regit omnia, & scopum attingit felicissimè. Ut enim calor ille, quem innatum veteres vocavere, per univèrsum corporis ambitum æqualis ad Thermometrum reperitur in vestitis corporibus, sive rigeat bruma sævior, sive campos exurat sitientes Syrius,

xviii P R Æ F A T I O.

dùm aeris calorem supplet nunc vis intima, nunc contra ipsi quasi cedit, ita præcipuæ corporis functiones bellè, at novo ordine procedunt, sub mutatione quâvis perseverante. Insignior sola differentia in secretionum ubertate & formâ quærenda est, quatenùs altera alteram excipit, sibi que invicem suppleant amicè. Quæ quidem mutationes ubi sensim sine sensu fiunt, cùm latissimè possint extendi, nihil est e rebus quæ in hominem agunt, cui non possit tandèm assuefcere, nisi causticum illud fuerit & planè *deleterium*: qualia sunt vera, re & nomine nuncupanda, venena; ita ut, inter exempla quæ circâ habi-

PRÆFATIO. xix

tus inducendos afferri solent & circumferri, nihil ferè possit negari, præter vulgatissimam de Mithridate fabellam, quæ Physices legibus repugnat omninò, licet omnium penè authorum fidem sibi extorserit.

Quantùm ergò ab integrâ & absolutâ de Perspiratione doctrinâ longè adhuc absimus, ex his facile est intelligere. An non igitur meliùs foret, infantem recens natum ad experimenta feligere. Hunc nulli corporis labores deturpant, hunc nulli affectus animi exasperant, hunc victus enutrit simplex, lacteus, uniformis. Verùm attento observatori mirum videbitur, quantùm perspirabilis hac in ætate hu-

mor ab adultorum perspiratione discrepet. Superficies corporis infantilis tota, lacte vix mutato turgida, illud redolet & quasi exstillat. Superat humor ille in tenellis corporibus, & sæpe ad cutim in lamellas acescentes & quasi caseosas concrefcit. Interea urinæ acedinem omnem intus vitæ actione natam eluunt, ipsæ que accerrimæ halitum nares pungunt vellicanti, & catheteribus argenteis maculas difficilè eluendas imprimunt altè. Omnes hæ in adultis prorsus mutantur formæ: rursus que ætate senili nihil nisi tenuissimum excrementum erumpit per arida, rigida, & ferè offesa cutis flaccidioris spiracula.

Hinc partes humorum antea perspirabilium crassiores exundant undequâque, sputaminum, glutinum, pituitæ crassæ lemosæ, indivulsæ nomine. Hinc patet, nullam esse inter hominum ætates perspirationis paritatem.

Quid jam hic eandem Perspirationis proportionem quæramus, aut indolem eandem in podagricis, & illis quibus aer ille nondum fixus sub flatuum nomine, sævissimos arthritidis paroxysmos invehit, quibus addensatur tandem & cretam in animalelem concrefcit? Quantum mutata est perspirabilis humoris ubertas, in hypocondriacis & hysteris, quæ libras quinque aut sex urinarum

xxij P R Æ F A T I O.

intra parvulum temporis intervallum profundunt; cutis interea illis exsucca & arida, speculis vel nitidissimis apposita nullam ipsis imprimit maculam. Cætera de genere hoc exempla afferre & ponderata seorsim expendere difficile est & inutile : sed omnia hæc novis laboribus campum sufficiunt, ita ut in arte staticâ dici possit, labori fabrum prius defuturum quàm fabro laboris materiem.

Artem ergò illam quicumque patienter sectari voluerit, materiem non omnem suscipiet exhauriendam. Sed nunc electrifato corpori stateram apponet, videbit que quantum perspirationi faveant efluxus

P R Æ F A T I O. xxiiij

illi materiei illius per univ-
fum totius globi ambitum dif-
fusæ inæqualiter, & corpora
penetrantis : nunc expendet
quantùm vomitus, quantùm
alvi fluxus volatilis humoris
divertant. Norunt equisones,
antimonii præparata equis pro-
pinata sordes ad cutim ita
accumulare, ut multò plus il-
larum ab ipsorum corporibus
strigilis deradat. Potu illo enor-
mi, quo plures apud nos ho-
dierno præjudicio abutuntur,
quantùm vitiatur coctio, tan-
tùm&flaccescit perspiratio; uri-
næ intereâ summoperê augen-
tur, plaudente sibi ignarorum
levitate. Cutis, post variolas co-
piosissimas, cicatricibus hor-
rida, perspiratoriis que vasis

xxiv P R Æ F A T I O.

occlusis arida, vix aliquid finit avolare. Hinc inflatio pedum, vultûs, manuum, crurum imò & femorum tumores, erysipelata: Quantum inde perspirationi decedat, utinam statera exploratrix nos edoceat. Ferè omnibus ab ætate vigente ad decrepitam senectutem decumbentibus, cutis vitiatur, foedatur. Impetigines, lepræ, prurigines molestæ, cutis nitorem adulterant. Eadem symptomata, sed formâ dissimili, impuberes ad venterem nondum maturos exagitant, & vim novam prænuntiant. Glandularum turgescantium sese que explicantium, systema tunc infertur, in corpore,

pore, potentiarum hucusque latentium, quæ mox actionem vividissimam exerent? Quanta tunc certè ad stateram forent perpendenda ac ponderanda? Dantur ne etiam in rerum naturâ substantiæ quarum aliæ corpori applicatæ, & in illud per os & intestina admisæ, calorem subitâ actione temperent & frigus ad thermometerum inducant; aliæ contra subitò calorem ingenerent? Rem & ad Medicinam & ad Physicam corporis sanè maximè momentosam, experimentis fretus crediderim? Quibus omnibus indagandis, ut facilius pateat aditus, simul que Hippocraticæ doctrinæ

cum recentiorum inventis concordia plenius eniteat, placuit novam Aphorifinis Sanctorianis lucem ex novis experimentis & observatis medicis repetitam, pro virium imbecillitate afferre, brevi & non sine labore nato volumine: mox sparsa nuperiorum authorum] experimenta altero volumine collecturus, si vitam dederit & otium Deus, si benignis & consiliis & auxiliis adjuvare non renuerit laboris hujusce mei fautor & particeps, eximius collega Desessartz, cui plurima debere me, tum in erroribus severè reprehendendis, tum in novis suppeditandis luminibus fateor lubentissimè.

ILLUSTRISSIMO ET EXCELLENTISSIMO
 GYMNASII PATAVINI
 MODERATORI
 NICOLAO CONTARENO
 SENATORI AMPLISSIMO
 SANCTORIUS SANCTORIUS:

DIU mecum cogitavi, & animum diversimodè distractum habui, Illustrissime CONTARENE, an hæc nostra Ars Statica, nova quidem, & ante me à nemine tacta, in lucem esset promenda? Undique erant mihi efficacissimæ rationes, quæ me variè exagitabant: ex unâ parte erat imperitorum & malevolorum hominum magna acies, qui vel nova improbant, vel sub-

tilia non intelligentes, hanc artem; divinam licet, damnaturi essent: aliâ verò ex parte hæc me impellebant, amicorum interpellatio, & res ipsa innumeris experimentis confirmata: sed mihi humanius videbatur hujusmodi arcana in usum hominum potius expromere, quàm suppressa, interque privatos detenta parietes quasi sepulta continere: Etenim majorem laudem semper meriti fuerunt, qui præclaros artis fructus aliis sunt impertiti, quàm qui domi occultatos tenuere. Adhuc tamen supererant angustia, si in hoc partu caruissem celebratissimo defensore, qui nominis splendore, eximiâ virtute, miroque etiam erga me amo-

re effet affectus. Tu ille es, qui splendore, & auctoritate præfulges, à cujus consilio & prudentiâ Reipubl. negotia summâ cum nominis tui immortalitate dependent; Qui Reipubl. administrationem cum studiis scientiarum omnium conjunxisti, quod inter cætera tua admiranda demonstrant præclara illa tua monumenta Historiarum, nec non de Cive, quæ in tuo Musæolo abdita inter quamplurimas alias tuas divinas lucubrationes publicæ literatorum utilitati præripis, eorum autem editionem ac usum omnes maximo affectu, summâque aviditate anhelamus: Tu ille es, qui me a primis studiorum exordiis in fidem

ac tutelam tuam recepisti, quadragintaque annorum ferè curriculo usque ad hodiernum diem amore profecutus es; unde singulari tuæ benevolentia, ac gratia accepta refero innumera beneficia tum meo, tum amicorum nomine impetrata. Accipe hanc igitur, Senator Amplissime, quam multorum annorum cursu peperisti, foeturam; eamque, quâ polles auctoritate contra protervam Zoilorum catervam pro summâ tuâ humanitate tueri, & perpetuò defendere non desinas.

AD LECTOREM
SANCTORIUS.

NOVUM atque inauditum est in Medicinâ , posse quempiam ad exactam perspirationis insensibilis ponderationem pervenire nec quisquam Philosophorum, nec Medicorum unquam hanc Medicæ facultatis particulam aggredi ausus est : Ego verò primus periculum feci, (nisi me fallat genius) artem ratione & triginta annorum experientiâ ad perfectionem deduxi, quam consultius judicavi doctrinâ Aphoristicâ quam Diexodicâ describere : primò ad imitationem magni nostri Dictatoris, cujus vestigiis insistere gloriosum semper duxi; deinde id feci quasi necessitate impulsus, quandoquidem ipsa experimenta, quibus quotidie

affiduis multorum annorum studiis incumbebam, ita me ad hanc doctrinæ formam Aphoristicam manu quasi ducebant, ut Aphorismos optimè inter se connexos miro hoc ordine digesserim, eo planè modo, quo apes primum mel ex variis floribus delibant, & deinde in apiariis per ædicularum suarum favos elaboratum miro ordine disponunt.

De utilitate autem artis nihil dicam, cum nemini lateat, quantum in medendo ponderis habeat insensibilis perspirationis cognitio: solum hoc unicum benignum Lectorem admonitum velim, cum sic se ferant res humanæ, ut res novas invidiâ opprimere potius, quàm studio illas promovere contentur, scio, multos non solum vulgares, sed etiam ex literatorum censu, non veritatis amore ductos, sed ambitionis cæstro, aut vanâ contradicendi libidine, aut invidiæ stimulo impulsos, contra ar-

tem hanc novam insurrecturos, eamque graviter detrectaturos esse, licet ne nomine quidem tenus artem ipsam salutaverint: Verùm illis omnibus, si veritatem sectari desiderant, ita satisfaciam, ut veritatem ipsam sinceram ac puram non solum animo & intellectu percipiant, sed oculis etiam, ac ipsis quasi manibus palpent, si modo, quæcumque de insensibilis perspirationis ponderatione, deque ejus causis, de tempore, de commodis & incommodis, de excessu & defectu, de aëre, cibis & potibus, & aliis sex rebus nonnaturalibus impediens, vel promoventibus perspirationem, & quæcumque alia in hoc libro tradidi, ea ad rigorosæ trutinæ examen revocent.

Neque fastuoso supercilio hanc trutinam parvi faciant, vel contrà præstantissimam artem inania sciorum more deblaterent, quippe

eos non alio responso dignos putabo, quàm postica illa Persii fanna, qui, Andabatarum more cæcutientes, veritatem mordicùs perosi, non sese Eubæos solùm aut Cordubenses in percipiendâ veritate, sed ineptissimos Aristarchos in reprehendendâ demonstrant.

EXPLANATIO TABULÆ.

APHORISMI, qui continentur in libro Staticæ nostræ, aliquot jam per annos in lucem edito, veritate comprobantur ex usu istius sellæ.

Ex quâ duo beneficia colligimus; primum quanta quotidie fiat corporis nostri perspiratio insensibilis, quâ non rectè perpensâ vana ferme redditur Medicina; namque ob justo pauciores vel largiores perspirationem omnes fere malæ valetudines fieri solent.

Secundum in hac sellâ sedendo facilè inter comedendum animadvertimus, quando pervenimus ad debitam cibi & potûs quantitatem, ultra vel citra quam lædimur.

Sella accommodatur, sicuti in hac figurâ apparet, in quâ statera ad tigna supra cænaculum in loco abdito est appensâ, propter proceres, quia cubiculi gratiam tollit, ac propter indoctos, quibus omnia insolita videntur ridicula: Sella vero digiti interstitio à pavimento elevata manet stabilis, ne facilè quassari possit.

Dum igitur ob cibum ingestum ad debitum pondus & mensuram antea præscriptam devenimus, tunc stateræ extrema pars paululum attollitur; ac una sella illico paululum descendit: Hic descensus est ille, qui statim admonet sedentem ad debitam ciborum quantitatem pervenisse.

Quanam vero ciborum salubrium quantitas seu pondus unicuique conveniat, & quanta in singulis corporibus debeat esse perspiratio insensibilis, quæ per sellam commode perpenditur, ex lib. nostro de Staticâ Medicinâ quisque facilè intelliget.

 TABULA.

IN Primâ Sectione agitur de Ponderatione insensibilis perspirationis. Pag 1.

In 2. De Aëre & Aquis. 105.

In 3. De Cibo & Potu. 167.

In 4. De Somno & Vigiliâ. 235.

In 5. De Exercitio & Quiete. 287.

In 6. De Venere. 327.

In 7. De Animi Affectibus. 357.

SECTIO

SECTIO PRIMA.

De Ponderatione corporum ad Perspirationis copiam detegendam.

INTRODUCTIO.

JAM DUDUM Grandævis naturæ observatoribus, perspectum satis fuerat & intellectum, corpora animalium pertusa & pervia undequâque, non conspicuo tantùm rore aliquando humescere, sed semper tenuissimum & oculos fugientem emittere halitum qui tùm universales naturæ animalis qualitates tùm proprias cuique & speciei & individuo exprimeret & contineret. Inde odora canum vis in mediâ hominum turbâ heros agnoscit & feræ semper ejusdem rimando sectatur vestigia.

Nec minùs inhalari ab animalium corpore accitas à vicinis corporibus, super incumbentis aeris auxilio, atomos, infelicia docuere contagia. Ab iis verò vel maximè intimos corporis recessus penetrari, efficacia epithematum vaporumque mer-

2 DE PONDERATIONE, &c.

curialium, extrà dubitationis aleam posuit.

Altiori verò meditatione corporis & fabricam & facultates introspeciens Hippocrates, mutua hæc effluviarum & inhalationum officia, ab externis ad interna & ad ipsa vasorum, viscerum, meatuum cava, transtulit. Scilicet inde affluere, illinc absorberi non halitus tantùm sed & ipsam humorum molem agnovit, unde sanarentur contusa, crises atque metastases fierent. Eximia hæc artis nostræ conditoris dogmata ad recentioris theoriæ jubar expressa, novisse qui voluerit, consulat summi viri Abr. Kaw. Boerrhaave (de Perspiratione Hippocrati dictâ) opus eximium.

Ab illâ observatione sed multò magis ab ipso corporis sensu deducta sunt famosa illa apud veteres vocabula, quibus corpus, deficiente alacritate & ad actiones facilitate, grave dicebatur. Enimverò quoties ad actiones sentimur minus habiles, quoties nos ipsum vitæ exercitium gravat, corpus sese laborare, tristissimo sensu ponderis, experitur; hinc si per totum corpus diffundatur causa mali, crura, brachia, ponderosa fiunt, caput ipsum præ pondere demittitur, fatiscit, labitur. Si pars aliqua labem in

se susceperit, gravat illa, & toti corpori præ pondere importuna evadit. Ponderus illud primævis medicinæ præceptoribus pro certissimo instantis morbi signo habitum, in ipsâ tamen nondum culpabili sanitate, sæpiùs se sentiri finit, quoties nos & nobis & aliis minùs jucundos, & ad consueta vitæ officia negligentiores facit vel tristis animi affectus, vel coctionis languor, vel à non naturalibus quibuscumque causis repetenda excusatio. Sic flante austro corpora experimur graviora, sic sub siccâ & frigidâ Boreæ aurâ leviores, alacres sumus, imò etiam si dicere fas est, ad grandia capescenda audaciores.

Nec difficile est indè intelligere, quæ dici debeant graviora cibaria? quid sit sese cibo gravare? cur quod uni grave est, alteri possit dici leve? cum non impressio tantùm corporis in nostram agentis machinam numerari & supputari debeat, sed etiàm ipsa machinæ vis actiosa, imò & resistentiæ robur intrutinâ debeant expendi. Nec minùs indè observator attentus nanciscetur artem, quâ gravitati, nunc tollendæ, nunc adaugendæ, nunc moderandæ invigilant Medicinæ proceres, Hippocrates, Theo-

4 DE PONDERATIONE, &c.
phrastus (a) Galenus, Aetius, aliique
complures, quâ quidem in arte tota re-
cumbit adhibendorum vacuantium doc-
trina. Sed his nunc immorari à proposito
alienum prorsus foret, ad perspirationis
uberiorem doctrinam properantibus.

Huc usque dogmata hæc sensu solo ju-
dice nitebantur, cujus in machinâ quam
sensus regit atque imperio premit, ma-
ximum est momentum. Nec ullus mor-
taliū rem aliter expendi posse credide-
rat ante Nicolaum de *Cusâ* qui rarissimo
de staticis experimentis dialogo, anno
1550. (b) de corporis humani ponde-
ratione fusè egit & maxima medicis spon-
det commoda si sensilia insensilia que
excrementa velint ad stateram expendere

Hic Sanctorio viam indicasse videri
potest sed non stravisse quam dumis &
vepribus obsitam sensit, sed non su-
biit. (c)

Sanctorius verò, sive ut seipsum vocat
Sanctorius aut de Sanctoriis
medicus & philosophus Justinopolitanus

(a) V. Biblioth. Photii in tract. de sudoribus.

(b) Argentorati apud Knoblochium ad calcem Vitruvii
per Georg. Machætopæium.

(c) Plura similiter alia meditata Nautis & Matro-
maticis objecit solvenda, tentanda, experienda, que
dum sagaciùs odoratur, negligentius deserit.

quingenta annis Cusæ posterior, famam sibi quæsit multiplici doctrinæ genere; acer in evellendis priscorum dogmatum erroribus & legitimâ methodo medendi statuendâ, Hippocraticâque arte doctissimus. Verùm inter penè inanem tot auctorum turbam stetit, si non tentaminibus novis & inveniendi studio ab hominum ingeniis tunc prætermodùm alieno, omnium in se convertisset oculos beneficiisque æternùm memorandis sibi devinxisset humanitatem.

Is enim primus thermometrum invenit & ad usus hominum ita applicavit, dùm febrilem metitur calorem ut omnia rarefactionis phænomena videatur caluisse & rei novitate stupentes docuisse. Imò fixum, à quo cæteros metiretur, gradum proposuit primus. Sed nullâ aliâ arte evasit illustrior quàm staticâ medicinâ quâ gravitatem atque levitatem corporum viventium ad servandam sanitatem metiri docuit inscios & nil tale meditates.

Hic enim mirâ patientiâ, dixerim an pervicaciâ, per numerosam annorum seriem, maximam vitæ partem in sellâ ad stateram Romanam libratâ transegit, ponderatis seorsum excrementis quæ sen-

6 DE PONDERATIONE, &c.

filia è corpore emitterentur. Hinc speciosa depromptit rerum miracula, inter inventores verè colendus, cujus à laboribus ars prorsùs nova affulsit.

Nascentem hunc novæ veritatis fontem obruere conatus est, vivo adhuc authore, Obicius, qui libello, quem Statuco-mastyx nuncupavit, & in artem & in authorem jecit convicia quæ vel ipsa refellit authoris levior imprudentia. At melioribus excepta ingeniis authoris nostri experimenta, fructus tulere uberrimos. Hujus enim vestigia pressit, sed negligentius J. Keill Northamptoni Angliæ oppido ad 51. latitudinis gradum jacenti, medicus mechanicis & mechanico medicis laboribus illustris. Imò si quibusdam Anglicis scriptoribus credere fas est, plura in seipso hujus in doctrinæ confirmationem tentamina fieri voluit Carolus II^{us}. Angliæ Rex, qui antè & post exercitium, à venatione, à fomno, à plenioribus epulis, à jejunio sese stateræ commisit. Postea Parisino sub aere parùm à Keillio diversa instituit Dyonisius Dodart, è Parisiensium medicorum collegio, vir ut doctrinâ sic pietate insignis, qui, jejunii sacri occasionem nactus, Physicem salutaribus si-

mul & piis experimentis illustravit, doctus quantum inde corpora amitterent, quàm brevi temporis spatio amissa refarcirent. His tamen omnibus palmam præripuit tum assiduitate tentaminum tum sedulitate indefessâ J. de Gorter, magni Boerrhaavii discipulus, in frigido & cænoso Batavorum aere ad gradum latitudinis 51. Hic ferè omnem adimplevisse doctrinam videretur si vitæ, aeris, & locorum differentiarum omnes ab uno possent homine observatione deprehendi. Verùm quicumque rem sedulò diversis in locis, imò diversis in annis observaverit sub regimine & mentis & corporis variò, diversa pariter deducet corollaria, si præsertim coctam materiem perspirabilem ab exhalantibus simplici exhalatione humoribus non secreverit. Inde enodandam & intelligendam facile se præbet varietas quam reperiunt, tum inter se, tum ab aliis, Dublini Bryan Robinson, Korkii Georg. Rye hic ad 52 ille ad 53. latitudinis gradum.

Novi aliquid nostro jure postulare debemus à Joanne Linings qui in meridionali Carolinâ ad 33. latitudinis gradum stateram ad usus physico-medicos adhibuit. Quanta enim esse diversitas

8 DE PONDERATIONE, &c.

debet perspirationis, coctione etiam pari, inter regiones quas cursus nimium impendentis aut acrius reflexi solis exurit, in quibus sudor numquam remitti se patitur & labor vel minimus vires per se fatiscentes protinùs exhaurit ac vincit, & inter illa sævissimo frigore rigentia borealia loca, in quibus equis & curribus calcantur per dimidiam anni partem annes cæteroquin rapidissimi.

Omissis tamen differentiis omnibus quæ plus animum oblectant, quam artem promovent & de quibus ad varios passim aphorismos agendi sese feret occasio, quas aliunde ad sedulum revocavit examen Albertus Haller, quem advocasse laudare est; duabus tantum insistemus discrepantiis, cum in remotissimis à se invicem locis observatæ fuerint, à Bryan Robinson Dublini, & Joanne Linings in meridionali Carolinâ: Scilicet dari tempora anni frigidiora in quibus, licet omnino repugnet Sanctorius, urinæ copia perspirationis copiam exsuperet; quod etiam in variabili nostro Parisiensi aere & vivendi genere summè inconstanti licebit observatione deprehendere; quoties præsertim frigus acre & subitum, calentibus & ab aere

repenti rarefactis incidit, aut præ aeris leni perfidiâ, oscitantes opprimit. Tunc enim si sanitas perstet intemerata nec vires accisæ fuerint, omnia summo impetu delabuntur ad urinam, cujus tanta exilit copia, quantam vix Italorum in beato aere vivens Sanctorius, unquam existimare potuisset.

Nec minùs etiam constantissima evincet observatio, quod Gorterus apud Batavos reperiit dogma, scilicet, ut noctu & inter pacati somni tempora minus calet ad thermometrum corpus, ita etiam illud minus perspirare: præparari que hoc tempore humorem qui evigilantibus, vasis vi novâ vegetis, erumpat summâ cum violentiâ. Quæ verò animosè & spretis deliciis Tolosæ observavit circà defectum potûs J. Marco-relle, qui corpora multò reddat leviora, quod antea etiam compererat Dodartus, diutiùs multò ad sensum à docto sacerdote vidi comprobatum, ut alibi fusiùs exponendi sese locus offeret. Hæc porro experimenta sicut & alia nondùm edita de quibus mentionem faciendi locus dabitur, nedùm de staticâ medicinâ diffidentiam afferant, contra confirmationem addunt. Si enim omnia illa inter

10 DE PONDERATIONE, &c.

se conferantur, evincitur, semper fore ut pro ætate, loco, tempestate varia in experiundo fiant corollaria, ipsam verò doctrinam firmam atque demonstratam evasisse.

At dùm operæ pretium quærimus & medica sectamur commoda, id primum edocuit statera, maximam esse in genere illam, quæ per insensiles meatus invisibilis avolat, excrementalem materiam: Nec eam tamen, licet semper aliquid de corpore mortales visus fugiens erumpat, quocumque tempore esse copiâ æqualem, sed semper alimentis salubriter & cum alacritate sumptis & coctis, in robusto corpore proportionalem. Postea verò non minimi momenti illud enituit dogma, non semper cum ponderis aucti sensu consentire stateram, hanc imò sæpè sensui repugnare. Unde nova corollaria in artis augmentum deducta sunt.

Nam cùm ad stateram corpus applicatur, quadruplex ejus reperiri potest conditio.

Prima est ubi ad stateram graviores sensus etiam ponderis comitatur.

Altera ubi ad stateram graviore corpore levitatis sensus fallit jucundissimè.

Nova est & tertia si, quam statera levitatem arguit, illam etiam sensus indicet.

Postrema & quarta reperitur si te statera tibi leviolem redarguit, tu verò sensu ponderis te graviolem colligas.

His enim quatuor corporis conditionibus observatione & ratione ponderatis, maxima Sanctorianæ doctrinæ solvuntur Problemata & ingens in Hygieine lux oritur. Si enim quam statera demonstrat, ipsum senserit corpus gravitatem, gravantur vires à verâ & existente Plethorâ. Illa verò Plethora si viribus opprimendis plures per dies sufficiat, nec aut victûs abstinentiâ aut nixu naturæ violento resolvatur, brevi peiorari succos necesse est; turbato enim motûs ordine, turbatur liquorum crasis, citò que in cacochymiam vertitur Plethora.

Si verò ad stateram gravioribus, insit tamen alacris levitas, & ad omnes motus habilis prompta, fausta omnia atque felicia speranda sunt. Auctum quidem est onus, sed superant vires hosti debellando pares. Anceps tamen erit fortuna si salubria naturæ molimina prævertat ingluvies, aut causa quælibet

12 DE PONDERATIONE, &c.
emunctoriis apta obstruendis.

Felici quidem augurio levitas ad stateram, cum levitate ad sensum, apparet. Res quippe vires non accisas indicat, sed citam postulat reparationem, ab externis quærendam cibariis, ista conditio. Deest enim viribus unde occupentur illæ, & brevi pondus ad sensum ab earum defectu augetur, si non novum ad stateram pondus ex alimentorum suppetiis facile & promptè accederet. Sola quippe reparationi obstare potest egestas miseranda. *Dii meliora piis.*

Pessimum est levioribus ad stateram sese graviores sentire. Deest quidem onus, sed multò magis defunt vires. Ipsa oneri est natura. Ergo damnum inflictum est quod reparare non valeant alimenta. In ipso suo sacrario natura ab hoste prostrata est. Adest aut morbus, aut proximum ac vix eluctabile morbi seminium.

Plurima sunt quæ inde in Hygieinem fluunt principia utilia: hæc enim sanitati servandæ, cum integra stat, aut instaurandæ cum labascit, invigilat. Doctrina verò perspirationis in utroque hoc scopo tota continetur. Pondus enim, sive illud statera, sive sensus arguat, nullius est momenti, si

naturam gravi affectu laborantem intuemur. Nec, cute aridâ crispatisque præerethismo vasis, regularis in febre ulla perspiratio speranda est, quæ nisi coc-tione peractâ & expulsâ febrili materiâ, non reviviscit amplius. Hinc ut in ægro-tantibus & acutâ præsertim febre labo-rantibus perspiratio nullatenus quærenda est, ita in iis qui à morbo revalescunt, summi illa momenti est; ubi incipit ali-corporis, tristesque hostilis materiæ reli-quix novum possent ex favillâ suscitare incendium.

Perspiratio ergo ad naturæ leges li-brata alimentis intra susceptis & moli excrementorum sensilium, illis in direc-tâ, his in inversâ ratione proportiona-lis est, (ut voces à Mathematicâ doctri-nâ rebus aptè designandis mutuemur.) Hinc si plus alimentorum sumpseris, modo vires non opprimantur sed ad hæc su-bigenda valeant, plus etiam tibi incre-scet perspiratio. Si minus alimenti cor-pori credatur, minuetur etiam illa; ces-sabit penitus, si absoluta fuerit inedia.

Cum porrò perspiratio non solùm as-sumptioni alimentorum, sed etiam eo-rum coc-tioni ad amissim respondeat, possit que, recepto in scholis vocabulo,

14 DE PONDERATIONE, &c.

excrementum tertiæ coctionis vocari ; sequitur non minori evidentiâ , illam , ut legitima fit , certâ ac definitâ indigere præparatione , quâ ea tantum expellantur quæ extra propulsanda sunt , illaque ita figurata ut mæandros vasorum sibi priorum illæsos aptè & liberè superent. Hæc porrò iis donata proprietatibus perspiratio , cocta , nomine Hippocratico , dici potest ; id est suæ consona & accommodata naturæ , quam si non consequatur , cruda erit & jure dicetur. Unde patet sedulò distingui inter se separari atque sejungi debere tum perspirationem coctam , quæ non semper , non æqualiter omni tempore fluat , sed noctu præparetur , mane facta vortice ad exitum ruat , tum perpetuam illam , indefinentem , vitæ ipsius sequelam , exhalationem humorum tenuissimorum.

Ex hisce principiis rectè duas agnoscemus humorum per aperta cutis spiracula fugientium species. Priorem exhalantis liquidi nomine designabimus , altera perspirationis nomen sibi vindicabit.

Prior nullo non fit tempore , à motu vitali cordis solo pendet , ei proportionem concors , si cætera fuerint pa-

ria, id est si vaforum exhalantium oscula fuerint & meabilia & patentia : adjuvatur à causis externis, quales sunt calor aeris, electricitas, somnus, lætitia moderatior. Hanc quocumque tempore, si manum terfo politoque metallo admoveris, deprehendas, hanc è pulmonibus erumpentem frigus in fenum densat conspicuum. Imò si calentem manum aut nivi aut glaciei admoveris, exhalantis liquidi halitus acutiores oculos non fallit.

Altera verè Sanctoriana coctioni alimentorum soli aptè responset. Hæc est illa quæ non omni tempore exilit, copiosior à quinque vel à septem post cibum horis, somni habitâ ratione ; promptior est à leviori cœnâ, tardior à pleniori, licet quidam alia docuerint. Statera hisce horis admota, quos priùs confuderat, à se invicem secernit humores, dùm copiam docet, dùm causam indicat, dùm effectus discernit. Tantùm hisce in horis, & à somno in perpassis intra unius horæ spatium à corpore decedit ponderis ! Unde non sine summo acumine non tantùm summam hujusce humoris copiam detexit, sed etiam ponderis maximi perspiratio-

16 DE PONDERATIONE, &c:
nem haberi voluit præceptor noster
Sanctorius.

Verùm absque trutinâ hæc humo-
rum nostrorum à se invicem discrepan-
tias & ratio indicat & observatio. Ratio
quidem pleniora esse post epulas vasa
fatis indicat, hæc verò etiam sine ullâ
sensibili vacuatione depleri & ad ine-
diam ac vacuitatem reduci posse nemo
est qui ignoret. Hinc enim nova cibo-
rum necessitas ingruit; fit ergo depletio
& inanitio, à partibus quæ, dum sensus
fallunt, rationem & observationem non
eludunt. Demonstratur ergò & plenè ar-
guitur conclusione necessariâ perspiratio
hæc nostra. Præterea si propter aeris fri-
gus aut aliam quamcumque causam cu-
tis obturetur & quasi constipatione ob-
durescat, quibus præcipuè horis perspi-
ratio cocta exilit, mirum est quàm largâ
copiâ urinæ latex exundet & ille qui-
dem sedimento albo, ponderoso dives.
Demùm certum est quòd iis qui & lar-
giùs epulantur, & benè concoquunt,
lintea quæ cuti ipsi apponuntur multò
sæpiùs renovanda fiat, eaque, nisi cura
subsit, dum à cute removentur, fordi-
diora sunt; quæ quidem sordes, quan-
tum pondus addant indusiis facile est ex

perimentis deprehendere. Imò ea lintea, epulorum & largè comessantium, aliquandiu asservata rancidinem olidam contrahunt, & pulverem tenuissimum, sed copiosum & fœtidum excussa in aerem emittunt.

Præterea verò nonne ipsam visui & tactui perspirationem redditam dicere possumus, cum homini à somno recenter excitato aut imperfectiùs concoquenti, aeris frigidi morsus, universam sanguinis molem crustâ albâ tenaci, mucosâ inficit, quæ cum in arctissimos vasorum pulmonalium mæandros sese deposuerit, aut illo decubitu hominem perimit, aut indivulsæ ac glutinosæ pituitæ formâ, nixu ingenti exsputabitur, formâ catharri. Nec novum est in arte staticâ eos qui multa & crassa sputant, parùm perspirare. Norunt illud ii quibus paulò plenior cæna non permittitur, quin eis illicò, ut verbis Hippocraticis utar, *nares impleantur* aut, quod periculosius, pulmones.

Perspiratio igitur coctionis fœtus est & effectus; perfecta erit si etiam coctio fuerit perfecta, sin minùs, iisdem vitiis laborabit. Si defecerit, deficient etiam prorsùs. Nihil ergo prima alimentorum

mutatio in ventriculo ad illam confert; imò etiam ei nocet. Corpore pleniori vix aliquid primis in horis ad stateram amittitur.

Deficeret statera, rem docerent evidenter cutis ariditas, calor major exortus, urinæ aut suppressio aut tenuissimæ & aquæ, in potu liberaliori, emissio. Vix aliquid tunc exhalat, si forsan exceperis penetrabiles spirituum assumptorum & summè volatiles atomos.

Nec chylo recentius admisso, sed nondum cocto plus debetur perspirationis coctæ. Si liquidior ille fuerit, ejicitur aqua superflua, vel sudoris, vel urinæ sub formâ. Sed ille crudus adhuc, necdum sanguinem instaurans, premi, addensari mole, principiis tenuari postulat, ut coctus dici possit. Hinc præmatura exercitatio non nutritionem tantum sed & perspirationem impedit, principiaque naturalia violento subvertit turbineoque motu; hinc quantum, hoc in tempore, inertix experitur natura, tantum, in labore præpostero, defatigationis persentit, linguaque præcipuè, non spernendum ad perspirationis notas aucupandas organum, muco tunc obsessa, crasso, crudo, in-

divulso, exeuntium humorum pravam crasin, amarore ingrato, sitique importunâ, declarat.

Coctionis ergo peractæ tempus perspirationis hora est. Hinc licet repugnet Sanctorius, verissimum dogma & mihi constantissimâ observatione demonstratum, detexit statera illustrissimi J. Gorter: minimam esse somni tempore perspirationem, præparationem ad perspirandum maximam. Scilicet laxatis vasis minimis & ampliore spatio, circuitus fit tardior & lentior. At quod ad coctionem præcipuè confert summâ cum æqualitate diffusus calor animalis dormientis, pluribus gradibus ac in vigilante minor est. Hinc si homini statim à somno supprimatur perspiratio, retinetur illa tota quanta est intra corpus, nisi suppleat urina; & nullo alio tempore tam infauso omine repercutitur materies ad exitum prorumpens, præparata per coctionem præviam & merè excrementitia. Hinc tantum tribuebat Sanctorius, licet hujus inscius theoriæ, illis, quæ somnum excipiunt, pandiculationibus & oscitationibus quæ instrumento jam in motum alacri novos addunt stimulos. Attendant ad dogma illud vestibusque se ma-

ne protegant quos necessitas cogit ut à lecto statim aerem frigidum subeant, & illi qui pharmaca purgantia incautiùs statim à somno obtrudunt: docti aliunde, vim ipsam cathartorum purgantem per somni laxitatem obtundi.

Quamvis autem tot sibi peculiare & inquilinas dotes vindicet humor perspirabilis, non tamen videtur organum aliquid sibi poscere singulare. Perspirationi coctæ & tenuissimis tertix coctionis excrementis facilem exitum præbent, quotquot patent ad cutim hiantia vasorum oscula, pori, glandulæ. Nihil hic addemus eruditæ Abr. Kaw meditationi, nihil sagacissimis Alb. Halleri observationibus.

Enimverò omnia corporis organa perspirant & humorem coctum sibi proprium exhalant, ab aliis, non naturâ quidem, sed aliquot notis distinctum. Ubique sua cuique adest coctio. Plus humoris sibi omni dote correlativi emittunt folliculi scrotales, inguinales, axillares. Alius est faciei, cuti thoracicæ humorum exitus. Hinc variolæ matribus detestatæ puellarum vultum adeò deturpant, alias cutis partes vix attingunt. Oris interni perspiratio an non in limum so-

lidum, imò addensatum & ferè calculosum cogitur? ut asparagus ingrato odore inficit urinas, perspirationem intactam finit, sic in multis allii odor inguina & axillas olentiora facit. Spiritûs vini abusus sudori etiam sæpè singularem indit fracedinem. De quibus authores compilasse inutile est. Ulcera ipsa sæpè odorem sibi ab alimentis quærunt, cicatrix sola, omni destructo mechanismo, perspirationi inuia est. At, fepositâ illâ organorum varietate, quæ diversitatem aliquam formæ non naturæ humoris nostri induunt, nulla adeò distinctione & animadversione digna perspiratio quàm quæ ab ore fit & pulm nibus.

Illa enim quæ fit ab ingenti pulmonum superficie, circa cujus mensuram videantur accuratissima, Halesii tum in staticâ vegetantium, tum in staticâ animalium experimenta, magnam debet e corpore auferre liquorum vim. Hanc ad uncias tres intra viginti quatuor horas Jo. Floyer, hanc ad selibram eodem temporis spatio æstimat Sanctorius; multo majorem ejus copiam numerabant Bergen, Stephenson, Home, imo & ipse Halesius. Nec quidquam tamen certi ab

experimentis hisce pro vario corporis & aeris statu licet assequi. Illa tamen nihil ad nostram perspirationem analogum comprehendit. Vix enim aliquid emittit præter aquam levem, inconcrecibilem, & volatiles spiritus à corporis perpetuò ferventis labore indefesso productos, forsan & ab alimentis mutuatos. Quæ verò ori & naribus propria est, falsa leviter, sæpè densatur in aquam & turpi stiriæ nomine sædè pendet à naribus in frigore. Hinc si repercutiatur perspiratio cocta atque ponderosa in pulmones, quâ quidem in fingendâ & elaborandâ magnam sibi partem vindicant illi, in emittendâ nullam, turgescunt illico & citò indurantur, massamque efficiunt ponderosam non solùm ad ægrotantis sensum anxiosam & importunam, sed etiam secanti post mortem Anatomico, verè præmutatâ partis structurâ, & auctis immaniter & pondere & densitate, stupendam. De quâ videatur omnium medico-anatomicorum primus Jo. Morgagnus.

Multò magis certè ex hisce humoris nostri natura elucescit, quàm ex inspectione & ab aliis humoribus exhalantibus separato examine, prorsùs impossibili. Perspirationis naturam tamen ab aliis

dignosces humoribus simul exeuntibus, si paulum attenderis ad illa quæ ex cute colligi possunt excrementa. Exit enim à cute 1°. ingens aquei laticis copia, eò uberior quò plus sese liquore corpus ingurgitaverit. Inde sudores illi dormientium, ebriosis æstate præsertim familiares. Aqua hæc leviter falsa, si à brachio in vitrum incluso exstillet, inconcrecibilis avolat & maculam vitro imprimit terreo-salino-oleosam multo aere intus incluso turgescens qui demùm foras prorumpit, si igni nudo fœdata vitri pars committatur. Si verò seorsim à sudore sordes omnes, circulationis impetu ad cutem delatas, eraseris, multâ reperies cutem obductam mucagine, seu potius saponem mucoso & oleoso, quæ, pars solidior facta, vix aquâ simpliciter applicatâ solveretur, nisi aut frictu illa intrudatur aut solvente saponis vi reddatur efficacior ad abstergendum. Hinc quotidianum est, si aquam cuti lenius admoveris, ipsam in guttas grandes coire, quasi vernici cutem obducenti immiscibilem, donec aut vis, aut impetus trusionem efficiant. An illud ab adipe transfudante pendeat, requirant alii? Certè summam etiam cutim constari cellulis

longâ maceratione demonstrabis. Reperies verò maximè oleosam perspirationem ad axillas, inguina, pone aures, ad vulvam, &c. Si verò fordes illas à cute hominis, sed præsertim ab equi exercitati corio derasas aquâ solveris; turbida quidem illa primùm fiet, mox sedimenti formâ ad fundum, puris instar, miraberis quanta copia detrudatur partis solidioris, quæ quidem quàm citò putrescat materies, facilè concludet qui adverterit hominum sanorum, nec spurcitiæ fœdatorum, cutem esse prorsùs inodoram: in sordidis verò & negligentibus fracidam & rancidam: olentem & putridam in iis qui vestibus mutandis non adhibent curam, aut quos carceribus clausis, aere non renovato fœtidis, inclusit necessitas. Eandem cutim neglectam, & munditiis carentem, reperies in junioribus pastæ fermento subactæ odori æmulam; in infantibus merè acidam. Adde his, ut omnia simul uno intuitu comprehendantur, quæcumque in corpore evolvuntur volatilia, spiritus forsan animales, auram illam quasi feminalem quæ in eunuchis deficit, spiritum rectorem animalibus proprium, & ea quæ sæpe aliqua labes contagiosa afflavit,

afflavit, & videbis quanti sint emunc-
torii loco organa cutanea.

Præterea verò nonne verisimile est &
demonstrationi quasi proximum, per-
meabile esse corpus materie illius uni-
versalis effluxibus, potentissimis illis qui-
dem à quibus electrica vis, proprietas
Phosphorica, nexusque cum aliis vel
remotissimis corporibus sympathici pen-
dent, & vincula efformantur naturæ uni-
versalia. Quis negare audeat varia quæ
inde possunt concrefcere connubia, for-
mas diversitate abnormes, proprietates
phænomenis stupendas, circa quas me-
chanice nostra cæcutit adhuc, quia sen-
sibus manent & manebunt forsan in
æternum imperviæ. An etiam sive efflu-
xui, sive effluentis materiæ impetui
confert aliquid purissimum aeris elemen-
tum? Certè barometricis observationi-
bus sibi demonstravit VainWright cor-
pora hominum aere gravi majorem vim
exercere, magisque ponderis tolerare,
quam leviori atmosphærâ. Id aliunde cer-
tò scimus, ea quæ possunt in formam so-
lidam densari animalium liquida maxi-
mam aeris vim ad ignis tormentum præ-
bere. At certè sub bullarum formâ exire
a cute numquam potuit aer. Nec spuma

26 DE PONDERATIONE, &c.
sudantum, nisi aeri externo vehementer
concusso & cum sudore mixto non de-
betur.

Ex illâ quidem universâ, circâ Sancto-
rianæ perspirationis ortum & naturam,
contemplatione, fatis confidimus intel-
ligi, quantum viri verè inventoris me-
ditationibus, & corporis physice & ab
illâ tota pendens ejus conservatio, sibi
lucis atque illustrationis insumpserint.
Verùm hærentem illius fronti multâ cum
laude coronam, nullâ ratione marcidam
effecerim, aut aliquid meritis ejus detra-
xerim, licet ab ejus opinione alienus, si
animadvertere libuerit, illum non tan-
tùm ad praxim medicam suis inventis
contulisse, quantum ad theoriæ reclu-
dendos fontes.

Nostra enim perspiratio ad hygieinem
solam pertinet, nec ullatenùs cum fu-
dore aut critico aut symptomatico vel
ad diagnosim vel ad prognosim conferri
atque comparari potest.

Sudor enim semper contra naturæ le-
ges erumpit. Sive eum extruserit urentis
atmosphæræ calor æstuans, sive liquidi
intus redundantis impetus, quâ sese via
aperit, eum extus coegerit prorumpere;
sive miasma volatile corruptorum & so-

lutorum humorum soboles, fuderit illos, & molem tenuaverit universam. Sæpè salutaris emicat, aliquandò utilis, sed sæpiùs noxius est & vitæ cadenti proximus; hinc vera plerumque sunt quæ circa ipsum congestit dogmata Sanctorius. Licet enim pondus ad stateram possit per sudores imminui, sæpè pondus ad sensum immaniter increvit.

At contra summa est urinæ cum perspiratione analogia, & utriusque doctrina iisdem comprehenditur præceptis; nulla est quæ deficienti adeò promptè, adeò efficaciter succurrat excretio. Imò, & licet inventæ doctrinæ amore præconcepito senserit aliter Sanctorius, dubium est an non aliquandò salubriùs superflua per urinam vacuentur. Certè quæ minùs perspirant corpora, hyemali indurata frigore, saluberrima sunt. Et minùs mucidæ nutrientis partis urina abripit quàm tota ferè mucosa perspiratio: nec deesse videtur, quantum conjecturis potiùs quàm experimentis possum assequi, perspirationi sal suus fusibilis. Ut ergo, post Paracellsum, Boerrhaavius ita vult urinam distingui, ut alia tenuissima & statim à potu exiliens, urina potûs dicatur, alia urina chyli vocanda sit, quæ nec adeò

tenuis nec tamen adhuc cocta sit ; tertia demùm benè cocta post perfectam coccionem emittatur & urinam sanguinis constituat : eadem prorsùs adhiberi posset in exhalantibus humoribus divisio, proprietatesque eadem annotandæ forent si sese oculis sinerent deprehendi.

Præterea verò fateri debemus, multò uberiolem fore & extensionis latioris urinæ doctrinam, cum non tantùm de ejus copiâ judicium nostrum & facilius & securius sit, sed ejus variæ qualitates utilia etiam multa edoceant. Præterea verò per univèrsum morborum vel acutissimorum ambitum urinæ observatio protenditur, ab eâque judicia struimus certissima, cum morborum aut diagnosim aut prognosim nullâ ratione attingat perspiratio.

Aliundè verò statera non omnium hominum aut omnium temporum ars est. Hæc aut naturæ observatores spectat, aut homines ita sui amantes, aut privatæ salutis obnoxios, ut publica possint officia contemnere. In eo verò ars nostra tota versari debet ut à sensibilibus ad insensibilem notitiam perveniamus : qui scopus à staterâ non requirendus est. Machina verò ipsa sensu regitur, qui si nihil mutati indicet, frustra in remotis à sensu atque

absconditis, formidini locum quæremus. Nec unius aut alterius diei pondus immutatum, five augeatur illud, five minuatur, aliquid agendum indicaverit; verùm si plures per dies ponderatio alteretur, sensus non stabit iners, aut natura monenti sensui indocilis: sed de his plura non dicemus quæ per se patent meditantibus, & ingeniorum leviorum oculis viderentur ipsam, quam prædicamus artem, convellere.

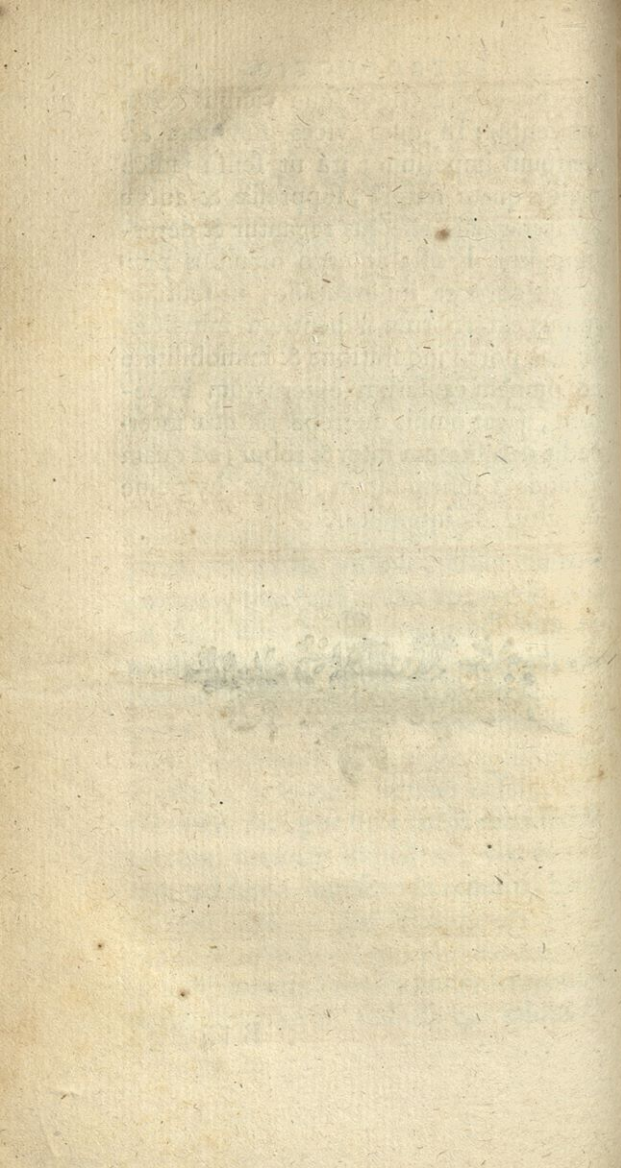
Principiis hisce quasi à fundamentis erecta atque stabilita perspirationis doctrina plurimorum nobis circa physicen corporis problematum enodationem aperit, & oculis subjicit; quibus diutiùs ne immoremur facit ipsa aphorismorum Sanctorianorum mox proponenda expositio. Nec tamen inde minus constat, illos qui magis alimentis sese ingurgitant, magis etiam perspirare, si cætera sint paria, noxasque inde natas omnes probe refarcitis haberi non posse, donec in integrum non fuerit restituta perspiratio illa; nec eandem esse fœminis, hysteri- cis præcipuè illis quæ adeò copiosam urinæ vim emittunt, perspirationem, cute scilicet strictiori, & vacuatione menstruâ defectum perspirationis compensante.

Imo norunt ipsæ mulieres hystericae quàm parum sordium linteis imprimant. Corpora contra viraginum robusta habitum virilem mentientium plus odoris specifici emittunt, plus etiam perspirant.

Tum verò illud præcipuè licebit perpendere maximas imminutæ perspirationis noxas in subitâ illâ & catharosâ ejus retropulsione constitui, partibus præcipuè pravâ dispositione jam prælaborantibus; posse enim illam sensim & salubriter imminui, ut fit quotidiano usu quoties ab æstate ad autumnum, ab autumnò ad hyemem deflectimus. Imo & cum perspirationis auctæ viribus, utilia multa à corpore, sive spiritus illa vocaveris, sive ex mucis illius suprâ imaginandi vim tenuissimi naturâ conflata, extrudantur; certum est nos corpore quasi coacto & compacto, hyeme fortiores videri; hominum verò validissimos & ferendis aptiores laboribus, in frigore boreali nasci, contrâ verò sub ipsis solis radiis meridieque æstuantis naturam imbellem, vix actuosam ad fortia capescenda reperiri. Hinc illi non saniores aut salubriorem vitam agere dicendi sunt, qui plus aut æquabilis perspirant, licet ita senserit inventor noster Sanctorius, sed illi qui minùs ab

alternis caloris frigorisque vicibus commoventur: In quas vices summum est sensuum imperium; ita ut sensu iudice melius quam staterâ, suppressæ & auctæ perspirationis affectus regantur & determinentur. Præstabit ergo omnibus præceptis corpora ita indurasse, ut sentiant minùs externorum irruentium impulsus. In hac porrò induratione & immobilitate ad omnem causarum externarum impetum, jacet omnis discrepantia quæ intercedit debilitatem inter & robur; ad quam vitandam infirmitatem omnis hygieine dirigitur & intenditur.

DE PONDERATIONE
INSENSIBILIS
PERSPIRATIONIS.

SECTIO PRIMA.

APHORISMUS I.

SI quanta, & qualis oporteat, quotidie fieret additio eorum, quæ deficiunt, & ablatio eorum, quæ excedunt, sanitas amissa recuperaretur, & præsens semper conservaretur.

CORPUS per se sanum, illibatum stabit & servabitur, si excrementa jam ipsi nocitura, dotes adepta debitas, vacuentur justâ proportionem, & materies nutritia, similis deperditis & deratis per circuitûs perpetui vim, particulis, evadat. Utraque actio, eodem mechanismo unâque

34 DE PONDARATIONE, &c.

vi efficaci, peragitur ab infantia ad usque mortem. Hâc crescit homo, hâc viget, hâc moritur. Servatur tamen accepti & expensi æqualitas in sanitate ad stateram, quamvis quotidie aliquid supersit crescentibus, quo augentur; sed in hanc partem mole minimam nullus est stateræ accessus.

Ut illud autem debito successu attingat corpus, non copia solum ciborum spectanda, sed qualitas viribus accommodata corporis, id est, quæ subigi facile possit & viribus edomari; nec, aut tenacior sit, aut multis remixta partibus excrementitiis & domari ac subigi nesciis. V. Hippocrat. de priscâ Medicinâ, de alimento passim, Galen. de aliment. facult. cap. 2. lib. 1.

II.

SI Medicus, qui præest aliorum sanitati, sit solum capax additionis, vel evacuationis sensibilis, & nesciat, quanta quotidie illorum sit perspiratio insensibilis, illos decipit, & non medetur.

NIMIS extensâ propositio desperationem medico incuteret: stateram enim ad sanitatis normam adhibere impossibile. Sed sanitas, quæ evacuationum tum sensibilium, tum insensibilium rectum ordinem supponit, ut maximè sensu regitur, sic sensuum ope certò cognoscitur. Adsit ad omnes actiones alacritas & facilis promptitudo, tunc judicare licet, non functiones sen-

fibiles solas, sed etiam insensibiles se rectè habere. Nam consensus unus & confluxus unus omnium inter se, ab evidentibus ad abstrusos, ratione & sensu iudice, deducit.

Hinc ad illam Hippocraticam sententiam reducimur.

Ἀσχηστὴ ὕγινη, ἀσκήνη Πόνων ἀκόρη σίτων.

Norma sanitatis est impigrum esse ad labores, & sobrium ad cibos.

III.

ILLE solus, qui sciet, quantum, & quando magis, vel minus, corpus occultè perspirat, penetrabit, quantum, & quando erit addendum, vel auferendum pro sanitate conservandâ, & recuperandâ.

MUTATA loquendi formulâ, idem omnes medici sonant. De perspirationis enim natura & existentia, collatis inter se omnibus sanitatis signis, pronuntiare facile est. Ponderatio verò, Medicinæ promovendæ cupidis maximè proficua, in praxi impossibilis; sæpè à causis à sanitate alienis variationes accipit, ut pluriès, vel Sanctorio teste, in sequentibus probabitur.

IV.

PERSPIRATIO insensibilis so-

la solet esse longè plenior, quam omnes sensibiles simul unitæ.

Id experimenta in omnibus locis & accidentibus sanitatis demonstrant, Keilliana, Dodariziana, Gorteriana, & quæ in Galliâ à pluribus instituta sunt, aliquam tamen exceptionem dari probare Robinson & Linings. *V. Introd.*

V.

PERSPIRATIO insensibilis vel fit per poros corporis, quod est totum transpirabile, & cutem tanquam nassam circum positam habet; vel fit per respirationem per os factam, quæ unicâ die ad solum circiter ascendere solet, hoc enim indicant guttæ in speculo, si ori apponatur.

CUTIS plurimis, imò infinitis pertusa vasis, & folliculis in eam hiantibus, non unius diametri, sed varii admodum, & squammulis epidermidis valvularum conniventium more relecta, non unum humorem emittit sed plures ejus species. Imò & squammularum harum ope, emissi humoris retinet & resorbet aliquam partem, si præsertim atmosphæra humida superincumbat: unde tot in aëre humido inflationes, tot contagia. Fit enim ad ipsam cutim

quædam quasi circulatio. Præterea glandulæ guttas grandes humoris falsi exire sinunt, & humores etiam específicos, amaros, oleosos, glutinosos ad ipsam epidermidem solidescences, & eò majores pondere, quò plùs animal perspirat. Norunt id equisones. Præterea rancescit ad cutem falsum illud sedimentum, & illotâ cute pruritus facit intolerabiles. Aliter se in pulmone res habet. Vapor enim à pulmonibus exhalans copiosissimè, tenuis est, sine sedimento sine falsedine, quæ fixior exhalare nequit, sed à lymphâ & chylo nondum in sanguinem mutato aliquando levem acescentiam profert, aut à chylo recenti odorem pastæ fermentantis, vel demum, si odorem & acrem saporem accepit, hunc muzatur à linguâ, palato, dentibus, in quibus evidentiâ sedimenti perspiratorii signa quotidie manè apparent.

VI.

SI cibus & potus uniûs diei sit ponderis octo librarum, transpiratio insensibilis ascendere solet ad quinque libras circiter.

LICET hæc proportio in Gortorianis calculis etiam vera sit, tamen in variabili nostrâ Galliâ, alimentis variabilibus, diætâ lautiori, multò magis variabilis est quàm in ullo alio climate, in quo talia fuerint instituta experimenta. Sed eligendus est inter hæcæ variabiles terminus.

VII.

QUANTITAS perspirationis insensibilis aliquam varietatem patitur, pro varietate naturæ, regionis, temporis, ætatis, morborum, ciborum & aliarum rerum non naturalium.

DIFFICILE est omnes varietates experimentis comprehendere, si vestium stragularum pondus, camerarum humiditatem, quò fit ut ipsi sæpè oculi manè turgeant, reflexiones solares, horam somni non indifferentem, sed variè coctioni inservientem, prout vel ab occasu, vel ab ortu solis distat, spectaveris. Si non copiam solum, sed & duritiem alimentorum, animique pathemata in numerum causarum adhibueris. Inde etiam patet, quare tum varia temperamenta hominum, tum ætas, sexus, debeant hinc multum varietatis inducere. Biliosis, cutis siccissimæ hominibus, plus per alvum, minus per insensibilem perspirationem amittitur. Hinc vix ipsis fœdantur per longum tempus linea indusia, vix pondus è corpore exeuntia acquiescere. Senes minus perspirant; hinc ipsis tot sputamina vix coctionem accipientia; hinc cutis arida; hinc difficultas coctionis in morbis. Mulieribus minor pariter perspiratio. Menstruata mulier, ante & post menstrua, vix videtur perspirare: plus cerè alvo solvitur. Infantes undequaque diffluunt, sed iis perspiratio vix certa est. Hystericis mulieribus vix uncia per diem exhalat, sed status est morbosus; hinc aliquæ auctâ superficie in balneis supernatant, ut aiunt.

VIII.

Ex corpore manè ponderato ante & post excretionem sensibilem, quanta fuerit nocturna perspiratio, & sensibilia excrementa, facillimè intelligitur.

PONDERENTUR etiam ex Gortero indusia ante & post noctem. Plures enim uncias ponderis acquirunt, quæ in corpore veterascunt; imò &, si illota longo tempore remaneant, rancedinis primum, dein putredinis notas concipiunt,

IX.

Si corporis pondus plus solito augeri incipiat sine majori cibi vel potûs additione, vel sensibilibum excrementorum retentione, facta est adiapneustia.

UT intelligatur aphorismus iste, addatur *pondus ad stateram*. Nam auctâ perspiratione, simul & auctis vacuationibus reliquis, pondus ad sensum augetur in illis, quorum aut labor, aut æstus, aut venus exhaurit vires. Quid, & ipsa putredo intra ventriculum accepta idem facit. Idem etiam animi affectus languentis & mæsti efficiunt sine veri ponderis augmento.

X.

IN eadem salubritate conservatur corpus, quando ad idem pondus sine ulla insolita evacuatione sensibili regreditur: sin verò ad idem pondus per solito plenius lotium, vel secessum reducitur, incipit à pristina elongari salubritate.

Quo viget magis instituta à naturâ proportio, eò sanitas etiam inculcata magis; vires adhuc valent, si obstructo perspirationis itinere, in opem conjurent aliæ vacuationes. Quarum, quæ perspirationi magis analogæ est, urinæ excretio, primas tenet, tum quòd similes perspiratoriis partes avehat, tum quòd ultimam humorum coctionem peractam indicet. Attamen suus ordo naturæ deficit. Res tamen ita accipienda, ut non intelligatur de subito suppressâ perspiratione. Nam qui v. g. à lecto calentes sese aëri exponunt frigido, vix perspirant illi; sed salubriter ingens illis urinæ vis exilit. Si rursus ad focum accesserint, sarcitur illicò perspiratio; nec ullam noxam sentiunt ab illâ repetitâ inter utrumque organum oscillatione. Sunt quibus alvus pariter proluciat, sed infausito successu; nam peristalticus inde motus celeratur, & intestinalis vitatur coctio. Aliunde, si alvus perspirationi suppleat, signum est nec liberam cutem, nec liberos fuisse renum canales, aut materiam exhalandam coctam non fuisse satis; alioquin familiarem sibi viam secuta foret.

XI.

SI ex staticis deprehendatur ,
impeditam esse perspirationem ,
diebus sequentibus vel succedet
plenior perspiratio , vel aliqua eva-
cuatio sensibilis plenior , vel ca-
chexiæ vestigium , vel febris.

PLENIOR perspiratio Si excipiat ejus suppres-
sionem , fortius est corpus. Minus valent vires ,
ubi per urinam tollitur superfluum ; nisi aper-
tura frigus ad renes derivet materiam. Debiles
sunt , quibus via perspirationi fit per alvum. Sin
alterutra ex his vacuationibus non accedat , vi-
vit intus hostilis atomus. Natura ergo ad eam
expellendam majores nixus exeret. Aderit fe-
bris. Sed si ad febriles nixus fuerit impar na-
tura , hinc stagnans materies obstruit vasâ , &
agglomerata ex iis fluit in cellulas ; fit cachexia.
Sicque hoc aphorismo omnia malorum à sup-
pressâ perspiratione metuendorum , continentur
elementa.

XII.

NON possunt stare simul multa
perspiratio , & multa solitoque
major sensibilis evacuatio.

XIII.

SI quis plus justo sensibilibiter
evacuat, minus justo perspirat.

XIV.

CRASSA excernere, meiere,
vel sudare plus justo, & perspirare
minus, malum.

LICET crassa sint scybala, secum tamen mul-
tùm perspirationis auferre possunt, à glandulis
& vasis intùs exhalantibus expressæ. Mictus à pers-
piratione suppressâ primùm tenuis est, at coc-
tione peractâ crassus. Aucta, aliis imminutis,
quæcumque vacuatio æquilibrem inter functiones
peruisse concordiam designat.

XV.

SI corpus ad idem pondus quo-
tidie revertatur, nullâ factâ muta-
tione in perspirabilium evacuatio-
ne, non indigebit crisi, sanumque
conservabitur.

SANITAS illibata quidem erit, sed fluxa, tunc
enim vel minimus sentietur error. Robustior erit
sanitas, in quâ leves excessus, defectus leves

non sentientur, & resarcientur facilè. Modò tamen moderationis modulum non excedamus utrinque; alioquin verissimus erit aphorismus.

XVI.

MALÆ qualitates introducuntur, dum corpus uno die est uniûs ponderis, altero alteriûs.

XVII.

ILLUD pondus est unicuique salubritatis norma, quo, dum acclivia ascendit, se solito leviolem perſentit.

HÆC est illa alacritas, quâ ad actionem prompti & leves, sensu iudice ſani ſumus & ſentimur. Qui ſensus minùs quàm ipſa ſtatera fallit, & ad omnes æquè homines pertinet.

XVIII.

A copia oriuntur malæ qualitates, ſed non vice verſa.

A malis qualitibus, acredine, viſcido ſpontaneo non fit plethora. Plethora verò circuitu ſanguinis tardato, eum pejorat, corrumpit, & tonum vaſorum frangit, hinc malas qualitates inducit.

XIX.

PONDUS, nec non copia minuitur, aut evacuatione crudi sensibilis, vel insensibilis; aut cocti sensibilis vel insensibilis: hæc est salutaris; illa tollit copiam, sed relinquit malam qualitatem.

CORPUS perpetuò inhalat & exhalat. Utrumque probatur experimentis Physiologicis. Nullum tempus ab hac functione vacuum est omnino. Sed aliud est salubriter perspirare, id est necessarias ultimæ coctionis superfluitates secundum naturæ ordinem ejicere; aliud redundantem materiam crudam ejicere, ut aquæ potoribus familiare est; aliud verò acrem & sudorificam materiam exhalare, sive illud fiat per cutis spasmum, seu per urinæ suppressionem, sive per admissionem malæ cujuscumque qualitatis per vasa intromissæ; talis est qualitas sudores proliciens, ut in sudore febrili Hungarico, Aremorico, Anglicano, sæpe evidens fuit.

XX.

TRANSPIRATIONIS insensibilis duæ sunt species: altera fit statim à somno, factâ concoctione, & post hanc augentur vires;

altera in vigilia, & hæc elevatur à crudo succo, & ob hanc flaccescunt: fit enim cum majori, vel minori violentia, prout major vel minor est vigiliæ motus.

CONCOCTA perspiratio fit, absolutâ chyli in sanguinem mutatione; nam mutatio hæc fœces supponit, ut nullus in physicis & chymicis versatus negare poterit. Fœces illæ, si ex ordine naturæ sint, coctæ dicuntur. Crudæ erunt, si non fuerint satis exhaustæ partibus utilibus; vel ob naturæ debilitatem, aut ob vim exercitiî præposteri per quam avolent; aut quòd per improvisam cutis laxationem emittantur. Verùm sedulò distinguendæ sunt ab exhalante illo liquido, quòd perpetuâ aurâ ex cute exsilit, & quod nec crudum nec coctum dici debet, licet ex ordine naturæ exhalet, nunc plùs, nunc minùs.

XXI.

PERSPIRATIO, quæ salubriter aufert à corpore multum, idque inutile pondus, non est, quæ cum sudore fit, sed ille halitus invisibilis, qualis hyeme uno die naturali ad quinquaginta uncias, & ultra exhalare potest.

ILLA ergo non simplex aqua, non oleum simplex, sed ut plures pro variâ hominis temperie partes aqueas continet, ita oleosas non paucas, & salinas crepitantes ad ignem. Humor hic sub lamellis epidermidis & cum iis solidescit, & frigili eraditur, olim pro remedio vindicatus teste Mercuriali. Aquâ, sapone, oleo æqualiter abstergitur, sed sapone meliùs. Variat pro ætate, sexu. Spiritum rectorem animalis continet, & retinet odorem specificum. Si sordida ab animali lintea aquæ committuntur, primò leviter acescunt, dein citò putrescunt. Nec idem ab omnibus partibus humor exhalat. A pulmone subtilis, crudus, spiritibus scatens; à facie, post aures, ab inguinibus falsus, oleoso-saponaceus, ab axillis spiritu rectore & oleo foetus, ut & à capillatis partibus, quæ ferè nisi oleo non absterguntur. Sed humores hi omnes pro prandio aut cœnâ, pro ætate, colore cutis, sexu variant, & in universum exhalationem constituunt.

XXII.

INVISIBILIS perspiratio fit visibilis, vel quando nutrimentum est nimium, vel quando calor languet, vel ob motum violentum.

NIMIUM nutrimentum materiem trudit undequaque superfluum. Idem facit motus violentus, aer frigidus minuit perspirationem, & ejus partes densat. Virium defectus perspirationi æquæ ac sudori nocet, ut quotidiana testatur experientia.

Hinc visibilis fit perspiratio à causis vel externis, vel internis. Externæ sunt densatio ejus partium. Internæ, multiplicatio materiei, aut ejus tenuatio, ejus retentio præcedens; alicujus excrementitii humoris suppressio. Unde illud Hippocraticum, *alvi raritas, cutis densitas.*

XXIII.

PERSPIRATIO insensibilis, juncta cum sudore, mala, quia sudor fibrarum vires diminuit; dicitur aliquando bona, quia à majori malo divertit.

QUÆ cum sudore fit perspiratio nimia est, & cruda, nec compacta satis; vasâ vacuat, & solida reddit inertia. Nam vel ab impetu intus aucto, vel ab organi laxatione pendet, vel ab acrimoniâ ac tenuatione materiei. Nec inservire potest corpori, nisi, aut copiâ plenior vacuet humorem, aut hostiles expellat atomos; tuncque critica vocari potest.

XXIV.

QUANTO subtilior, & sine madore est invisibilis perspiratio, tantò salubrior.

XXV.

LIQUIDA omnia excrementa sunt graviora, fundum petunt; crassa sunt leviora & innatant, qualia sunt fœces duræ, crassæ, sputamina, & alia id genus.

LIQUIDA excrementa, tertix coctionis, re-
petix vasorum actionis, seu coctionis intra vasa
productum exhibent; adeoque licet è tenuissi-
mis conflentur partibus, densissima tamen &
arctè compacta principia obtinent. Solida excre-
menta naturam vegetalem vel referunt, ut fœ-
ces, vel chylum crudum nec subactum, ut ge-
nus illud sputaminum, aut nasalium muci, quod
frequenter nimiam ingurgitationem, aut debi-
liorem concretionem sequitur, vel in senioribus,
vel in epulonibus. Sputa enim à peripneumoniâ
cocta sæpè ponderosa sunt, ut de pure notum est.

XXVI.

LIQUIDA excrementa plus
oneris, datâ magnitudinis paritate,
à corpore auferunt, quam dura &
consistentia.

XXVII.

LIQUIDA quoque cibaria sunt
ponderosiora,

ponderosiora, & solida leviora; panis, caro levis; vinum, jusculum gravia. Tanti ponderis est vini cyathus, quanti unus integer panis mole ferè triplo major.

De cibariis propositio non vera est, ut de excrementis. Sunt enim quædam solidissima & densissima, qualia sunt mucosa non fermentata, & farinæ plures, quæ gravissimæ, & à corpore vix subigi possunt. Nec eorum pondus à fluiditate aut soliditate repetendum, sed ab eorum naturâ & origine. Leviora ea corpora ars efficit, crassitiem nativam corrigendo fermentatione, aut coctione. *Vid.* Hippoc. de prisca Medicinâ.

XXVIII.

ILLA viventis conditio, dum sentitur corpus onerosum, quando non est, pejor est quam illa, dum sentitur, quando est.

CORPUS vivens viribus instructum est, quæ si integræ sint, non sentitur pondus additum, nisi sensim augescendo tandem istud illas opprimat. Verùm, si nullo addito pondere sentiamur graviores, vires deficient, & quod vel levissimum erat onus, evadit immensum. Hinc celerimè medico videndum est quid vires opprimat, & ipsis efficaci arte succurrendum.

XXIX.

CORPORIS viventis pondus est æquivocum: simul enim stare possunt, corpus esse solito onerosius, & se pensentire leviolem, & versâ vice corpus scilicet esse factum solito levius, & se graviolem pensentire.

IN priori casu, vigent & invalescunt vires, & si pondus humoribus additum sit, non sentitur. In secundo, vires minuuntur, & licet onere minori pressæ sint, fatiscunt tamen. Maxime notanda & animo tenenda hæc propositio staticæ omnis Medicinæ exploratrix. Corpus enim sensu regitur, qui staterâ minus fallax dum hinc nobis alacritatem sanitatis normam, illinc gravitatem ut signum morborum prænuntium, indicat.

XXX.

SI hæc duo simul conspiraverint, alterum quod homo se ipso leviolem se sentiat; alterum quod revera non sit levior, indicabunt statum saluberrimum.

PROPOSITIO hæc, prioris corollarium, non saluberrimam tantum conditionem indicat, sta-

teræque & sensûs concordiam, sed etiam robur firmissimum; quo robore leves mutationes, à causis externis pendentibus, spernit animale corpus.

XXXI.

CORPUS, quod acquirit minus pondus latitudinis suæ salubritatis, est pejoris conditionis, quàm illud, quod acquirit majus pondus suæ salubritatis.

RES ex dictis necessariò sequitur, nam facilius est vacuare quàm replere. Illud artis opus est, hoc vitium quæ defunt. Verùm, ut intelligatur nostra hæc Sanctoriana doctrina, notandum est, cum agitur de imminutæ perspirationis periculis, hic non intelligi unius diei suppressionem, quæ resarciatur facilè, sed deficientem per plures dies, & sensim imminutam.

XXXII.

DUM corpus, ob animi vel corporis motum, redditur minoris ponderis, statim redditur minoris virtutis: quod non contingit, si reddatur minoris ponderis à somno post factam concoctionem.

EXERCITIO firmatur corpus, diu ingens ap-

plicatur materiæ nutrientis copia vasis atque fibræ ultimis. At simul multa è corpore exeunt, & fibræ lassantur : unde minor aptitudo ad labores, usu ipso detrita. At si à somno, perfectâ coctione, redditur corpus minoris ponderis, sobrio & necessario alimentorum usu restituetur. Exercitio vires deperditæ, præter alimenta, longam & proportionatam quietem sibi postulant ut reparentur.

XXXIII.

SI absque præcedenti violentia pondus fiat minus, & vires cadant, id accidit, quia non remittitur, quantum amittitur.

NON remittitur, vel ob alimentorum penuriam; vel ob applicationis materiæ defectum; vel propter corruptelam, præsertim putridam; vel quia auferuntur partes utiles per aliquam vacationem.

XXXIV.

TRIBUS modis tantùm animal fit debile, vel dùm pondus corporis augetur, nulla factâ virium resolutione; vel dùm resolvuntur vires, eodem corporis pondere perseverante; vel dùm vires, & pondus cadunt.

CORPORIS pondus augetur ob supercrescentis materiei copiam. Vires minuuntur, vel ob præfractum nimio labore tonum, vel propter causas supradictas (XXXIII). Si hinc augeatur pondus, illinc vires minuuntur, ut fit in ægris pravo utentibus regimine, duplex oritur periculum, duplex ruina incumbit.

XXXV.

LASSITUDO illa, quæ fit, dum corpus redditur minoris roboris & minoris ponderis, est aliis periculofior: pondus enim est roboris species.

MINUS pondus & minus robur indicant vires oneri vel minimo ferendo impares. At dissentire cogimur cum Gottero ab auctore nostro, cum pondus pro robore habet, quod contrà viribus impedimento est.

XXXVI.

PONDUS corporis indit nobis robur, vel dum trahimus aliquid deorsum, vel dum utimur vectio-
ne, vertigine, vel pulsu.

PONDUS resistit causis impellentibus, dum stat mole immotum; sed passivè se habet, adeò-
que obstat actuositati.

XXXVII.

SENIS robur sæpè à corporis pondere magis quàm à viribus dependet : vetus animal exigui ponderis potest diù vivere, sed non potest esse robustum.

ITA senserat V rulamius, sed falsò, nam senile corpus non potest esse robustum, quia vetus & rigidum, & exercitio virium est impar.

XXXVIII.

SI à somno corpus redeat ad consuetum pondus absque omni sensu molestiæ; bonum; signum enim est perfectæ concoctionis; si verò cum molestia, malum.

EN hïc adest machina quam sensus regit plùs quàm statera, & ipsà multò magis fidus. Æquali enim pondere, si non succedat alacritas, vel ingenti nixu ad expellendum superfluum opus fuit; vel quos sustulit natura nondum coctos humores, illi malam qualitatem intra corpus reliquerunt.

XXXIX.

CORPUS ob externa errata

non labitur in morbum, nisi antea aliquod viscus habeat præparatum : præparatio hæc cognoscitur ex solito majori, seu minori pondere, non sine aliquâ præcedenti molestiâ acquisito.

PRÆDISPONENS causâ efficit ut causâ efficiens activitatem suam adipiscatur. Hæc vel à continuatione agentis causæ pendet, qualitatem malam sensim inducens, ut in scorbuto ; vel à contagio sese multiplicante ; vel à visceris cujusdam aut innatâ aut adventitiâ labe, quæ dum symmetram partium compositionem turbat, pondus aliquod in ægrâ parte saltem ad sensum inducit ; licet multi morbi lethales invaserint homines sine ullâ prophasi.

XL.

NATURA, dum in perspirandi officio est impedita, incipit statim in multis deficere.

Et vice versâ dici potest, dum natura in aliquo deficit, incipit minus perspirare. Functio enim per universum corporis ambitum diffusa à collectione virium pendet, quæ si in unâ parte deficient, vacillant in omnibus.

XLI.

DUM caput dolore gravatur ;
C iiij

statim corpus incipit minus perspirare, & ponderosius reddi.

QUANQUAM sententia hæc sit prioris corollarium, notandum est primas teneri à membranâ Schneiderianâ, in perspirationis suppressione tum faciendâ tum sentiendâ; illa enim primas agit ob nervorum communionem atque viciniam in dolore capitis; nec minùs cruditate chyli ejus secretio perturbatur, notante rem Hippocrate. Ea etiam frigore afficitur, quoties vel os vel dentes glacie tanguntur. Quæ omnes causæ caput dolore afficiunt, adeoque patet non unam esse causam, quare capite dolente suppressatur perspiratio & vicissim.

XLII.

PRIMA morborum semina tutius cognoscuntur ex alteratione insolitæ perspirationis quàm ex læsis officiis.

SEMINA, ait, morborum, non morbi, qui à quâcumque causâ pendeant, perspirationem vitiatam semper supponunt. Sed staterâ non opus est ad illa morbosa semina deprehendenda. Cognoscuntur enim 1°. à causis evidentibus non unius diei, sed plurium in corpus agentibus; 2°. ab imminutâ alacritate; 3°. à sensu ponderis; 4°. à caloris & frigoris vicibus; 5°. ab horripilationibus; 6°. à pondere ad nares.

XLIII.

SI ex ponderatione videris consuetum perspirabile retineri, & sudorem vel lotium post aliquos dies non facessere, inde cognosces, retentum prænuntiare futuram putredinem.

Id est, retento perspirabili, fiet vel crisis, vel morbus. Nam nascitur plethora excrementorum; quæ cacochymia. Retenta verò excrementa tandem putrescere, vel universaliùs sumto nomine, corrumpi necesse est.

XLIV.

SI verò ex ponderatione videris ob causam violentam perspirabile plùs solito evolasse, scias in locum perspirabilium violenter evacuatorum, statim confluere cruda, & in meatibus minimis impingi.

Cocrio, placiditatem circuitùs, ut perfecta fiat, supponit. Hinc non omninò indifferens est, quo tempore exercitio nos dedamus, ut dicetur alibi. Nam si crudis tumidum agitur corpus, hæc in motum acta, expulsis tenuissimis, vel infarctum inducent, vel febrem.

XLV.

QUÆ impinguntur; si fieri possint secundum omnes partes fluxilia, seu perspirabilia, bonum: sin minus, pars continens prius fit dura, coriique speciem referens, & deinde scirrhusa.

IMPACTIO duplex: subita altera, sive fluxio; altera sensim facta vocatur congestio. Hæc sine erethismo, illa cum erethismo. Subitum est perspirationem supprimi, præcipuè matutinam; unde dolor laterum, narium impletio, frigus horrificum; indequè si educatur sanguis coriaceâ pelle protinùs natâ coopertus reperitur. Quæ pellis, ab exhalante è lymphâ liquido, crassioribus per frigus densatis, & strictorum vasorum cutaneorum arctatione producitur, coaguli more. Si sine erethismo fiat congestio, hærebit in vasis pars addensata, fietque infarctus, scirrhii primordia; nisi blando naturæ calore solvatur nondum indurata obstructio.

XLVI.

SI perspirabile neque à natura, neque à calore febrili resolveretur, corpus illicò ad malignam febrem præpararetur.

FEBRIS, nixus est naturæ ad solutionem necessarius, calore, actione vasorum, humorum tritu æquè utilis. Si nixus ille fiat inutilis, sive ob virium defectum, sive ob causæ magnitudinem, mors, naturâ devictâ, ex rei necessitate, advenit. Nulla porrò malignior febris, quàm quæ, cum inflammatoria non sit, deducit ægrum ad mortem.

XLVII.

FEBRICITANTES in pejus æquè incidunt, si à medico imperito medicamentis importunè exhibitis illorum perspiratio divertatur, ac si ab erratis ægrotantium.

DE levibus catharralibus morbis propositio intelligenda est. Nam in gravibus de perspiratione vix agitur, quæ nisi cessante morbo non potest restitui; saltem cocta illa, ab alimentorum coctione pendens, & tota hygiastica.

XLVIII.

CASSIÆ pauxillum non divertit perspirationem, non lædit vires, sed solùm aufert è corpore inutile pondus: aliæ verò medicinæ magis evacuant, & remotiores partes attingunt, & corpus

C vj

magis leve efficiunt : cibus tamen & potus subsequentes implent evacuatos meatus, inde alvus & vesica exsiccantur; & paulò post corpus sæpè ponderosius redditur.

JAM pridem Hippocraticum illud notum est; alvi densitas cutis raritas, & vicissim. Divertunt perspirationem diuretica; divertunt & cathartica: si eccoprotica exceperis. Cætera cathartica & multum humoris utilis absument, & ordinem naturæ interrumpunt. Hinc, purgante sumpto, fitis, notante Hippocrate. Ergo per se mala sunt, per accidens bona. A purgante sæpiùs oritur lassatio ingens, seu pondus ad sensum, licet sæpè pondus ad stateram minuatur insigniter. Id in hydropicis quotidie videmus.

XLIX.

QUILIBET corporis dolor, sive labor, cocti perspirabilis transitum impedit.

Vide Aphorism. XL. & XLI.

L.

QUODVIS frigus, minimum quidem, quod noctù dormiendo patimur, impedit perspirationem.

CORPORA noctù minus caloris ingenerant ,
 dùm laxantur omnia vasa , amplioraque circu-
 lanti sanguini patent. Sublatâ resistantiæ parte
 cor lentius pulsat , sed æqualiùs , & quinque aut
 sex gradibus thermometer descendit. Hinc
 fragularum vestium necessitas , quæ vigilantem
 opprimerent. Implentur ergo minima vasa , tur-
 getque evidenter in infantibus facies. Hinc , no-
 tante Gortero , perspiratio in dormiente minor ,
 major in vasis coctio , licet ob laxationem , sæpè
 humidiora , aut calore externo gravata corpora
 insudent. Si ergo loco placidi & undique diffusi
 caloris , frigus arctet vasa , eorumque laxationi
 obstet , turbatur præparatio ad perspirationem
 legitimam , seu coctio minor fit. Pervertitur ergo
 perspirationis ordo , & copia imminuitur.

LI.

UNA ex frequentioribus causis ,
 quæ tempore æstivo impedit trans-
 pirationem , est crebra in lecto
 corporis agitatio.

AGITATIO in lecto signum est crudi vasa vel-
 licantis , & calorem adaugentis. Unde sæpe pers-
 pirationi nocet usus liquoris Caffè , liquorum
 spirituosorum. Sudor ab hisce prolicitus , cor-
 pus ad stateram levius facit , sed nunquàm ad
 sensum , qui de legitimâ perspiratione saniùs
 judicat ac statera.

LII.

TRES sunt internæ causæ pro-

hibitæ perspirationis, occupatio naturæ, diversio, & vires imbecilles.

1°. NATURA uni functioni intenta ab alterâ revellitur. Probat id morborum, imò & sanitatis historia; quâ patet attentos ad aliqua vix concoquere. 2°. Si liquor divertitur ad alia non sufficit. Probat illud sitis post catharsim. 3°. Si vires deficient, omnes functiones languescere necesse est; ergo & perspiratio minor est.

LIII.

HINC ex staticis patet, in die medicinæ, & ab assumpto cibo trium horarum spatio, exiguam fieri perspirationem: in die medicinæ, intenta est natura evacuationi sensibili, ab assumpto cibo primæ concoctioni.

LIV.

In fluxu & vomitu prohibetur perspiratio, quia divertitur.

Hi aphorismi nihil aliud exhibent, præter corollaria præcedentis; utilia sufficiunt præcepta, tum medicis ad medicamentorum præscrip-

tionem, tùm iis qui de sanitate suâ solliciti sunt, ad exercitii tempus, seligendum.

In hisce internis perspirationis impeditæ causis, nullam mentionem iniecit Sanctorius plethoræ, quæ vires imminuit, dum illas gravat. Tenacitatis ac visciditatis humorum; quæ crassiores sufficit partes, quàm ut per poros in vasâ cutanea exhalent. Acrimonix, quæ dùm cutem vellicat, claudit per erethismum ostia, sicque perspirationem impedit.

L V.

AMICTUS valdè onerosi sunt impedimento perspirationi, quia vires debilitant.

COROLLARIUM itidem præcedentis. Sed quis est, qui onerosas vestes; viribus incommodas non rejiciat? Secùs enim corpus benè vestitum, præsertim inconstante anni tempore, perspirationem fovet.

L V I.

NON quâlibet horâ corpus eodem modo perspirat, quia ab assumpto cibo quinque horis, libram circiter perspirabilis magnâ ex parte exhalare solet; à quintâ ad duodecimam, tres libras circiter; à duodecimâ ad decimam sextam (quo

tempore occasio est alendi, vel medicandi, vix selibram.

QUAMVIS de copiâ perspirationis horis diversis exeuntis nil fixi & firmi statui possit, quæ pro tantâ causarum varietate variat ipsa, tamen summè notandus est ordo naturæ à Sanctorio observatus, qui occultos actionis ejus effectus, causas, periodos, primus sedulitate indefessâ referavit.

LVII.

QUI nutritur, vel medicamentis evacuatur, horis majoris perspirationis, quales sunt ut plurimum matutinæ, maximè læditur; quia à cibo & à medicamento maximè divertitur perspiratio.

REGULA hæc est practica. In eo quidem, quod spectat ad alimenta, probatum & verum videmus præceptum. Circa medicamenta vacuantia, à Sanctorio ipso mutuabimur, eccoprotica perspirationi non officere: medicamenta verò purgantia ad sanitatem, adeoque ad justum perspirationis ordinem non pertinere.

LVIII.

MAGIS occulta & insensibilis perspiratio nos sublevat, quàm om-

nes sensibiles simul unitæ; à somno enim antè excretionem sensibilibium excrementorum, quisque sentit se leviozem, quia revera factus est levior solito tribus libris circiter.

PRIMA illa levitas ad sensum à bonâ coctione pender; oscitationibus & pandiculationibus tamen excitanda: tunc ingens fit perspirationis fluxus; demonstrante Gortero. Et unâ aut alterâ post somnum horâ veram levitatem corpus experitur, tum ad stateram, tum ad sensum. Hæc plus juvat quàm cæteræ omnes vacuationes. Roboris enim universalis, & conspirantium in commune bonum omnium functionum est effectus.

LIX.

SPATIO unius noctis, sexdecim uncia lotii plus minusve; quatuor coctorum excrementorum per alvum; quadraginta & ultrâ per occultam perspirationem evacuari ut plurimum solent.

In Italiâ, teste Sanctorio, quotidie corpora perspirant, libras quinque. In Britanniâ Keillii experimentis inter unam & triginta, unam & quadraginta uncias perspiratio continetur, sed nunquam ad libras tres ascendit. In Hollandiâ,

Gortero auctore, ab unciis quadraginta sex, ad quinquaginta sex ascendit, id est, plus quam tres libras complet, si libra unciarum duodecim habeatur.

In Galliâ Parisiensi multò magis varietatis obtinet, licet nunquam ad Sanctorianam quantitatem ascendat; rarò tamen infra Keillii calculum subsedit, nisi sævissimo gelu contineatur. Forsan vini levioris potus in habitum plerisque ductus, magni hic est in inducendâ hacce varietate momenti. Certè nullibi terrarum adeò variabilis est aëris constitutio, quod ex comparatis tabulis variarum gentium metereologicis deprehendes facilè.

Varietates perspirationis à prandio, ab exercitio, à somno, nemo meliùs profecutus est Gortero. At præcepta generalia circa hæc statuere ferè impossibile tibi videbitur, si non solum cujuslibet hominis naturam spectaveris, sed etiam usum stragulorum, calorem vestium, somni tempora. Durities alimentorum, ætas, sexus, potùs natura & copia in judicium adhibenda sunt. Nam, v. g. biliosis plùs per alvum, minùs per insensibilem perspirationem demitur. Senibus urina plùs effluit. Mulier menstruata, minùs ante, & per menstruorum tempus perspirat; plùs alvo fluit, determinatâ in hæc vias naturâ. Mulierculæ cachecticæ & hystericæ vix perspirant; hinc ipsis vix fœdantur indusia corpori apposita. Præterea perspiratio medica, & sanitatis vel firmæ, vel labantis indicatrix, non uniùs alteriùsve diei computari debet, sed plurium mensium, in quibus, quantum summæ decidat, animadvertendum. Certè videntur dari hyemales dies, in quibus homo vix perspirat, si præsertim matutino tempore sese frigori expo-

fuerit : mirum tunc quanta vis urinæ exiliat, sæpè ad libras tres, paucarum horarum spatio. Ipsæ sæpe nares catharrum sentiunt paucis pariter horis resolvendum, quasi perspiratio, ut in vegetantibus, nunc extra prorumperet, nunc intus eodem impetu ferretur. Repercussa est tunc perspiratio, & ferè omninò compressa, nec insalubriter quidem, si homo exerceatur; nunquam enim aut alacrior est, aut robustior.

Corpus sanum, semper aliquid liquidi, simplicioris forsan, & spirituum, æthereæque materiæ emittit. Transadigitur semper subtilioribus effluviis electricis, igneis, &c. Sed illud dici non potest perspirare. Perspiratio est residuum coctionis legitimæ & perfectæ; nec fit, nisi ubi justa alimentaris materiæ copia intra vasa cumulata est. Alia ergo perspirationis forma est in infantibus, qui ferè semper esitant; alia in iis, qui semel, bis, vel quater in die comedunt, ut experimentis deprehendere facile est. Numeri ergo & calculi Sanctoriani exemplum præbent, sed normam non constituunt, pro tot diversis casibus variabilem.

L X.

PLURIBUS unicâ die naturali per insensibilem perspirationem tantum evacuatur, quantum per alvum quindecim dierum cursu.

Non omninò ea propositio consonat cum calculis Sanctorianis modò initis, ut attendenti facîle patebit. Verùm fatendum est, multis alvi constipationem esse obstinatissimam.

LXI.

UT quid nostratum plurimi in omni ægritudine solùm per alvum, vel per urinam evacuandum sibi proponunt; & de insensibili perspiratione vix cogitant ?

Nec falluntur; nam perspiratio, qualem Sanctorius describit, ad ægritudines curandas non pertinet; nec, nisi finitâ ægritudine, unquam refarcitur.

LXII.

SI magis solito noctù perspiraveris, sed sine sudore, atque omni molestiâ, persuasum te habe de optima valetudine.

PROPOSITIO quidem vera, si loco criseos perspiratio illa major habeatur; nam qui plùs aliis etiam humorem coctum perspirant, non idèo valentiores habendi sunt; imò exemplo septentrionalium firmiora sunt corpora, quæ minùs perspirant, notante Hippocrate.

LXIII.

TUNC quàm maximè recedimus à morbo, quando pervenimus ad medium latitudinis ponderis sa-

lubris, non ob evacuationem sensibilem spontaneam, vel à medico factam, vel ob jejunium, sed ob perspirationem insensibilem, quæ fit à somno post optimam coctionem.

NULLA enim fit virium dissipatio, sed fruimur tantum fructu naturæ per se actuosæ, nec nixuum operosorum egentis.

LXIV.

QUANTA conveniat perspiratio cuilibet, ut conservetur in statu saluberrimo, sic dignosces. Observa manè post aliquam plenioram cœnam illam majorem perspirationem, quæ in te ipso duodecim horarum spatio fieri possit: esto esse quinquaginta uncias: alio mane, sed post jejunium, hâc tamen lege, ne in prandio præteriti d ei excesseris, idem observa: ponamus esse viginti. Hoc præcognito, eligas illam cibi, & aliarum causarum non naturalium moderacionem, quæ te ad medium inter

quingenta & viginti quotidie ducere poterit; medium erit triginta quinque unciarum; hoc modo sanissimam & diutissimam, seu centum annorum vitam duces.

MELIUS Gorterus medietatem sani perspirabilis auguratur ex quantitate perspirationis per plures dies assumptâ. Dividit summam per numerum dierum, & quotiens pro quantitate sani perspirabilis sibi sumit. Verùm hîc, ut alibi, summum jus, summa injuria. Si quis arctiori sese regimini dediderit, imprudens, nec sibi, nec patriæ erit utilis; debilis enim fiet, & à minimo lædendus delicto; quod non sentiet quicumque se varietati aëris, ciborum, &c. assuefecerit. Hærens perspiratio per exercitia pellatur, tenuior ac leviùs avolans, quiete retineatur & incrassantibus. At centum annos spondere Dei est, non hominis; nec statera senectutem rigidam arcebit, quæ corpori è rei necessitate incumbit.

LXV.

CORPORA virorum sana, & moderatissimo victu utentium, singulis mensibus sensu solito ponderosiora, uniùs scilicet duarumve librarum pondere; & redeunt ad consuetum pondus circa finem mensis, ad instar mulierum, sed

aër frigidus , cænofus & humidus ; factâ crisi per urinam paulò copiofiorem , vel turbidiorem.

· LICET rem in fingulis hominibus arguere difficile fit , plura tamen ad credendum , id in adultis verum eſſe , inducunt experimenta. 1°. capitis Hemicranicus dolor , pluribus menstrualis. 2°. hæmorroides pariter quovis menſe recurrentes. 3°. Fluxus urinarum craſſarum periodici. 4°. Vomitus pariter ſimili periodo reſſi : quæ omnes ſingula viderunt. Verùm ea periodicorum fluxuum redintegratio plùs obſervatur in viris , quàm in juvenibus ; plùs in ſenibus , quàm in viris quibus viget perſpiratione , & circà quos rem obſervare difficile. Si enim in uno res ſucceſſerit , non id circo eadem erit in altero obſervatio.

LXVI.

ANTE dictam criſim menſtrualem factam , vel gravitas corporis , vel corporis laſſitudo perſentitur ; & deinde paulò copioſiori urinâ evacuatâ , omnia ſedantur.

LXVII.

CAUSÆ externæ , quæ prohibere ſolent perſpirationem , ſunt

natatio in frigida; cibi crassi, & visceri; intermissio exercitii corporis vel animi; & in robustis nimia abstinentia à coitu.

NON eodem gradu, nec eadem nocendi vi agunt causæ prædictæ. Nam frigus acris & glaciale, dum stringit, roborat & divertit tantum; imò robustiora efficit corpora, dum moratur cocti humoris impetum. Id & de natatione in frigida. Verum Aer cænosus, id est, cum frigore humidus, laxat, retinet, & corrumpit humores. Alimenta etiam corpori proportionalia esse debent; sin verò, crassiora hærenti mucagine vasorum ultima opplent. Idem de cæteris dicendum, de quibus alibi.

LXVIII.

FRIGUS externum prohibet perspirationem in debili, quia ejus calor dissipatur; in robusto verò auget. Calor enim ad imum retrahitur, duplicatur, & deinde natura roboratur, quæ deinde retenti perspirabilis pondus è vestigio absumit, & corpus fit, & sentitur levius.

VERA pariter hujus aphorismi sententia, non quòd frigus revera augeat perspirationem; repugnant experimenta. Sed quòd ejus exeuntis impetum reundat, cogatque materiem nutriendem diutiùs morari, & meliùs applicari. Debile verò corpus læsionem à retento perspirabili sentit, quia vires non sufficiunt ad supplendam vacationem hanc naturalem per urinas. Robustum verò inde viribus suis augmentum fieri jactat, quia antequàm fiat ad renes diversio, materiem omni nutritiâ dote exhaustit.

LXIX.

STABILIOR, & diuturnior est sanitas illius corporis, cujus pondus multorum annorum cursu neque augetur, neque minuitur, quam cujus pondus annuatim variatur.

RES vera esse potest, si plurium varietatum sese mutuò excipientium consequentia sit æquilibrium. Nam nunquam variari perspirationem, ut impossibile est, sic foret nocivum; levissimum enim peccatum sentiretur. Nec plùs alio perspirare, saluberrimum probavit Reaumurius. Densâ nam vernice obducta Americanorum corpora sana & robusta. Robustiora etiam quæ minùs perspirant corpora edixit Hippocrates, libro de alimento. Coincidunt enim simul magna perspiratio, & solidorum raritas. Porrò, quæ densiora sunt corpora, ea robustiora.

LXX.

REDITUS ad consuetam gravitatem crudorum succorum additamento est malus, coctorum vero est saluberrimus.

LXXI.

SANUM fieri minoris ponderis solito, eadem suppositâ vivendiratione, malum; amissum enim, quod erat salubre, non est remissum.

VEL enim corrumpuntur & corruptione, ac redinem volatilem, quâ effluunt impetu ingenti, alimenta concipiunt; vel non concocta, densitatem illam non acquirunt, quæ pondus solidis, inò & liquidis concoctis imperit. Unde in utroque casu levitas, liquida quidem e sanguine exiliisse probat, sed simul non reparatas fuisse vires, impossibili materiæ alimentariæ concoctione & addensatione.

LXIX I.

EXCREMENTA alvi concocta, sunt multæ molis, sed exigui pon-

deris : supernatant ob aërem inclusum ; & quæ unâ vice excernuntur , nunquam libræ trientem excedunt.

SUPERNATANT , & levia sunt , quia nec compacta sunt per vim circuitûs , nec coagmentata , aut fixato aëre addensata , quas habent proprietates humores tenuissimi. Si tamen fiat criticus bilis fluxus , jam bilis gravis est ; aliaque pars fundum petit , alia intestinalis scybalosa supernatat.

LXXIII.

SI unicâ die , ob aliquod erratum , libra perspirationis retineatur ; natura triduo solita est illud retentum insensibiliter expurgare.

ID non à staterâ Sanctorius. Nam , si retineatur libra perspirationis , nec catharrum faciat , hanc unâ die , horis præsertim matutinis , natura expellit , partim per urinas , partim per cutis vasa ; vel adjutrice febre ephemerâ. Sin minus catharrum facit , qui , pro vario erethismo , plus minusve durat. Sed raro intra triduum judicatur aut solvitur.

LXXIV.

TUNC natura multum insensibiliter evacuat , cum per oscita-

76 DE PONDERATIONE, &c.
tiones, & artuum extensiones;
retentum perspirabile excernere
conatur.

LXXV.

PERSPIRABILE habet duas
partes, levem scilicet, & ponde-
rosam.

Id est quæ in auras exhalat & athmosphæram
homini peculiarem facit, unam, alteram quæ
cuti adhæret, & sordes facit.

LXXVI.

PONDEROSA pars adeò af-
fluit, ut ex ipsa generentur ani-
malia, ut cimices, pediculi, &
alia id genus.

NIDUM quidè[m] mucosum præbent ovis in-
sectorum excludendorum cutis sordes, verùm
iis non præbent originem quæ per se existunt, &
organica ab inorganicis nasci non possunt.

LXXVII.

A parte perspirationis pondero-
sioris contagiosæ infectiones unâ

cubantium proveniunt: leve enim evolat; ponderosum verò adhærens coinquinat.

-EXIT per cutem non unus aut simplex humor. Sed 1°. Ingens vis humoris aquei saponacei, ad ignem non concrecentis, fæti spiritibus, sive aliquo subtilissimo, vix odorifero, omnia pervadente liquido. 2°. Hæret ad cutem, & moderatè exit moles crassior oleosa, saponacea, quæ tamen aquâ solâ vix abstergitur. 3°. Merum oleum, magnâ quantitate, partibus volatilibus refertum. 4°. Mucus animalis, non minimâ mole omnia supervestit, & sordium nomine cutem inficit. Si enim sordes in cute residuas & solidescentes eraseris, non omnes æquè solubiles, post aliquam in aquâ moram reperies: pars supernatat; pars alia ad fundum abit, sedimenti mucosi formâ. Ad ignem vivum crepitant illæ; imo & fusibiles apparent, mox difficilè, sed tamen lucidissimâ flammâ igniuntur. Omnes simul sumptæ partes instantur ad ignem. Odorem fortem, subtilem, morâ fœtentem, subtilissimum exhalant. Fit in aquâ liquor inde fœtidissimus, in mucum & flocos abiens. A parte solidâ sordium harumce, aeris & spumæ, solo motu, ingens vis exilit. Ab harum consideratione lux ingens affulget morbis mucosis, impetiginibus, & cæteris morbis cutaneis, qui mucum hunc, seu tomentum mucosum vitare valent, in quo etiam nidum sæpè posuere insectorum ova calore excludenda. Imò & contagia intelliguntur; tum quare in aliis illa concipiuntur, tum quare in aliis vanescant facilè, pro atomorum contagiosarum naturâ & volatilitate, in aliis fermentorum more multiplicentur

78 DE PONDERATIONE, &c.

& quasi tardius intumescant. Sudor plus parvium illarum solidarum elicit. Idem in equis faciunt præparata antimonia. Hinc pendet plurima actionis medicamentorum alterantium explanatio.

LXXVIII.

QUIBUS aliquid perspirabilis, in vehementissimis æstivis caloribus, exhalare prohibetur, calor est molestus; quibus verò perspiratio omni ex parte est libera, calor non molestus.

IMPEDITO perspirabilis humoris exitu acrior materia plus nervos vellicat.

LXXIX.

DIFFERT majus pondus à minori æquè salubri, quia majus plus accelerat senectutem. Esto aliquem frui valetudine cum pondere ducentorum æquè ac cum ducentis quinque: observavimus excessum illorum quinque magis accelerare senectutem.

FATEOR me nullum cum physicis, imò cum observatione consensum huic propositioni repe-

rire. Imò senectus a rigiditate fibrarum pendens nil cum istâ plethorâ commune obtinet.

LXXX.

CARO animata cur vivit, & non putrescit ut mortua? Quia quotidie renovatur. Cur pueri diutiùs quàm senes vivere possunt? Quia sæpiùs possunt renovari, incipientes ab infimo totius latitudinis pondere ad ultimum; sunt enim plurimorum salubrium ponderum capaces. Senes cur necessariò moriuntur? Quia solùm ultimorum ponderum sunt capaces. Sed cur solùm illorum? Quia fibræ illorum sunt duræ, & ut tales ampliùs non possunt renovari; unde mors.

NON renovantur adultorum solidæ partes; ut probatur maculis, cicatricibus, imò & notis tinctoriis Karaibum. Sed renovantur liquidæ perpetuo nutrimento. Putrescunt mortuæ à corruptione liquidi in illas contenti.

Pueri diutiùs vivunt, quia latitudinem sui augmenti non acceperere; vasæque flexilia, transmittere liquidum apta quotidie crescunt.

Moriuntur senes, quia indurescentibus omnibus, circuitum jam experiri nequeunt. Unde er-

rabat illustris Verulamius qui corpora, ut à putredine liberaret, indurare docuerat.

LXXI.

QUI ægritudine pernicioſa corripuntur, cur ſanantur? Quia multorum ponderum ſalubrium ſunt capaces. A corporibus enim ægritudines triginta libras auferunt, plus minusve; prout corpora magis vel minus repleta ſunt, & prout ægritudo magis vel minus calida & longa exiſtit.

SANANTUR ægri, quia fit materie morbiſicæ & hoſtilis coctio. Certe coctio facilior eſt in illis, quibus vaſa flexibilia liberiùs perſpirant. Unde carne denſâ gaudentes, edixit Hippocrates, ſaniores quidem vivere, ſed difficiliùs reconvaſcere. Raras verò carnes habentibus, fluxiorem quidem eſſe ſanitatem, ſed faciliorem à morbis recuperationem.

LXXII.

SENES ob frequentia ſputamina vitam protrahunt. Retenta, ut incapacia coctioſis, vel digeſtionis, impediunt perſpirationem; unde ſuffocatio, & mors.

SENIBUS cutis aridior; hinc, ut imperfectior coctio, sic perspiratio minor. Redundante ergò illos pituitâ diffluere, & aggestis excrementis necesse est; quæ si rectè fluant, vitam protrahunt. Hinc in illâ ætate catharri non coquantur, notante Hippocrate. Si retineantur illæ excrementitiæ partes, mox aderit suffocatio, non adeò rarò subita in acerrimis frigoribus.

LXX XIII.

SENECTUS revera est ægritudo, sed diù protrahitur, si corpus reddatur perspirabile.

DEBILITAS necessaria comitatur senilem rigiditatem, actioni prorsùs imparem. Hinc ab Homero balnea, & longiores somni, alimenta que levia suadentur. Vide & Boerrhaavium de diætâ ad longævitatem.

LXX XIV.

INTERIMUNT senes, coitus; corporis actualis frigiditas; potio; Plus justo cœnare ut juvenes; plus debito irasci, & exerceri.

QUÆ vires exhauriunt; quæ sputis cruditatem conciliant; quæ eorum copiam augent prætermodum; quæ motum iis nimium indunt: hæc omninò senibus officere necesse est.

LXXV.

SENES ætatem decrepitam non attingunt ob diminutas expultrices. Hinc, dum plùs solito bibunt, minùs meiuunt, & minùs solito perspirant. Remedio est, ut ablatio exæquet additioni.

SI ablatio exæquetur additioni, sanitas aderit, quæ ex omnibus corporis conditionibus tutior est. Sed rigidum senile illa non tollet, quod insanabile. Et si tardari posset illud, id per foros & dietam diluentes, & laxantes tolleretur. V. Boerrhaave l. c.

LXXVI.

PERSPIRATIO insensibilis non solùm principum, sed uniùs partis infimæ vetita vitam tollit. Principum, dum in cerebro fit apoplexia, in corde palpitatio, in jecore polyæmia, & in utero præfocatio. Infimæ partis, gangræna.

EXHALATIO uniùs partis vetita plethoram, vel cacochymiam inducit, si sensim fiat; indeque infarctus. Si subita fuerit hæc suppressio, catharticos inferet, aut inflammationes.

LXXXVII.

DUM suffocantur mulieres, non fit ob uterum comprimentem septum; sed à frigiditate feminis corrupti non indigentis perspiratione.

QUIB de falsis hisce physiologicis axiomaticis sentiendum sit, satis norunt vel physices simplicioris affectæ.

LXXXVIII.

HUMORES podagricorum, etiamsi crassissimi sint, solum per modum vaporis resolvuntur.

LXXXIX.

VOMITUS urinam, & perspirationem divertit.

XC.

CORPORIS in lecto frequens circumvolutio, cum fiat omnium musculorum interventu, enervat; & coctionem, & perspirationem

84 DE PONDERATIONE, &c.
utilem diminuit. Remedio est in
eodem situ obstinatè quiescere.

Quot in volutione musculi fatigentur, anatomici sciunt; cum totum corpus in uno puncto trahendum sit. Sed summæ huic defatigationi adde causam hujusce anxietatis. Tirillationem reperies cutis vascula crispantem atque confringentem. Adde loco blandi & instaurantis somni, vigiliis. En aderunt plures defatigationis causæ.

XCI.

DUM genua actu calida conservantur, non algent pedes, noctù benè dormiunt, magis perspirant, & minùs meiunt.

EXPERIENTIA demonstrat, frigore uniùs partìs, perspirationem plus supprimi, quàm à frigore in universum corpus agente. Minor est scilicet adversùs ingruentem causam partium renixus. Hinc quærebat Aristoteles, cur frigus pedum somnos impediret.

XCII.

PROFLUVIUM alvi tollitur iis quæ perspirationem augent, sicuti est balneum.

RES vera non erit, si adsit in intestinis velli-

cans causa; quâ non sublatâ, tolli effectum impossibile est.

XCIII.

SICUTI magnes cum multo ferro, & vinum in magno dolio meliùs conservatur quam in doliolo. Sic corpora ponderosiora salubria magis robur conservant, quàm cedentia à pondere per inediam.

HÆC paritas nulla. Nam etsi contraria docente sanctorio vinum meliùs in doliolo servetur, quàm in ingenti dolio, nulla inde ad corporis salubritatem conclusio educenda. Corpora ponderosiora specificè, id est, fibris donata crassioribus, minùs causis impellentibus cedunt, quàm tenuiora; inde salubriora dici possunt. Sic miles crassus ea facit, & patitur, quibus extingueretur scæmina.

XCIV.

QUI plus meiunt, quàm bibunt, parum, vel nihil perspirant.

XCV.

IN febribus intermittentibus, cur perspiratio insensibilis prohibetur? Quia humor peccans est in ambitu corporis.

86 DE PONDERATIONE, &c.

QUIA corpus crudis scater, quia vasa confringuntur erethismo. Sed factâ coctione, id est, mitigatis humoribus, & laxatis meatibus, refarcitur perspiratio.

XCVI.

IN hydrope, non resolvitur aqua abdominis, quia ejus siccitas & durities impediunt perspirationem.

IN hydrope, vel rupta aut dilatata præter modum vasa interiora lympham nimiâ stillant copiâ, quàm ut possit resorberi; vel vasa inhalantia eam accipere non possunt. Quod vulgò à compressione venarum, aut arteriarum infarctu pendet. Nihil hic pertinet ad perspirationem, saltem partium externarum.

XCVII.

HUMORES calidi, & fluxi in aliquam partem calidis digerentibus tractantur, ut per insensibilem perspirationem resolvantur.

NON resolvuntur per transpirationem humores fluxione congesti, sed vi naturæ & repetitis vasorum oscillationibus tenuati, tandem liberiora per laxationem facta vasa subeunt. Ad hunc naturæ scopum conferunt digerentia. Quæ medicameuta, partim è mollientibus moleculis consy

tant; partim tonicis, quæ aliquem stimulum vasis obstructis impertiunt. Unde, sedato erethismo, mollis oscillatio nascatur in parte; quo allisu, & resultu humores rursus agantur in circuitum.

XCVIII.

IN magnis febribus cur lypothimia juvat? Quia sudorem & validam perspirationem facit.

LYPOTHIMIA laxat omnia vasa; jam nec remanet tonus, nec vasorum actio; sponte fluunt sudores & quasi delabuntur.

XCIX.

PUNCTURA nervi, si lacte, farinâ, vel simili claudatur, ichor retentus ita acris fit, ut moriantur convulsi, nisi oleo aperiatur vulnus.

RES quæ etsi vera foret, ad perspirationem non pertinet.

C.

IN tumoribus perspiratio utilis, si fiat humidis actû & potentiâ; secus in scirrhum cedunt, tenue

86 DE PONDERATIONE, &c.
resolvendo, & crassum relin-
quendo.

APHORISMUS omni sensu verus est, licet ad præsentem doctrinam non pertineat; nam vix ullus tumor est, cujus natura in scirrhum abire possit, qui non sanetur laxatione vasorum; stimulo verò nimis forti addito, non induretur.

C I.

PARS corporis ut repleta sanguine, vel alio humore, ut in tumoribus, & in ipsa pleuritide, non est refrigeranda: quia evacuatâ materiâ, sponte refrigeratur.

FALSA hæc nixa theoriâ propositio nec ad usum applicari, nec ad doctrinam elucidari potest.

C II.

HYPOCONDRIACI, si frequentibus balneis eorum corpora reddantur perspirabilia, & victu humido utantur; sani fiunt.

QUAMQUAM hypocondriaci mali idæa sit extensior, quàm quæ hic proponitur; solidis tamen erethismo tensis, humoribus aridis balnea con-

veniunt; non tam ob perspirationem, quàm ob dilutionem. Convenit etiam victus humidus jampridem à Galeno commendatus, ut & omnia laxantia, si quidem nulla est methodus quæ vasis prætermodum tensis, possitaliquem obtinere successum.

CIII.

PERSPIRATIO insensibilis facta per fomenta in non purgato corpore plùs attrahit, quàm resolvit, ut de Simone.

HINC cruda alimenta in balneum ferre adeò periculosum. Cruda enim, impetu perspirationis post balneum auctæ, vacuantur; nec coctio fit, nec perspiratio utilis.

CIV.

CORPORA, quæ insensibiliter multum perspirant, neque purgantur, neque phlebotomantur; ut patet de pueris.

CV.

PETICULÆ cur fiunt? Quia maligni ichoris perspiratio impeditur.

CVI.

GANGRÆNA, iis quæ perspirant, prohibetur; iis quæ suppurant, fit sphacelus.

CVII.

PARS gangrænâ affecta cur moritur? Quia arteriolæ ob sanguinis copiam non attolluntur. Remedio est evacuatio sensibilis & insensibilis.

Nec à doctrinâ perspirationis intelliguntur hæ propositiones; nec eam illustrant.

CVIII.

CRASSISSIMI humores in robustis per angustissimas vias tranant, ut patet de pinguedine per urinam: de mulsa injecta in pectus vulneratum: ergo per insensibiles meatus.

CRASSISSIMI humores possunt resolvi, si tamen calore tenuari possint. Nam metallica, excepto tenuissimo mercurio, non resorberentur. Robustis verò vis resorbens, ex ipso suo robore

major. Sed nullibi major quàm in corporibus vacuis, teste Simfano, in Act. Edimburg.

CIX.

PER difflationem evacuatur materia utilis, & inutilis: si verò post somnum acquirantur vires, plurimùm inutilis.

INUTILIS, id est excrementitia. Utilis, id est alibilis. Hinc robustiores vulgò sunt qui minùs perspirant Boreales populi. Hinc aliquando perspirationis habitum cohibuisse, ex arte fuit, Reaumurio indicante.

CX.

DIFFLATIO, quæ effugit sensum, est naturalis, & indicat robur; è contra verò sudor.

CXI.

SI quæ corporis pars hyeme valdè frigescat, ita totum corpus consentit, ut coctio, & totiùs perspiratio minor fiat.

QUIA universum eorpus sensu regitur. Acrior

92 DE PONDERATIONE, &c.

porrò est sensus frigoris in unam partem favientis, quàm in totum corpus incumbentis. Tollitur ergo plus æquilibris illiùs potentia, per quam pars altera supplet alteri: adeòque à partiali impressione plus timendum noxæ, quàm ab universali.

CXII.

NATATIO vesperi tutior: manè ab aqua frigidior meatus clauduntur; unde febris periculum.

A balneo quocumque, etiam frigido, increfcit ad cutem calor, & postea perspiratio. Nec unquam, si experimenta sumpseris, inhalatio aquæ per balneum æqualis est diffationi quæ balneum sequitur. De quibus vide Monerium, Act. Acad. 1747.

Natatio, exercitii genus defatigans, corpori tempore matutino admodum perspiranti admotum, dum à tergo trudit aucto motu perspirationem tunc copiosissimam, eam in vasis cohibet, frigore prementis aquæ. Quod frigus, ut serò minus, ita perspiratio pariter minor.

CXIII.

IN æstate, si corpus jaceat detectum, prohibetur perspiratio: unde capitis gravitas, & corporis contractio.

APHORISMUS erit verissimus, si loco perspi-

rationis scribatur coctio ad perspirationem præparatoria.

CXIV.

DUM quinque, vel sex dierum cursu corporis pondus augetur, non statim, sed paulatim est tollendum: inedia enim summè rigida lædit ventriculum, cerebrum, & cor; mox totum corpus.

QUODCUMQUE nimis subitum est, violentum esse & periculosum pronuntiavit Hippocrates. Fatiscunt enim vasa, quæ plus iusto plena, deplentur protinùs. Inediâ verò etsi depleantur vasa, acredo putrida introducitur, non semper, ubi extitit, alimentis reparabilis.

CXV.

IN autumno augetur corporis pondus; quod si excedat salubrem latitudinem, fiunt tertianæ, seu aliæ putridæ.

PERSPIRATIO, frigore autumnii humido suppressa, si erethismum constantem inferat, febrem accersit continuam putridam. Si lenior veniat, sed cum alvi saburrâ periodicè contingat, febres intermittentes creat. Hinc illæ locis paludosis, frigidis & humidis endemicæ sunt.

CXVI.

EXTREMA frigida in acuta febre, nisi incalescant, lethalia ob adiapneustiam.

NON ob adiapneustiam; sed ob fatiscentiam virium, & languentis inde circuitus penuriam.

CXVII.

NIHIL magis nocet ulceribus malignis, quam quo prohibetur perspiratum; ut adeps, oleum, & cera.

OB retentum ichorem; ob rancescentiam oleorum laxantium. Sed non, ob prohibitam perspirationem.

CXVIII.

QUOTIDIANA, sola ex intermittentibus non caret periculo; pituita enim in prohibendo perspirationem primum locum tenet.

DIXERAT Hippocrates, febrem, quâcumque ratione intermittat, carere periculo. Quod non adeo verum demonstrare Torti, Ramazzinus;

Valcarengus. Rebellem magis cæteris quotidiana, adeoque & magis periculosa, consentiunt omnes.

CXIX.

CONSTIPATA perspiratione in cervice, stupefcit sensus pericranii: ut deambulantis sub vento, & pluvia.

DUAS obtinet partes Aphorismus noster. Altera ab observatione pendet effectus frigoris in cervicem, quod mihi nares præcipue afficere visum est, & rigores in musculis summè cruciantes inducere, Rheumatismi & lumbaginis nomine apud authores dignoscendas.

Altera verò, occupatam erethismo glaciali naturam minùs ad concoquendum aptam, jure designat.

CXX.

NIHIL magis putredinem tollit, quàm larga ventilatio; non solum per inspiratum, sed etiam per meatus insensibiles facta.

QUANTUM ventus corpora sibi exposita siccet, norunt omnes. Hinc, nisi frigidus sit, perspirationi favet, & corpora animalia siccet. Aliunde, hærentia putrida dum rapit; dum atomos putridas in aëra ambiens volitantes, hinc aufert, illinc contra affert; nunc putriditatem

tollit; nunc advehit. At certè in perpetuâ aëris renovatione, majus adversus putrida præsidium est.

CXXI.

REFRIGERATIONES in morbis acutis indicant mortem, ut in Hermocrate; adimunt enim perspirationem.

QUA de causâ, refrigeratio morti proxima sit, norunt omnes.

CXXII.

POST balneum, oleo meatus cutis condensantur, hoc fine, ne humiditas alimentalis attracta resolvatur; ergo oleum claudet in periculis, & non aperiet poros.

METHODUS fuit antiquorum, oleo post balneum. Imò & absque balneo, ut flexilitatem conciliarent cuti; simul exercitiis mox sese dedituri, pulvere obstupabant poros, ac sudores coercebant, experti parùm ad id conferre olei solius applicationem. Nam oleum, nisi rancescendo vasa exhalantia irritet, perspirationi non officit. Demonstravit id plurimis experimentis quorum corollaria, & producta dum viveret, ipse mihi communicaverat R. Marteau Collega noster

noster parisiensis imò & ab olei applicatione promoveri perspirationem evicerat.

CXXIII.

EA tamen victûs ratio, quam quotidie minùs perpendimus, pel-
lit nos ad senium Philippi.

Ex morbo senium fit, authore apud galenum Philippo, hypocondriasi junctum, quoties vires nimis excessibus defatigantur, unde jam actioni evadant impares. Excessus autem, vel defectus æquè nocent, dùm hinc vires exhauriuntur, illinc obtunduntur, si spernantur aureæ mediocritatis leges.

CXXIV.

DIAPHRAGMA contrahendo se ad suum principium, dilatat thoracem, dilatando fit inspiratio: se laxando, constringit, & constringendo fit expiratio.

CXXV.

SPHINCTER verò contrahendo se ad suum principium, constringit vesicam, & urinam conti-

net : se laxando , dilatat , & eam reddit.

NE mutila typis detur Sanctorii statica , subi-
ciuntur hîc Aphorismi , quos addidit huic sec-
tioni , cum hoc titulo.

DE PESTE.

CXXVI.

RES peste infectæ inficiunt ;
quousque durant proximæ & re-
motæ causæ : unicâ tamen deficien-
te cessat virus ad instar motûs ho-
rologii , dum rotarum unico irri-
to dente quiescit.

CXXVII.

PESTE non tactu , sed inspi-
ratu aëris pestiferi vel halitûs sup-
pellectilium inficimur. Sic fit. Spi-
ritus vitalis ex aëre inficitur ; ab
infecto spiritu congelatur sanguis ;
qui extrâ pulsus , carbones , nigras
papulas & bubones efficit. Si ma-

net intus, mortem. Si totus pellitur ad extra, evadimus.

CXXVIII.

Si ad carbones & bubones tota pestis pellatur; bonum; si minus, lethale.

CXXIX.

NON sponte inficimur peste, sed fertur ab aliis. Patet experimento monialium.

CXXX.

NON omnes, sed tertia hominum pars circiter peste moriuntur. Patet experimento vespillonum.

CXXXI.

QUI putant nigrorem papularum & carbonum indicare adustionem, errant: sæpè enim senes, intus & extra frigidi, citra febrem inter biduum, cum eodem nigro-

ICO DE PONDERATIONE, &c.
re à thrombo profecto decedunt.

CXXXII.

SI paucus sanguis, ob corruptum spiritum vitalem fit thrombus; hic si totus expurgetur per bubones & carbones, sanantur; si non totus, moriuntur, ut in nigris papulis.

CXXXIII.

HINC, quibus anthraces & bubones aperiuntur, si interna infectio tota exeat, sanantur; si minùs, moriuntur.

CXXXIV.

MODUS frænandi pestes duplex, ut sani separentur, & infecti se pandant. Modus ut se pandant duplex; ut ad loca illis invisâ non mittantur; & illorum suppellex non uratur.

CXXXV.

PESTE inficiuntur facilè rarum habentes pulmonem; è contra qui densum. Rarum habent, si factò maximo inspiratu, unicus pulsûs ictus fiat quietior.

CXXXVI.

PESTIS non est ut ignis qui au-
gescente pabulo crescit; ipsa verò,
eodem modo pabulo se habente,
decrescit.

CXXXVII.

RADII pestis vento loco dimo-
ventur; corporis lucidi nullâ vi.

CXXXVIII.

QUI aliud remedium pro vitan-
da peste instituunt, quàm fugam,
vel sunt homines ignorantes, vel
volunt æruscare.

CXXXIX.

HINC nobilium ferè nemo cum remediis; plebei verò sine iis plures sanantur.

CXL.

CUR diù durat pestis?

Quia dum sævit, purgant res infectas, quas purgando fures clam disseminant. Post finitam pestem non inficiunt; secùs pestis esset perpetua.

Quia infecti, dum vi mittuntur extra urbem, alii non se pandunt; unde infectio crescit.

Quia non prohibent populi cursum ad templa. Sub dio sacra essent exercenda.

Quia eligunt Chirurgos exteros, quibus quò major pestis, eò gratior.

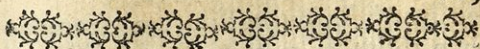
Quia ab infectis non separant sanos in aliam domum.

Quia utuntur remedio interno pro peste, cùm nullum detur, quod non noceat.

Quia permittunt mercatum pul-
lorum, quos tangunt infecti; dein
fani eosdem tangentes inficiuntur.

НѢс quidem axiomata, cū ad perspiratio-
nis doctrinam nullatenus conferant, satiùs præ-
termittere visum fuerat; cum vel ad ipsam co-
gnoscendam pestem parùm utilia sint.

SECTIO SECONDA.

De Aere ad Perspirationem spectato.

INTRODUCTIO.

AERIS pondus licet veteribus satis cognitum, imo ipsâ deprehensum evidentiâ, ejus Elaterem quamvis non minùs sensibus conspicuum, metiri & legibus comprehendere, nondum attigerat, ætas in quâ vitam egit Sanctorius. Omnia hæc jam vulgata, vacuas aures hodie frustra distinerent.

Illud ergo nobis relinquatur expendum ad Sanctorii dogmata aditum aperientibus, ut ex cognitis qualitatibus illis auguremur quid aer ad perspirationem possit conferre, in quo noceat illi, quid contrâ, cum in statu sano maximum sit inhalationum atque vaporum apponendorum organum, possit corporibus atomorum invehere: quâ quidem inquisitione varias ponderis, elateriique vices, ventorum motus, & in aere contentorum appul-

sum fas erit leviter perstringere; revocanda enim potius in mentem supersunt quam docenda quæ fusè annotavere post ævi proximè elapsi physicos, Boerrhaavius & ejus exscriptor Arbuthnot.

Aeris pondus auctum seorsim ab aliis qualitatibus ad corpus humanum si contuleris, certè plus virium in corpus exercere videbis, plus elaterio agere, adeoque plurimum favere liberiori humorum circuitui, resiliendi que vi auctâ coctionem promovere & inde perspirationi nunquam adversari. Hinc clarissimi Wainwright (*) experimenta hoc in genere demonstrant, plus virium exercere, imò & minùs resistentiæ oneribus ferendis experiri corpora animalium, in aere gravi quam in leviori, in sicco quam in humido, in ventis perflato quam in torpido & quiescente.

At non omninò consentiunt antiquorum voces cum recentium experimentis. Gravem vocabant veteres aerem, vix perflatum ventis, fœtum halitibus, aut arborum herbarumque vel animalium vaporibus vietum. Talem inspirant depressarum convallium herbidarumque ac humidarum incolæ, densum hunc ac spissum vocamus.

Enimverò annotatum est in convall-

(*) Cui non naturalis.

libus illis præcipuè, quæ inter juga montium hiant & liberum ventorum spiraminibus aditum intercludunt, minùs ex alimentis à transpiratione absumi, minorem reparationis necessitatem, minùsque frequentem ingruere quàm illis qui edita montium juga incolunt, apricorum que collium leves auras captant. Hinc vulgatâ loquendi formulâ vividior dicitur aer, qui in editis locis spiratur, gravior & lentior qui ad ima montium hauritur. Barometri fidem hic advocare foret inutile: falleret enim sensuum judicium, cum nunquàm leviores videamur quàm gravi atque sudâ athmosphærâ, graviora sint corpora quæ leviori & pluvioso aere inquinantur. Sed gravitas illa aeris quam sensus arguunt, scilicet quæ gravia facit corpora, videtur elaterio compedes injicere sejunctis quasi & semotis à se invicem elementaribus aeris minùs puri partibus; hæc à locorum positurâ pendet, quæ quasi stagnantes lacus in athmosphærâ efficit, unde vaporibus effæta fit illa, nec pulmones expandit nec à calore satis rarefit; hinc ab ipsâ non vires recreantur, nec aura insinuat in intus vitalis. Hisce in locis respiratio quidem alta sed tardior, motus lentio-

res, & crassior obefiorque corporis moles, imo & in crasso Bæotum aere crassam etiam mentis ingeniique tarditatem timuere veteres. Contra verò montanis respiratio celer & facilis anhelitus, sed agilitas musculorum ingens, ipso accreta usu, procera & gracilis corporis delineatio, vorax appetitus, unde iis, quibus innata est pulmonum debilitas, fugiendum hujusmodi aerem medici edicunt; rarefcunt enim potentiùs & faciliùs rumpuntur vasa pulmonum, minùs aere compressa, & uberior perspiratio liquida nutritia absumit violentiùs.

Verum vitii hujus in athmosphærâ innati fuga facilis. Nec inauditum fuit antiquioribus Empedocli & Hippocrati ventos in depressas convalles immittere, & quasi fluenta aeris artificiosa conciliare, vel ignibus accensis vortices in ipsâ athmosphærâ concitare, imò & ignis potentibus spiculis afflare aerem, supplementum que radiis solaribus suppeditare.

Frequentiùs verò accitas aliunde proprietates mutuatur aer quas multò intimiùs veteres ut sensibus maximè obvias suæ submiserant inquisitioni. Tales sunt calor atque humiditas, ventorumque flatus, nunc alterni & periodici, nunc instabi-

les & inconstantes, quæ omnia maximi in doctrinâ perspirationis momenti sunt.

Aere quidem frigido, in genere, sine erroris notâ pronuntiari potest, perspirationem minorem fieri, verùm distinguere debet frigus aeris tùm gradu, tùm humiditatis aut siccitatis miscelâ.

Frigus leve leves affectus elicit, nisi humiditati junctum sit, quâ nulla alia conditio magis obstat perspirationi: dum enim frigus addensat glomeratos ad cutim vapores, ipsa cutis aereâ humiditate perluitur, tanguntur aqueis partibus perpetuo attactu cutanea, ut & oris, narium, trachæ, pulmonum, vasa maxime patula; truditur humor intus in hiantes poros, dum restitat qui debuerat exhalare. Hinc quasi coryza fit perpetua, pulmonum que laxior humiditas. Cutis omnis undequâque turgescit; debilioribusque palpebræ noctu inflantur, diurnâ ambulatione pedes intumescunt. Unde etiam qui nocte humidâ, aut propter duram fortis injuriam aut præposterâ securitate, sub dio dormierunt, somno turgescientiam vasorum adjuvante, manè œdematosi reperiuntur, aut, si præ virium naturalium robore instantis œdematis periculum præsens superarint, immanibus

ad articulos, ubi lymphæ tardiori circulo vehitur, cruciantur doloribus, testibus gravissimis, naturæ observatoribus Alpino & Bontio. Hinc tot sunt, per hyemes nubilas & humidiores, catharri, qui per populum grassantur, musculos colli, Pharyngis, lumborum duris torquentes cruciatibus, & lymphâ opplentes, durâ, crustosâ, nec, nisi post fatus & repetitos caloris solventis afflatus, perspirabili. Musculorum vis in spasmodum tota vertitur, & sæpe si hac in sede lympham discusserit ars efficax hærentem, figit alibi sedem pervicax catharrus. Nec requies tot malis. Hiberni enim catharri in incautis & parum arti auscultantibus, ante veris tempora, rarò omnimodè sanantur; at in infirmioribus naturis miserimè diram pulmonibus labis purulentæ notam affigunt, adeoque evadunt vix sanabiles. Hinc iis temporibus virium molimen adaugere audet ars salutaris, simili que tempestate meracius vinum suadebat Hippocrates. Hinc vestimenta frequentius mutare, eaque sicca corpori apponere suadent omnes, & jure quidem ac meritò, nam cum illud quod humiditati junctum est frigus, mediocre sit semper, non adeò obstat glacialis stric-

tura stagnantis cachexiæ corruptioni. Hæc sui generis corruptio scorbutus vocatur, pedum motum vinciens, coxis pondus addens, ora, gingivas, nares, tetro halitu primùm, dein languidis ulceribus fædans. Quo morbo nulla tristior pestis infestat depressas, humidas nebulosas regiones, aut maria simili aeris constitutione infamia, & nautis sæviùs incumbit gregariis quibus aut vestium penuriâ laborantibus aut siccitate tepidi lecti carentibus, languorem primò, dein & perniciem lentam & exedentem affert. Stagnantis enim liquidi aquei vix calentis corruptio, spontanea est, & spirat acidum volatile, quo vel intimior ossium compages exeditur, febris verò ut à lento & frigido humore, vel tardè admodùm, vel pessimo & ferali omine sub morbi finem tantùm accenditur.

Verùm frigus acre & glaciale atmosphære ex ipsâ suâ congelatione siccum est. Hoc fibras quidem immodice stringit; hoc humores ad cutim properantes immodicè densat, imò &, si fuerit acerrimum, si illi homo sese immobilem opposuerit, organa simul & contenta, uno ictu sicco, gangrænofo destruet, vasa & humores congelabit, unde frigus penetrabile, adurens dicebatur antiquis,

cum & stirpibus & animalibus liquorum soliditate accitâ mortem afferat. Interea ipsa superficies cutis arctata sanguinem vix admittet, inde in caput & pulmones refluxum. Ab hac causâ feræles apoplexiæ, suffocationes subitanæ, & perspirabilem humorum in nares, trachæam, pulmones, violenta retropulsio. Cordis ipse impediatur æquabilis motus, & sentiet ipsa illa corporis arx palpitationes, patietur polypos. Sed hæc omnia in maximâ frigoris violentiâ & incautis tantum experiunda: summæ enim vehementiæ summi effectus. Unde fit ut apud extremos hominum Siberitas vegetatio langueat, facultates obtundantur, & humana ipsa progenies medium inter feras ac cæteros homines videatur tenere. Hinc horridæ omnes illæ regiones quæ septentrioni subjacent, nec fructuum felici proventu uberes sunt, nec gaudent hominum fecundâ progenie, sed paucissimis tantum habitantur infelicibus, qui specubus defossi, hyberna otia agunt, nec dona cereris norunt, nec bacchi pocula, sed piscibus induratis vescuntur & setis animalium velati maximam anni partem ad focum assident. Sed si minori tolerabili-que gradu frigus sævierit, dum meatus stringit & obstruit, servatâ intus utili

materie, vires sufficit, & ipsâ fibrarum stricturnâ alacritatem addit. Inhalatio tunc nulla, & in paucissimâ exhalatione corruptio tamen nulla vix morbis aditum præbet, præsertim ubi tali aeris sævitiei assuetum corpus sobriam exigit vitam. Densatio enim atque siccitas à frigore inducta, nihil habet densitatis illius & rigiditatis senilis, sed servati humoris intûs beneficio flexile longo tempore manet corpus: unde frigida Norwegorum temperies longum senibus prorogare ævum observatur, nec ullis aliis in regionibus tot numerantur centenarii sive sæculares viri. Adde quod hic vix dira serpant contagia aere nec concipiente vapores, nec patentibus corporibus. Omnibus hic ingens in corpore proceritas, & ad omnes motus agilitas flexilis, plus lymphæ quàm actuosi sulphurei principii intûs exundare docet, quod & indicat flaccidioris cutis albedo, quæ iis præsertim populis competit, qui Septentrionales insulas incolunt, quibus fervor solis per brevem sed æstuosam æstatem, humiditate temperatur.

Omnia prorsûs contraria tibi calor aeris, in maximo ejus gradu spectatus, phænomena exhibebit. Rarefcit enim athmos

pheræ moles universalis calore solari, rarefcunt fimul & difperguntur per illam difperfi vapores, & omnia partium rarefactione laxantur. Tum verò laxatis vaforum omnium ordinibus, in corpore humano jam vires fatifcunt, quippe quæ tenfionem fupponunt & actuoſitatem. præterea verò, licet partium tenuium major copia evolvatur, earum maxima pars perit, avolat & calore confumitur, unde inertes, enerves, & ad agendum minus habiles effcimur. Nec enim fine defatigatione summâ, actio mediocris vix poſſibilis eſt. Ad motum vel minimum exilit ſudor, & tenuiffima auferuntur, unde ingens quietis cupido, quâ ſiccitatem atque fitim à calore naſcentem devitent & retundant populi, quos afflat rapidi æſtûs vehementia; nec ullæ vigent functiones præter eas quæ ab acri ſtimulo liquorum summè tenuatorum pendent; ut ſunt venerèi appetitus. Hinc factum eſt ut, qui à borealibus plagis infelicioſis ad deliciis plenas, & luxu diffluentes auſtrales oras arma tulere, defides & fortioribus eorum lacertis impares populos cito ſubegerint. At ubi molliorem vitæ ſuaſit uſum loci ipſius malè exoptata temperies, rurfus ipſi novis ad-

venis quod occuparant cessere imperium. Hinc familiare fuit Romanis per æstuosas regiones bellantibus æstiva ingredi. Hinc etiam in calidioribus Europæ regionibus mos insuperabilis somnum meridiei tempore carpendi, ne vires collabascant. Cohibet enim somnus tum nimium cordis motum ejusque effectus, tum perspirabilis crudi effluxum, sicque coctionem promovet &, ut vulgari utar vocabulo, *Refrigerium affert*. Sed non minima est caloris maximo gradu sævientis in pulmones actio, frequentior enim in calore respiratio, cum rarefacto aere minus partium vitalium ad pulmones appellat, cum minùs dilatentur pulmones ab aere jam rariore, præterea que deficiat illud ad quod anhelant, exsuccii & exsiccati tum trachæ, tum bronchiorum meatus & folliculi, refrigerium. Qui theoriam hanc ad amussim deductam voluerit vidisse, legat hic Boerrhaavii immortalia experimenta, quibus exceptionem quamdam etsi impertiant nuperiora in Actis Academiæ Parisiensis relata experimenta & Cl. Adanson in ipsâ Nigritarum fervidissimâ regione institutæ observationes, possibilitatem que vivendi probent in aere summè calefacto, salu-

britatem tamen talis aeris numquam aut fas fuit aut voluntas authoribus evincere. Hinc æstuentes omnes auram invocant etiam perfidam illam & subdolam. Hinc linguam exerunt, hinc frigidiorum & glaciale aquam fructusque molles & acedentes auro contra mercarentur, qui æstuciantur, dentibus ficcis, labiis torridis, Larynge Pharynge que collapsis.

In hoc quidem calore sicco per se imo & summam inducente ariditatem, ut & in frigoris & qualitatum omnium aerearum effectibus, præcipuè si ad perspirationem conferantur illi, distinguenda est eorum actio subita & insolita quæ multò gravior & periculosior est, ab eâ quæ corpus à longo tempore circumvestit ita ut assueverit illius impressioni. Minus enim commoventur corpora humana ab assuetis.

Inde fit ut Europæis in calidiora Americæ loca de vectis labor importunus sit, imo vix possibilis, Nigritasque Africano soli jam pridem obnoxios, ad terram cultu subigendam fuerit necessarium advocare. Hi & æstum patienter tolerant & labores alacriter capeffunt, quippe quibus nihil offerat insoliti ardor ille irradians solis. Nec minùs sanguis

nis illorum compages etiam ad physicum aspectum magis arida & resinosa in vasis, proportionem sibi propriam, liberè præterfluit nec avolat. Adde quòd & novas vires & novum partibus robur inspirent ipsi in nudos artus decumbentes radii solis, quorum non minima vis est in partibus infantium roborandis. Has infirmiores partes Meridiano soli objici suadet ars experta. Illi enim radii si, quasi in partem sæpius ipsis oppositam, fixi maneant, non solum ei colorem peculiaris, sed & robur inspirant, ut norunt nautæ, milites, ii que qui, teste Luciano, Gymnastice exerciti & patientes pulveris atque solis, pancreaticè valebant & ad omnes solis & caloris incurfus stabant immoti.

Mechanice & peste sensibus imperviâ præsertim agit pessima illa aeris conditio, in quâ atmosphæra æstuans calore summo humiditatem simul concipit; squallet enim tunc atmosphæra, vaporibus terrarum putrefactis & aquarum illuvie, quæ cum animalium & plantarum volatilibus miasmatis citò & certò corrumpitur; & per patula atque hiantia ob laxitatem vasa putredinem eò facilius introPELLIT; quò magis perspiratio stagnat pa-

riter ad cutim, nescia exire, ob fatiscen-
 tiam vasorum: imò & mucosâ parte ma-
 gis restitante cutis humidior volitantes
 atomos putridas quasi inviscat & sibi
 apponit, ad eòque & propriâ indole & ad-
 miniculo atmosphæræ putrescentem con-
 cipit halitum. In hac ergo cœnosâ aeris
 qualitate, perspiratio non solum minor
 est, sed & hærens illa corrumpitur & fe-
 bres malignas æstivis illis pessimis cœ-
 nosis & squalentibus locis Endemicas
 facit; nisi simul adsit ventus, qui quasi
 hærentem putrilaginem avertat, sæpè iis
 apud quos nata fuit putredo faustus at-
 que felix, funestus illis ad quos nil tale
 metuentes tetrum & feralem defert ha-
 litum. Nullâ in alia aeris *Epicrasi*, tot
 insectorum ova excluduntur, quorum
 etiam corrupta cadaverum vis aerem
 novo inficit tabo. Nec cibi animales
 servari pariter in tantâ aeris inclementiâ
 possunt; nec, si summâ curâ fuerint ser-
 vati, sine aliquâ putredinis notâ conco-
 qui. Unde religiosa & salubris apud Indos
 ciborum animalium abstinentia, & to-
 leratur facile & feliciter celebratur. Por-
 rò is in corpore humano putredinis ef-
 fectus est, ut vires illicò proterat: unde
 rursus nata intùs putredo exire non po-

test, prostratis & labascentibus vasorum viribus actuosis. Nulla est ergo alia tantoperè vitanda atmosphæræ constitutio, quàm quæ calori obnoxia, condensat simul atque agglomerat stagnantium paludum miasmata & in aere detinet fluidantia & averfa à salubribus ventis. Hinc infames sunt Æthiopum, uberes alioquin omni fructuum proventu, campi quos per dimidiam anni partem nocturnæ sovent pluvix, matutinæ nebulæ irrorant. Hoc enim tempore numquam non grassantur morbi epidemici contagiosi, imò & ipsa Pectis anthraces atque bubones pro crisi habens videtur aliquandò contagioso commercio in oras magis salubres deferri. Ab illa regione, quæ post superiores Ægypti plagas posita jacet, jam tempore Thucydidis, jure commercii, subtile illud miasma Athenas usque devectum fuerat tanquam ab Emporio. Nec est ergo quod illi aut auri rivos aut gemmas aut cardamoma, ac myrrhæ lacrymas invidemus, & præcipuè calore loci ac fervore sanguinis æstuantis enata tot animalium aromata, omni sensu subtiliora, Moschum, Zibethum, &c. Nec salubriùs degunt plerique Arabiæ ad rubri maris littora accolæ, quos calor humidus to-

tos perfundit & perfluit. Sed & in minori cæli inclementiâ, verùm æstivo squalore metuendo, Græci omnes, præsertim qui mari viciniore sunt, pessima sibi promittebant, nisi flavissent Etesii venti, teste Hipocrate.

Quæ ergo summo in gradu populi illi & patiuntur maligna & aliquandò ad nos advexere, in similibus tempestatibus opperiri fas est, minora quidem, sed nostris metuenda tamen corporibus.

Quid & quod in ipsâ temperationis cæli indulgentiâ, prompta & subita varietas, quæ in hisce locis potissimum eminet, vera est morborum à perspirationis vitiis origo. Quod vitium Galliæ nostræ præsertim in tractu Parisino proprium est, in quo, quæ matutina fuit aeris temperies, aut Meridianæ aut serotinæ vix responsat. In quo omnia in tempesta ab uno excessu in alium sæpè vel unâ die fiunt. Undè nullibi tot catharri adeò citò sanandi, adeò citò recrudescentes, ita ut & ipsis morbis, genti exprobrata levitas videatur competere.

Perspirationi enim nihil adeò nocet quam subita quævis mutatio & si, ut verbis Hippocratis utar, omnia fierent
 tempestiva

tempeſtiva tempeſtivè nulla omninò culpa in perſpirationem inde caderet. Sed æquilibris brevi fieret illa. Quod quidem commodum ad aerem in quo degebat Sanctorius videtur aliquatenùs pertinuiſſe, alioquin multò plus ad ſtateram expertus eſſet varietatum quas in aere gallico, ſingulatim annotare difficillimum. At verò in externarum quarumcumque rerum impreſſionibus, illud notandum ſedulo atque iterandum; ſenſu machinam regi, adedque, ad caloris & frigoris effectus numerandos, non tam thermometri, non tam ſtateræ iudicium eſſe advocandum, quam ſenſuum & ab illis naſcentium impreſſionum. Hinc calenti à lecto modica aura plus perſpirationis ſupprimat quam aſſueto horrens glacialibus ſpiculis Boreas. Hinc frigus pedum plus catharorum advocabit quam univerſa refrigeratio, & morſus in rimosâ aure depositæ auræ matutinæ, magis ſæpè officit, quam igne per diem noctem que brumâ ſæviente caruiſſe. Hinc ruſtici rariùs urbanis catharro laborant, pauperesque minùs divitibus quos vel maximis comparata impenſis cura à frigore penetrabili non præſtat immunes.

Varietatis verò illius prima ac potif-

fima causa, venti, qui nihil aliud menti offerunt, præter motum, vel magis vel minùs vehementem aeris, unam alteramve directionem affectantis, de quorum impetu, vorticibus, vehementiâ, dicere nostri non est instituti; nisi quatenùs sæpissimè observatum est in horrendis tempestatibus barometrum immensas pati varietates, nullâ in aliâ aeris conditione experiundas, adeoque corporibus animalibus mutationes imprimi etiam vix supputandas, sed quæ tamen ad perspirationem pertineant, cum mutationes illæ in vasculis angustioribus ex materiæ necessitate debeant maximè deprehendi.

Alioquin licet venti frigus inferant aut æstum, aerisque temperiem penitus immutent, non tamen aer motus, ad thermometrum aere stagnanti frigidior aut calidior est. Sed cum renovatis perpetuò moleculis cutim attingat, eam sensu sæpè frigoris aut caloris afficiet. Adeòque respectu corporis quod sensus dirigunt, ejusdem erit efficacix ac si revera illis donaretur qualitatibus. Ventus ergo vel laxat vel stringit, vel madidis Notus alis perpetuo humore cutim imbuens, eam & à perspirandi officio

prohibet, & contra cunei in modum partes aqueas intrudit. In genere tamen cum ambientem dispellat atmosphæram corporis, partesque auferat circavolitantes, siccat ventus, & illum vaporibus fætum, aerem, vixque elasticum, corpora quasi obvelantem semper pellat & abigat, universim venti effectus est partibus à corpore avolantibus facilem præbere exitum, quod tantò potentiùs efficiet quantò per se fuerit siccior & ab arenosis desertisque, quales Lybia præstat, locis, flatus suos emiseric. Hinc jure meritòque Sanctorius ventum in genere ficcare pronuntiat, quod quotidiana demonstrat experientia. Nec unquam, notante Boerrhaavio, ventus effectus suos exerit vehementiùs quàm si aurem artificialem ex adversâ fronte in ventum naturalem currendo tibi concitaveris. Sic enim duplicantur effectus, sive mali timendi sint, sive sperandi salutare. Quos quidem pro diversâ applicatione multiplices, hic enarrare & perpendere alienum à proposito foret, ad perspirationis doctrinam properantibus. At nulla tristior est à ventorum halitibus metuenda pernicies, quàm quæ a venenatis atque volatilibus atomis, per calorem diur-

num dispersa, per frigus nocturnum agglomerata moles, in hanc illamve regionem defavit & oscitantes orco devovet. Sui sunt pestiferi frugibus venti, sua labes tenellis adhuc pomis. Sæpè fætida nubes hunc vastavit pagum, illo intacto, teste Huxhamo; ne loquar hic de tetrâ, quæ sæpè fossiores avidos in medio minerarum opprimit, mephiti, aut de pestilentiali apud Arabas & Persas satis cognito vento. Satis fuerit post tot autores, hic homini memorasse, quantas inter versetur insidias, quibus præcavendis nulla omninò sufficit providentia mortalium.

Ex hisce paucis, patet nihil magis ad salubrem perspirationem conferre, quàm aeris justum atque legitimum pondus ejusque inculpatam elasticitatem; cujus ultimæ dotis in aere actio, in expansionibus pulmonibus manifesta, in oscillationibus activâque vasorum reactione obscurior, maximi tamen est momenti. Hinc, ut sine ipsâ sanguificatio nulla, sic perspiratio nulla potest extare atque vigescere. Licet enim aer elasticus non possit intra sanguinea fluentia in partes coire & existere, tamen maximam ipsi actuositatis & reactionis par-

tem conciliat; quâ possit sanguis comprimi & non sine aeris emissione in seipsum fatiscere. Proprietas enim illa liquidis animalibus solis competit. Aliunde aerem ad ipsam perspirationem promovendam pertinere conjectari sinunt, tum ejus summa tenuitas, tum impetus quo exflit, tum in ipsum aerem actio quem ad barometrum in folle vitreo inclusum 1°. quidem producit, tum destruit, experimentis ad Boylei & Halesii mentem institutis. Adde hic ipsam sanguinis citissimam putrefactionem, quæ sine aere intus concluso nulla est. Ex quibus deducere licet quantum sit ad ipsam perspirationem aeris perpetuò renovati beneficium: Quæ sint ergo aeris rustici ad perspirationem & sanitatem speranda beneficia & quousque tamen præferri debeat: adeoque qualis sit eligendus: qualis pro variâ corporum crasitum in arte Hygiasticâ tum in Therapeuticâ suadendus: Quod sequentibus Aphorismis Sanctoriana statera exequetur.

*De Aquis ad Perspirationis
doctrinam collatis.*

AQUA omnium corporum quæ sensus percellunt, simplicissimum & inter naturæ instrumenta, sub caloris & ignis imperio potentissimum, ita à magno Boerhaavio amplè & ad naturæ normam, ponderata fuit atque pertractata, ut de illâ agere prorsùs videatur inutile. Si enim aliquam aquæ sortiuntur inter se virtutum discrepantiam, proprietates illas à suâ alienas naturâ, à corporibus intùs solutis atque reconditis nanciscuntur.

Ab hac ergò impuriori miscelâ, quam sæpè avidè combibit aqua; nascuntur tot diversitates, quæ stagnantes atque paludosos à puris atque illimibus fontibus secernunt; hinc etiam aliæ aquæ cursu perpetuo per puriores arenas, exercitæ, limpidiores, leviores, à nativâ simplicitate vixdum desciscunt, dum aliæ ducto inter telluris rimas contagio, putridum bitumen, amarore ingrato orbibentum inficientes, referunt; aliæ ferri

aut cupri rivos secum advehunt, & per pallescentem ochram defluunt turpiter, aut aliæ frustra limpidæ alcalinos, seletnicos, aluminosos fontes constituunt, nec nisi ab alienâ miscelâ aerem sibi jungunt elasticum, quo & vini saporem mentiuntur, & caput ipsum percellunt.

Quid referam hic quâ ratione aliquæ sint, quæ grandibus guttis saponem eludant, aut ipsum cogant in grumos; & quâ de causâ ipsa in aheno coquenda legumina aliquæ recusent admittere, ita ut sub ipsis flammis cruda permaneant illa. Tum etiam silentio premere licebit, & quæ ad explorandam aquarum gravitatem instrumenta concinnaverit Hydrostatice; & quæ ad detegendam contentorum in aquâ, tum copiam, tum naturam artificia, adhibuerit sagax Chemicorum industria. Omnia hæc à doctissimis authoribus fusè pertractata ad nostri vix pertinent instituti rationem.

De perspiratione agentibus, aqua, nihil aliud exhibet, præter potum omnibus animalibus à naturâ constitutum qui, diluendis alimentis factus, ipsâ suâ simplicitate alere nequit, sed sine quo nulla materia nutritionem aut ingredi aut facere, intelligi potest, Aqua enim &

partibus mucilaginis, quibus tota conflatur machina, solvendis sola par est, & ipsis agglutinandis atque compingendis infervit aut sola aut cum aere, cujus fixioris facti vehiculum est & cujus ut fixi inertiam, cum in massam agglomerata est, imitatur, ita æmulatur elaterium ubi in vapores undequaque vi ignis diffunditur.

Hinc ergo ubi in machinam accepta est aqua, duplex meditantibus argumentum observationis objicit. Primum quidem, dum humorum omnium quâcumque nascantur illi, basim constituit atque vehiculum. Secundum verò dum acria & imminencia quæque diluit, detergit, abrumpit & secum è corpore foras eliminat.

Si primo sub aspectu aqua in humoribus animalibus sese tibi lustrandam exhibuerit; ipsam aspicias, liquoris emulsi sub formâ, numerosis plenam partibus ab ipsâ heterogeneis, quas liquidas servat perennis rapidi motûs continuatio, & quas detinet in aquâ, mixibiles que ipsi reddit mucosa interfusâ moles, vinculi partes agens, ita ut, si ad se invicem, motu tardato aut desinente, in mutuos amplexus ruerint, excidat quasi expressa aqua, & tractu tem-

poris ficcior remanere debeat moles.

Hinc facile est deducere, primum aquæ intra humores peccatum, in copiâ ejus aut auctâ aut imminutâ versari. Deficiet si vel ab extraneis, intus, nulla ejus copia feratur; vel si quæ intus latet, per actiones vitæ immodicas, extra auferatur & absumatur. Utrâque à causâ exsucca & arida, si ita loqui fas est, humores, in mutuas uniones facillimè coire appetunt; difficiliùs solitos cursus ineunt, & minima superare vasa, frustraneo impulsu, renuunt. Unde solidorum ardor, attritus, parca tenuiorum liquorum generatio, nutritionis impedimentum, exhaustio secretionum. Aderit sitis illa, effera & atrox, cujus impulsui nullus est qui resistere valeat, & ab aquâ possit siti exustus temperare. His omnibus diluentia aquea medicinam præstant. At summæ solidorum atque liquorum ariditati, aqua simplex, vix aliquid lenimen affert, cum vix aliquod cum solidescente & quasi resinoso sanguine connubium ineat; sed citò quasi absorpta & exhausta, ingentibus sudoris guttis cutim perluit aut per urinas abripitur. Hinc ipsi sapienter aliquid tenacioris saponacæ substantiæ admiscen-

dum prædicant medici, cujus vinculis moretur illa & intimiùs adunatis humorum globulis insinuet sese. Imò & parcio- rem ejus dosim sensim immittendam præscribunt, ne & impetu subito rapiatur foras & tenuissima quæque secum avehat.

Contraria omnia sperare fas est, si exundet aqueus latex. Qui ubi nimium partibus alluendis exuberat, principia actiuosa & evolvi & perfici non finit. Scilicet quæcumque materiam nutrimenti præbent, ea, ubi in corpus intromittuntur, leviora sunt & compacta minus humoribus, ad quos destinantur reparandos; densari ergo simul partes & tenuari principia postulant, ut in emolumentum corporis cedant, si vero aquâ simplici nimis onerentur, ipsâ suâ simplicitate mutationem recusant, nec possunt animalem adipisci naturam.

Præterea sejunctæ nimis à se invicem & veluti dispersæ alimentares moleculæ quasi extra mutuam actiuositatis sphæram repelluntur. Hinc omnia in malum inde que in pejus ruere necesse est. Undè exundatione semel positâ increfcit semper illa, fatis infelicibus, laxantur solida, vappescunt liquida, vires fatiscunt, se-

cretiones & excretiones omnes, illæ saltem quæ coctionem requirunt aliquam, aut defunt, aut pervertuntur. Hinc primo in gradu mucosæ omnes excretiones exuberant, nares stillant, pulmones fatigat anhelitus & importuna scretio, donec albo corpore languor aquosus, nitentes primo falso adipe, dein languidos & diffuentes occupatis cellulis efficiat; tùm spontaneâ mucagine vasa replentur, languet ipsa cerebri actio, cor palpitationes experitur, omnia que illa pessimæ conditionis mala experitur sanguinis circuitus, quæ a levi cachexiâ ad usque hydropem feralem lentè feruntur. Prætereâ si intra venas animalis vivi & sani aquam injeceris, mediocri etiam copiâ, purissimam que sedulus selegeris, mirum est, quantum, ab extraneâ illâ liquoris abundantia, convulsionum patiatur illud; quantos anhelitus, imò & præsentissimum infertur vixque superandum mortis periculum.

Pudet hisce fatis abundè cognitis diu immorari, cùm aliundè fatis probatum sit, nihil tutum esse in rerum non naturalium usu, præter auream mediocritatem. Nec multò magis erit insudandum in demonstratione hujusce propo-

sitionis Hygiasticæ, purissimam aquam esse iis, qui nulli malo medicinam quærunt, omnibus anteponendam; purissimam verò rectè dici, quæ & levissima est, & ab omnibus heterogeneis maxime immunis.

Verum si peccandum est, tutiorem demonstrant experimenta illorum errorem, qui parciori utuntur potu, quàm illum eorum qui præconceptâ opinione frequentiori aquæ potu abutuntur, quo tamen errore plures abreptos novi. Diluuntur enim hoc abusu salia, tenuissima quæque auferuntur, mucus ille nutriens partibus fraudatur tenuissimis, & salinis essentialibus, unde parte ædificii ruente, totam molem collabascere necesse est. Hinc, dum sub altero aspectu, id est diluentis medicinæ formâ, aquam lustramus, nova nascuntur nimix ejus ingurgitationis incommoda, forsan iis, quæ ab ejus defectu nascuntur, pejora.

Demonstraverat olim illustris noster Dodartius jejunio & abstinentiâ potûs corpora apprimè leviora fieri, rem verò pervicaciùs abstemius & vini & aquæ Cl. Marcorelle, extrâ dubium comprobavit staterâ Sanctorianâ & in numeros rede-

git. Novi ipse doctum sacerdotem, qui nullam omninò aquam præter illam quam in misâ quotidianâ haurire necesse fuit, nec ulla vini pocula absumpsit plures per annos. Is grandævus, levis & alacer, saluberrimos annos exigit, si aquam sibi crediderit sumendam, illicò stomacho crudus & ad motus ineptior. Nec ulla fortissimo seni cum alio homine intercedit differentia, nisi quòd caloris arte facti impatiens, vix frigora sentiat, imo & per sævissimas hyemes fenestris apertis decumbat in lectulo, catharrorum nescius.

At res omninò aliter se habet, cùm aquis illis mineralibus, quæ potu salubri medicinam invehunt. Simpliciter enim nativam exuerunt illæ. Hinc medicinæ est & quidem practicæ illis suam impendere operam, quâ in re peragendâ nullum certiore aut perspicuâ illustriorem doctrinâ Clarissimo Carolo le Roi in Monspeliensi Lycæo professore, ducem sequi fas est.

Verum etsi ad communes usus vitandæ sint aquæ minerali aliquâ labe infectæ, multæ jacent regiones quibus deest unda fontium purior, & nullo levare sitim latice datur qui non aliquam

similis contagii notam referat. Hinc multæ sunt aquæ quibus selenitica cretacea que nota a venis terræ, per quas trajectæ sunt, inuritur. Hæ solvendis ad ignem alimentis ineptiores, ventriculoque duriores, imò & minimis canalibus aptæ obstruendis, notante Halefio, jamdudum carbone notatæ erant ab Hippocrate. Nonnullæ salem fossilem parcâ quidem dosi sed delicatiori notandum gustui continent, delicatulis insensæ. Nulla fere est quæ non aliquam ferri portionem aut sapone levi bituminoso aut sale dilutam secum trahat. Aerem vero plurimæ oleo aut sali leviter innexum subtili, ubi ad aera emicant, e nexibus impetu facto evolvunt. Verùm priores si in balnea admittantur, cutem obstipant & perspirationi, dùm stricturam cuti addunt etiam sensibus manifestam, summopère nocent, quibus efficaciam stringenti proximæ sunt vitriolicæ. Cæteræ omnes perspirationi in balneis summè favent, inter omnes hac præeminent virtute, quibus bituminis soluti pars inest aliqua, ut in Aryerniâ ad stateram olim expertus est clarissimus noster Le Monnier. At quæ calidæ sunt & partibus illis bituminosis atque sulphureis refertæ, etiam

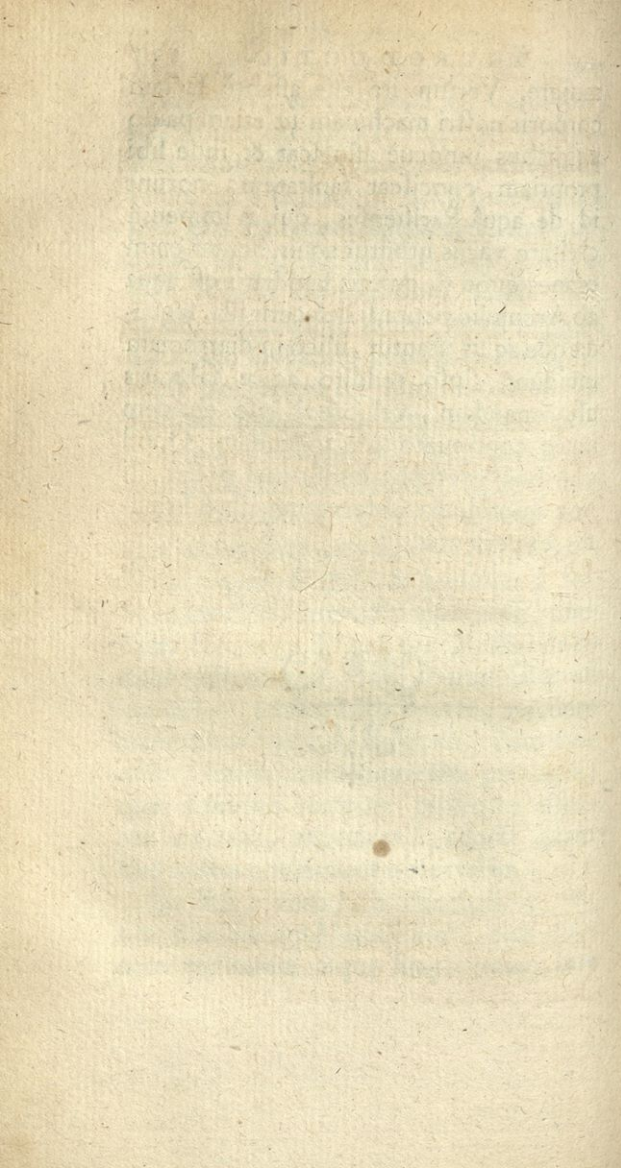
ad usus adhibitæ internos, quantum exhalationem insensilem promoveant, norunt medici omnes, qui ægros salutis causâ illis se ingurgitantes invisunt. Sed iis nulla est ad perspirationem legitimam atque coctam eliciendam virtus, nisi dum vasa aperiunt & coctionem promovent, viribus additis languenti stomacho. Ab eâdem causâ idem efficiunt martiales aquæ, meatus referandos adeò famosæ, quibus multi quotidiano usu abutuntur mortali, quarum tamen virtus, ut non adeò fluxa, ita etiam, nisi quatenus in ventriculum agunt, non adeo subita est. Clarissimus enim With Anglus non minimâ laude dignus Medicus, facili experimento demonstravit, cum latum in intestinalibus tubis etiam subtilissimo & arte factum poline tenuatum ferrum nullâ ratione in secundas transire vias, & quod in fluidis animalibus reperitur coloris arbitrum ferrum, è proprio quasi fundo nasci. Hinc e levissimarum etiam aquarum martialium usu adeò nigrescunt scybala. Mihi verò circa illud argumentum meditati, quid acciderit narrare licuerit. Sumebat largiùs, sanitatis instaurandæ gratiâ, aquas vir in Phisicis exercitatis-

simus ad libras plures, mane, jejuno ventriculo, easque bellè ut videbatur, per urinas excernebat: servatis & sepositis urinis hisce injiciebatur quotidie infusum nucis Gallarum. Nihil omnino coloris erat mutatum. Idque repetitum tædiosâ pervicaciâ per triginta integros dies. Withio assentiebamur. Cum subito ad trigesimum diem nova nigredo à decocto Gallarum urinis infunditur. Ab aquis jam temperare suadebat salubritas hominis servanda & experimentis præponenda. Cessatum est. Nec minùs tamen plusquam mensis integri spatio ferri notæ non obscuræ in urinâ apparebant, quæ tamen evanescere sensim. Adeò tarda fuerat, quam sanguis & humores à ferro in intestinis cumulado traxerant, tinctura. Nec ergo fallaci spe Medici deludunt ægrotantes, quos sperata salus ad martiales adduxerat fontes, necdum exeuntibus adepta, desperat, dum moment, latere intùs aquarum principia, quæ diuturno tempore tardiores effectus exerant, experienciâ edocti quam hæc nostra comprobatur observatio.

Ex hisce verò satis concluditur, varias illas in aquâ qualitates, ejus quidem puritatem atque simplicitatem im-

mutare. Verùm ita esse affabrè factam corporis nostri machinam ut etiam paulo peioribus innocuè assuescat & inde sibi propriam conciscat sanitatem; norunt id de aquâ Parisienses, qui in immensâ civitate variis utuntur aquis. Sciunt enim omnes quòd ii, quibus familiaris est aqua ab Arcujulio petita, si defecerit illa, sequenæ que aquis utantur, illicò in diarrhœam incidunt, ipso reddito aquæ salutaris usu sanandam, vel brevi ipso ejusdem aquæ continuato usu tollendam. Quod pluribus exemplis confirmari posset, si non quotidiana observatum illud firmeret experientia.

DE AERE
ET AQUIS.

SECTIO SECUNDA.

APHORISMUS I.

AER frigidus, & lavacra frigida, corpora robusta calefaciunt; eaque, auferendo superfluum, reddunt leviora. Debilia refrigerant; eaque, vincendo calorem, ponderosiora efficiunt.

FRIGORE aëris, frigore ponderoso aquæ stringuntur fibræ sensiles. Constituitur erethismus, quem vincit vis cordis valentior. Unde à balneo frigido, robustus, reactione auctâ, plus perspirat; imò & calescit non mediocriter ad sensum. Si verò debilitas obstet reactioni, retenta intùs pondus corporis augent, tùm ad sensum, tùm ad stateram: imò circuitui nocent. Unde cordis palpitatio, musculorum convulsio, faciei lividus color, asphyxia,

II.

AER calidus & lavacra actù calida, nisi obstant cruda, juvant quoque perspirationem; refrigerant interna viscera, & corpora efficiunt leviora.

EA est balneorum actio, ut nullum perspirationem & exhalationem non augeat. Verùm actù calida, perspirationem, laxatis fibris, necessariò augment. Imò crudus humor, laxato vasorum tono, & vacuatâ eorum capacitate, in iis intrudetur. Unde sæpè à balneo minùs prudenter sumpto, & ab atmosphærâ fervidâ pruritus, impetigines, morbi cutanei.

III.

AER externus per arterias in profundum corporis penetrans, potest reddere corpus levius, & gravius: levius, si tenuis & calidus; gravius, si crassus & humidus sit.

NON per arterias penetrat aër in sanguinem; ut credidere apud veteres multi, saltè aggregati formâ, vel elasticus. Sed agit, tum in longum intestinorum tractum; tum vi pressio- nis in vasa, ut & in barometrum. Ita tamen,

ut qui gravis sit & elasticus, corpora reddat leviora; qui levis sit, contra gravitatem illis conciliet sublatis reactionis viribus & imminuto elaterio.

IV.

QUANTA sit aëris ponderositas, colligitur primò, ex majori vel minori gravitate aluminis fœcum priùs exsiccati in sole, & deinde aëri nocturno expositi. Secundò, ex eo, quia sentiamus majus frigus, quam quod observetur in primo instrumento temperamentorum: aëris enim humiditas, seu ponderositas linea est nobis frigiditatis. Tertiò, ex majori vel minori in curvatione tabulæ subtilissimæ, præcipuè ex pyro. Quartò, ex contractione chordarum testudinum, vel ex cannabe.

OMNIA hæc instrumenta tubo Toricelliano, sive barometro cessere. Nec unum ex illis univocum est. Humiditas enim plus facit in illa quam levitas aëris. Quas qualitates, nullatenus semper inter se esse proportionales, experimenta Physica demonstrant. *V. Gorter.* in hunc Aphor.

V.

QUANTA sit aquæ ponderositas, facillè intelligitur, si grave perpendatur in aqua; illa enim est levior, & per consequens salubrior, in qua grave magis gravitat; illa verò in qua minùs, est ponderosior & insalubrior.

PONDUS aquæ ab heterogeneis admixtis increfcit; unde in genere, quæ levior, & salubrior est.

VI.

AQUA gravior, & aër cœnoscior & ponderosior, convertunt invisibilem perspirationem in ichorem; qui retentus, & deinde non resolutus, magnâ ex parte in cachexiam facefcere solet.

AER cœnoscus, sive, ad Galeni mentem; humiditate & frigore vitiat, caret elaterio; adeòque corpora efficit languidiora & ponderosa; & viribus deficientibus difflationem præpedit, non restituendam in languenti corpore; hinc ergò corrupendam. Unde nascitur cachexia. Difflationi pariter minùs apta gravior aqua; quæ nec diluat cibos, nec ventriculo

proffit, unde prima coctionis elementa pessum-
dentur. Sed ad hosce notandos effectus, con-
stitutio tantum cœnosa, aut longus aquæ gravio-
ris usus notanda sunt; una enim dies vitii
hisce inducendis non sufficit. *Vide Hippocr.*
De aëre, locis & aquis.

VII.

IN aëre frigido salubri, pro-
hibetur quoque perspiratio, den-
santur meatus; sed roborantur fi-
bræ; & perspirabilis retenti pon-
dus nec lædit, nec sentitur.

VIII.

IN cœnoso prohibetur perspi-
ratio; meatus implentur, sed non
densantur; fibræ laxantur, non
roborantur; & pondus perspirabi-
lis retenti lædit, & sentitur.

STANTIBUS integrisque viribus, imò à fri-
goris actione constrictis reagentibusque fibris,
perspirationem minori impetu fieri, imòque
intus maximâ parte cohiberi, machinæ plus
utile quàm noxium esse docemur Borealium
exemplo, qui plus robore pollent, quàm Auf-
tri accolæ. Non enim omne inutile est, quod
per vasa cutanea effluit. Sed ad augendum ro-

bur infervire potest mucus ille, qui nimio perè per aëris ardorem evolat. Adde & spirituum tenuiorum vim illam, quæ robori plurimum infervit, & calore dissipatur.

Si contrà, frigori jungatur cœnosa illa humiditas, non augetur motus, sed stagnans à frigore cohibitus humor, ab aquâ nimia inhalatâ vappescit, imò & subit corruptelam.

IX.

SI aëri æstivo frigus superveniat; illâ die, suppositâ eâdem bibendi libertate, tertiam partem circiter perspirationis exire prohibet; quæ, nisi fiat sensibilis, faciliè ad putredinem, vel ad cachexiam disponit.

OMNE subitum in hoc perspirationis negotio metuendum. Hinc frigus subitum vasis perspirantibus appositum, effluxumque protinùs cohibens, vel novam in naturâ concitandam postulat febrilem actionem, quâ protinùs expellatur moles cohibita; vel catharrum suâ efficiat metastasi, crustamque sanguini inducet; aut febre deficiente cachexiam procreabit.

X.

PROHIBITA perspiratio facta ab improvisa frigiditate magis nocet

nocet debilibus, quàm à sensim prohibità.

SENSIM enim factæ mutationi natura assuecit. Præterea faciliùs suppletur quantitas parvior, lenis fluxus, quàm moles actuosâ vi erumpens.

Unde, tùm debilibus, tùm robustis, lenta perspirationis suppressio minùs ad sensum nociva est quàm subita.

XI.

OB aërem frigidum supervenientem calori, vestibus denudatus, minus duabus libris circiter diei cursu, perspirare solet, nullâ ab ipso animadversâ molestiâ.

NISI tamen res debiliori accidat; & cui alia emunctoria non pateant. *V. Aph. I.*

XII.

AURA jucunda & frigidiuscula corporibus excalesfactis magis nocet, quàm aëris vel aquæ frigus in excessu: illa enim non reddit corpus levius, sed obstruit, & laxat; hoc obstruit & roborat; &

inde minùs ponderosa corpora fiunt.

QUAMVIS rem non omninò veram crediderim, potest tamen intelligi, dùm minùs reactionis in vasorum activitate aura hæc concitat, quàm frigus intensum. Certè Moscovitæ à thermis calentissimis sese in nivem volutant; quæ quidem extrema, cum corpus subitâ vi non perimunt, roborant certè; dùm violentas in fibris procreant oscillationes.

XIII.

MALÆ aëris & aquæ conditiones, quando ad malignam putredinem disponunt, eorum pondus magnâ ex parte non animadvertitur; quasi quòd ab eorum corruptelâ nervi fortiores fiant, perinde ac in phreneticis.

SI acre introductum & vellicans hîc intelligeretur, posset certò, concitato erethismo, vellicando vim febrilem inducere. At putredo vires prostermit, summamque inducit debilitatem etiam in febrili motu.

XIV.

NATATIO in frigida post exercitium violentum est jucun-

dissima, sed mortifera: motibus enim oppositis nihil perniciosius.

ROBORANT excessus, oppositis si vinci viribus possint. Sed summo erethismo, summâ liquidorum rarefactorum subitâque densatione, circuitus illicò tolli potest; & aut mors, aut morbus vehementissimus induci. Ut Alexandro magno, & Friderico Barbarossæ in Cydnum annum accidisse legimus.

XV.

QUOD proditoriè disponit viscera ad malum, sæpè nec grave, nec jucundum videtur.

HINC ars constituta, ad quam delectus pertinet. Nam sæpè ruunt in mala mortales. Accepto per insitionem veneno varioloso, optimè se habent ægroti, donec malum erumpat, nisi per pustulas, indomabile.

XVI.

AURA jucunda & austrina cum exercitio violento, sæpè mortifera: ab aura enim adiapneustia; ab exercitio acrimonia.

REM esse possibilem in debilibus, licet non

adeò prævidendam, docet physice. Motu enim in acre liquamen humores verti possunt; quod acre, si cohibeatur, morbos & mortem potest inferre. Sed exercitio roborantur corpora; aurâ exsiccantur, & fatigatio præpeditur. Hinc aliquam ad normam salubritas inde potest nasci. *Summum jus, summa injuria.*

XVII.

QUI quærunt à cœna auram frigidiusculam magis quàm par sit, perspirabile partis veste non indutæ exire prohibetur; nocte verò, vel die postero plurimi solent pati dolorem capitis gravativum.

FRIGORIS sensu vel in unam partem, vel in universum corpus accepto nimis incautè, præpediri cõtionem, satis alibi probatum: ab eâ capitis gravitatem catharrosum oriri proum est. At frigus, quod faciem præsertim, naresque aut aures mordet, per se & ex ipsâ suâ impressione infert gravedinem & coryzam.

XVIII.

SI corpora derepentè transferantur ab aère calido in frigidum, læduntur, quia redduntur majoris

ponderis, quàm par sit; à frigido in calidum, læduntur, fiunt enim minoris roboris.

DEBILIUM est plùs per urinam amittere quàm per perspirationem. Hinc mulieres minus perspirant; plus effundunt urinæ. Robusti semper plus perspirant, sed æstate præsertim.

XX.

VENTILABRUM prohibet perspirationem; reddit caput ponderosius, & calidius.

XXI.

VENTUS ut cute frigidior; semper obstruit, & semper lædit; sed magis caput, quia magis exponitur.

VENTUS, licet ad thermometrum aere stagnante non sit frigidior, dùm à calore corporis non incalescit & perpetuò renovatur, siccatur quidem corpus, partes exhalantes auferens; sed aures, naresque gravat, cohibendo effluxum, qui, à vento remotis, copiosior evadit: hinc partes vento diu expositæ, si ab eo removeantur, ad sensum calefcunt.

XXII.

EX anni tempestatibus, in universum, siccitates assiduis imbribus salubriores; reddunt enim corpora leviora.

IN universum, ait auctor noster, propositionem hanc ab Hippocrate exscribens. Nam siccis, tenfis, & per se resinosa humorum diathesi gaudentibus, siccitates nocent.

XXIII.

ÆSTATE temperatâ, corpora sunt minoris ponderis quàm hyeme, tribus libris circiter.

XXIV.

ÆSTATE lassitudo sentitur; non quia corpus fit majoris ponderis, sed quia fit minoris roboris.

XXV.

IN aëre calido corpus est minoris roboris; tum quia cum perspiratione exhalat aliquid bonorum

spirituum , tum quia calor non est concentratus.

OB laxitatem fibrarum , & liquidi subtilissimi exhalationem.

XXVI.

PER totam cutim digeritur semper aliquid à calido , quod secum etiam aliquid interni probi humoris aufert.

ETSI calor externus coctioni humorum faueat , dum vasis laxioribus nulla erethismi nota imprimitur ; si tamen præ ardore maxime præcipitem humorum effluxum efficiat , nocebit coctioni. Vaporat ejus effectu latex aqueus ; aridioreque & acriore sanguine defunt apta coctioni instrumenta. Quin & cruda ad cutem maximâ feruntur copiâ.

XXVII.

ÆSTATE calore vexamur , non primò & per se propter æris caliditatem ; quælibet enim corporis pars est aëre æstivo calidior : sed quia in aëre æstivo , non est tanta frigiditas , ut naturalis calor

sufficienter concentratur; quo fit, ut ita diffusus, minùs possit perspirabile suâ naturâ calidum insensibiliter excernere: quod retentum redditur acre, & est causa, ut magno vexemur calore.

NOCET calor externus, laxitate nimiâ solidis inductâ, liquidorum rarefactione enormi, exhalantis liquidi perenni effluvio. Quæ omnia frigore aeris, & frigidis actû applicatis leniuntur.

XXVIII.

DUM corpora in summo æstu ob somnum nocturnum, vel diurnum abundè perspirant, vel sudant, redduntur leviora, & nullo illâ die vexantur calore.

CORPORA dormientia minùs caloris producant, ut ex thermometro evincere facile est. Refrigerantur ergo per somnum, & minùs ad calorem apta fiunt. Hinc licet coctioni noceat sudor ille nocturnus, levitas ad stateram, & refrigeratio sequi debent.

XXIX.

ÆSTIVO calori superveniente

frigore eodem die, libra circiter excrementorum insensibilium magnâ ex parte difflari prohibetur.

RATIO habenda & invasionis, & corporum constitutionis, ut patet ex Aphorismis præcedentibus. Certè mirum est, quantoperè augeantur urinæ in illis, qui robusti, à summo lecti calore, sese aeri frigido matutino exponunt; præsertim si minùs vestiti fuerint & vegetâ gaudeant sanitate.

XXX.

SI æstas fiat similis veri, ut corpora reducantur ad pondus ætati debitum, excitantur sudores.

APHORISMUS hic ab Hippocrate mutuatus, observatione non unâ à Galeno, Ramazzino, Medicis Wratilawiensibus & Huxham, constitit. Scilicet, nimis tepidâ æstate non difflantur, quæ pituitosa hyeme fuerant aggregata. Hinc sero perfusi homines, vi naturæ sudores experiuntur. Et ut Hippocatis verbis utar, sudores in febribus expectare oportet.

XXXI.

IN æstatis initio, si derepentè vehemens æstus superveniat, fiunt lassitudines, quæ, licet post ali-

quot dies æstus magis urgeat, non perseverant, quia minuitur corporis perspirabilis pondus.

SCILICET minùs commovemur & afficimur ab assuetis. Laxatæ & defatigatæ subito calore fibræ, ab impressione familiari redditâ tonum recipiunt nativum. Et exhaustum liquidiori mole corpus, jam eo caret, nec novas patitur jacturas.

XXXII.

EADEM virtus minùs laborat cum minori, quàm cum majori corporis pondere.

Quo corpus ponderosius est, eò moles movenda major; eò ergo virium debet magis in actum exerere, & frequentius defatigari. Sed vires ponderi fibrarum solidarum corporis sani aliquâ in parte proportionales sunt; nisi adsit, aut plethora, aut cacochymia, quæ artis indigent ministerio.

XXXIII.

PERSPIRATIO vi aëris, vel aquæ calidæ excitata, nocet, nisi ejus maleficio longè majori beneficio compenfetur.

NEGOTIUM perspirationis coctæ, naturæ per-

mittendum; nec adaugenda est illa, imò cohibenda potius in sano corpore. Sed hærentem illam impellere licet arti quotiès moras nectit, & stagnando nocet.

XXXIV.

ÆSTATE interdiù, hyeme noctù, corpora robusta magis perspirant.

Noctu minùs perspirari statera demonstrat, magis coqui. Æstate, perspiratio matutina fudo aère copiosior; hyeme, minor; quæ in robustis sine noxâ suppletur urinis, vel refarcitur exercitio. At nullo tempore non est legitimæ perspirationi locus.

XXXV.

ADIAPNEUSTIA, quæ æstate malignam febrem, hyeme vix minimam alterationem efficere potest: corpora enim acriori perspirabili æstate referta sunt, quam hyeme.

DURA nimis propositio aliquâ parte vera est, æstate præsertim æstuante; quâ, quæ exhalant summè acria sunt, adeoque plùs vellicant, plùs inflammant; variisque in quibus resident partibus moras nectendo, putredinem acerrimam possunt inferre & summè prurientes pustulas.

XXXVI.

DORMITIO æstiva detecto corpore, vel sub dio, magnâ ex parte disponit ad putredinem, prohibendo perspirationem.

PRÆPEDIT coctionem incauta illa dormitio; si præsertim frigescat aer, ut sæpè fit per noctem; adeoque & præpedit perspirationem, & materiem perspirationis in pejus immutat. Hinc noctes frigidae adeò periculosae apud Armenos, teste Tournefort.

XXXVII.

ADIAPNEUSTIA non calefacit interna viscera, nisi perspirabile fiat acre ob moram; vel à calore extraneo, vel à motu violento.

AUGETUR acrimonia intromissis acribus, liquoribus non renovatis, calore aeris, motu corporis prætermoðum aucto. Si semel natum acre repellatur intus, semper malum est. Sed pro vario gradu variam infert partibus, in quas deponitur, noxam.

XXXVIII.

DUM frigus supervenit calori

æstivo, nimii coitûs noxa vix percipitur; si verò aër iterum incalescat, detrimentum præteriti erroris non leve sentitur.

EXHAUSTA jam, à coitu, liquido subtiliore & ferè spirituoso corpora, calor rursûs laxat, & subtilissimis residuis exhaustit. Frigus contra cohibet & retinet intûs subtilia, quæ à coitu remanent; sicque reparationi corporis inservit.

XXXIX.

COITUS non immoderati maleficio, aëre frigido concentrante calorem, æquali beneficio compensari solet.

ÆQUALE beneficium frigoris vix crediderim ad reparandas qualescumque coitûs noxas. Nam à frigore subtiliora quidem retinentur intûs; sed non procreantur nova, quæ contrà calor producere valet. Hinc calentium regionum incolæ in venerem alacriores; quam etiam meliùs ferunt.

XL.

IN noctibus æstivis corpora ad febrem maximè disponuntur ob aëris varietatem: ineunte enim

nocte aër est accensus ; intempeſtâ verò nocte est temperatior ; in aurorâ frigidus. Unde ſolitum perſpirabile in correptis ſomno & ſtragulis denudatis cohibetur , & corpora ponderoſiora fiunt. Quod noctibus hyemalibus non evenit.

CUR ergo æſtas autumnò & vere ſalubrior , conſentientibus omnibus ? Quia quæ noctù cohibetur perſpiratio , facilè æſtu diurno reſarcitur. Nec minùs tamen infames noctes æſtivæ , cùm aere patenti dormiunt homines ; unde tot colicorum dolorum genera in paralyſes apud Indos abeuntia à frigore ad corpus æſtuans relativo oriuntur. Ab hoc fonte plùs convulſionum , quam februm naſcitur , teſte Bontio graviffimo in hiſce auctore.

XLI.

AB æquinoctio autumnali , ad ſolſtitium hyemale , quâlibet die minùs librâ circiter perſpiramus : inde uſque ad æquinoctium vernale incipimus liberiùs perſpirare.

NON eadem proportio eſt in locis temperatis & in quibus ſeſe excipiunt lentiùs , & moderatiùs vigent anni tempeſtates. Ut ex calculis Gorrerianis patet ad reliquos collatis.

XLII.

AUTUMNUS infalubris; tùm quia perspiratio à superveniente frigore prohiberi solet; tùm quia quod diffilari prohibetur, acre & mordax fit.

IDEM omnes clamitant medici ab Hippocratis ævo ad nostra usque tempora. Acre erat ob æstatis ardorem quod avolabat; retinetur illud necdùm emendatum. Hinc tabum virulentum, & atrabilis.

XLIII.

VITANTUR ægritudines autumnales, si corpus autumnno non fiat majoris ponderis, quàm dum erat æstate.

HINC autumnno debilia per artem vacuari corpora expedit.

XLIV.

PONDUS sensim auctum, sensim minuendum.

HIPPOCRATICUM est; quæ lentè extenuata sunt, lentè rescicere oportet. Nec subita vis medicamentorum conferre potest in restituendâ

perspiratione; ni subito illa fuerit suppressa, necdum induxerit erethismum.

XLV.

PONDUS corporis insolitum non vere, sed autumnò auferendum; frigidum enim superveniens pondere magis nocet.

QUIA vere semper adaugetur calor, exhalationi & coctioni favens; qui autumnò semper minuitur, & coquentem motum sistit, & exhalationem cohibet.

XLVI.

NULLA autumnò vexaberis ægritudine, si superveniens frigus inveniet te vestibus rectè munitum; si uteris diureticis; & conservaberis in eodem pondere, ut ante.

LAUDATUM multis & præcipuè Frederico Hoffmanno axioma id habet periculi, quòd deberent perpetuò augeri vestes, frigore crescente. Si verò te ipsum obduraveris, ingruet aliquod forsàn periculum, sed robustior, & vincendo aptior frigori evades. Ab assuetis enim non fit impressio, Debilibus ergo cautela

hæc relinquatur, quibus pondus vestium pro viribus est. Diuretica juvant quatenus perspirationis viis occlusis vias aperiunt urinarias.

XLVII.

BENE munitus vestibus meliùs perspirat, & redditur minoris ponderis.

XLVIII.

QUI morbis ab humorum copia prodeuntibus, hyeme vexari sunt soliti, purgandi sunt autumno, & non vere; reducendique sunt ad pondus, quo fruebantur æstatis initio.

AUTUMNO de pondere detrahes inutili, imò & de importuno; non de viribus. Vere operam ludis inutilem, vexasque humorem, quam citò difflavisset natura; si quidem solâ peccat copiâ.

XLIX.

DUM verò morbi prodeunt à mala qualitate, corpora vere, & non autumno purganda; magis enim æstate quam hyeme intenditur qualitatis malitia.

PROPOSITIO hæc non, ut superior, universalis est. Scire enim decet, quid intelligatur per malam qualitatem. Putrida enim sola æstate invalescit. Iners verò cacochymia plus hyeme timenda est.

L.

QUI in fine veris præmaturè se vestibus spoliant, & autumnò tardè induunt, in febres æstate, in destillationes hyeme facilè incidunt.

PEJUS est maturiùs justo vestes exuere hybernas, quàm eas induere tardiùs. Assuetum enim calori arte factò corpus frigore verno percellitur; quod catharrosos morbos vel vehementissimos inducat, aut febres rheumaticas quocumque anni tempore. Fuit verò unde assuesceret propriâ vi corpus, non magis munitum vestibus per autumnum, contra frigus sensim ingruens.

L I.

PERSPIRABILE retentum, ut acre, febres & erysipelata; ut copiosum, apostemata, destillationes, vel cachexiam facit.

PERSPIRATIO secundum ordinem naturæ constituta, vel supprimitur cum erethismo, vel sine erethismo. Si adsit ille, fit perspirabile

materia inflammationum vel vehementissimarum, ex fluxione, ut aiebant antiqui. Si desit erethismus, oriuntur catharri frigidi, ut veterum more loquar, congestiones, destillationes, & ut Sanctorii vocem usurpem, cachexiæ vestigium.

LII.

EXTERNUM frigus concentrando calorem, reddit naturam tantò robustiorem, quantò ultra solitum pondus ferre quoque possit duas libras circiter retenti perpirabilis.

HINC sereno frigore sentimur alacres, stric-
tis fibrarum omnibus ordinibus. Quod si frigori
illi per annos exponatur natura, spernendis
ejus impressionibus satis robusta, mirum est
quantam vim adipiscatur. Quod evidens erit
conferenti robustum borealem meridionali lan-
guido & inerti.

LIII.

CORPORA hyemis initio faci-
lè ad solitum pondus; æstatis ini-
tio magno labore ad æstivum pon-
dus reducuntur.

FACILIUS enim est, illasà sanitate pondus
auctum tolerare, quàm nimias ferre vacationes.

LIV.

SANITAS perseveraret, usque ad extremam senectam inculpata, si corpora quatuor anni temporibus æquali pondere semper conservarentur.

LICEAT hinc à Sanctorio discedere, & contrariam tueri sententiam. Inculpata enim à perspirationis copiâ dici possent; sed quid veraret, a credine talia peccare corpora? Præterea hominem in illa moderatione supponere, quæ nunquam variet, penè impossibile est. Quam si semel affecutus esset, à minimo decessu ducetur in perniciem. Delicta enim vel minima sentiret gravissimè.

LV.

CORPORA, quorum pondera anni cursu multum augentur, & diminuuntur, valdè periclitantur.

SI ab excessu in excessum trahantur fibræ, varietateque oscillationum exerceantur, eos vel perire, vel robustissimos evadere, necessarium est. Hinc militiæ assueta juvenus, adeo robusta; tot novitii milites intereunt.

LVI.

QUANTO major anni spatium

est corporis varietas, augmentatio, vel diminutio; tantò est deterior illius corporis conditio.

Si statim fiat ingens illa alternatio, periculosa & lubrica est. Si sensim, & in moderatâ varietate, nil magis robur indit, quàm variis hisce aeris conditionibus assuescere & indurari, ex Celsi consilio.

LVII.

PONDERIS augmentatio, fit in principio autumnii; diminutio, in principio æstatis.

LVIII.

CORPORA, quorum pondus augetur, magis periclitantur, quàm quorum pondus minuitur.

PONDUS enim superfluum est. Vacuatur tamen, ex Hippocrate, faciliùs superfluum, quàm reparatur amissum. *Vide Aphor. LIII.*

LIX.

CORPORIS partes tectæ salubriter perspirant. Si verò à somno detectæ inveniuntur, etiam ab

aëre calidissimo eorum pori condensantur.

L X.

AER plùs justo frigidus, humidus, aut ventosus moratur perspiratum: unde qui domi continentur, ut foeminae, nec tussi, nec catharro, nec inflammatione pulmonis laborant.

RES prorsùs Hypothetica est. In praxi enim impossibile semper eidem aeris conditioni assidere. Porrò qui constantius ei assident, vel levissimâ de causâ inassueti catharros concipiunt. Quibus nihil magis familiare est mulierculis. Testis adesto experientia.

L X I.

AER in urbe peior aëre ruris; quia crassior, & non perflatus appetitum tollit.

LICET hæc propositio in universum vera sit; & atomis aereum laticem vitiantibus jure infamis sit urbium atmosphaera, stercoralis, putrida, fumosa, & acido volatili scatens: Paludosa tamen dantur rura, effluviis inquinata noxiis, à ventis aversa salubribus.

SECTIO TERTIA.

De Cibo & Potu ad perspirationem comparatis.

INTRODUCTIO.

MA TERIAM perspirationi præbent cibus & potus. Instrumentum verò quo formatur illa, quo propriam sibi naturam induit, quo tandem exit è corpore ad ejus salubritatem servandam, unum & idem est; cordis scilicet & vasorum motus, quo liquida perpetuo impetu propelluntur, peragitur nutritio, & demùm secretiones ab eâ perpetuò renovandæ effinguntur.

Verùm cum nihil aliud sit nutritio præter mutationem substantiæ, antea heterogeneæ, in propriam nobis, deperditæ que prorsùs parem substantiam; ipsa hæc operatio duplicem supponit instrumentorum efficaciam, sive duos ejusdem actionis effectus. Primò enim quæ sibi poterant aptari, & in animale[m] verti substantiam sibi accommodat, in se ipsam vertit &

figuratur. Postea verò quæ frustra viribus oblata eas eluserunt, & prædictam mutationem non valuerunt suscipere, expellit & eliminat. Quæ quidem materiæ excrementitiæ non unius generis esse debent; sed universales excrementorum fontes duo ex ipsâ rei necessitate apparent. Primum enim genus eorum est quæ constantur ex partibus quarum mutatio per instrumenta fuit impossibilis, adeòque debuerunt ejici non ut inutiles solùm, sed ut noxiæ. Alterum vero genus constituunt fæces illæ quas in suo labore, dum partes fingit atque compingit natura, necessariò efformat quasi ab opere suo residuas. Nulla enim intelligi potest nova partium coadunatio aut conformatio quin multæ partes ex pristinâ unione resolvantur. Quod in fermentatione chymicâ fæcum nomine designatur.

Porro ut fæces illæ rectè constitutæ sint & ad liberiores exitum promptæ, necesse est ut coctio rectè peracta sit & perfecta; fæcum enim principium est coctio, & ut vini generosi fæces, à vappæ residuo prorsùs differunt, sic probæ coctionis residua, ab indigestis

gestis quifquiliis abludere debent. Undè bonæ coctionis signa certissima non tantum à naturæ alacris vigore pendent, sed etiam à legitimâ excrementoru maturâ & a salutari eorum exitu.

Res verò pleniùs intelligetur, si licuerit univèrsam materiæ nutritiæ ambitum & ingentem instrumentorum concoquentium apparatus, parùm per intueri. Materies nutritia nobis ex multiplici vegetantium atque animantium ordine ità supeditatur, ut nullum sit corpus in hisce duobus regnis, quod non partes alimentares diversis classibus sive plantarum sive animantium offerat, nullum sit præterea quod partes nutritioni prorsus ineptas non intus ferret. Utrasque nosse interest. A nutritiarum classe repudiantur, teste Hippocrate, omnes quæ simplices sunt, si quidem elementa, aut prima ex his conflata corpora mutari non possunt. Nullas præterea inter nutritias numerare fas est ex iis quæ aquâ solvi non possunt. Siquidem corporis nostri humores reparabiles tandem aquâ solvuntur omnes. Nutrire ergò nec valet aqua, nec sal, nec oleum simplex aut terra elementaris, sed cum his omnia conflentur principiis, superest univèrsa illa, & per univèrsam distributa inæ-

qualiter rerum crescentium & vegetatione organicâ gaudentium ordinem Mucago quæ à primâ extrudentis foliola plantæ simplicitate, cum primùm audet se credere aeri ad ultimam putidissimi animalis putrefactionem, universam naturam, varios animantium ordines, alit, nutrit, sustentat & comprehendit.

Excrementitium ergo absolutè & universim erit quodcumque mucaginem illam tanquam pars constituens subire non poterit, ut sunt resinæ, olea, florum cellulas infantia balsama, quæ non minimam partem nec minimum fibrarum in plantis fulcimentum constituunt; quæ etiam in animalibus undequaque diverso nomine diffusa reperiuntur, corruptionis atque putredinis per se nescia, nisi novas subirent formas & dum propriis cedunt solventibus, nova non inirent connubia. Hæc toties dum reliqua molem constituentia vetustate lapsa, insectis erosa, in officinis reperiuntur, persstant integra, incorrupta & nostris apta usibus.

Excrementa nobis pariter vocabuntur quæ simplicitate suâ vires animantium eludunt, ut sunt metalla, metallicæ par-

tes, terræ, &c. Imò etiam spiritus volatiles illi simplicissimi qui odore nutritias partes exornant & delicias infundunt, epularum ornamentum & suave gulæ irritamentum, simplicitate suâ brevi in excrementa facessunt, nisi tamen aliquam nobiliorem alimoniam spiritibus ipsis animalibus à lumine irradiatis, aliquâ fixatione attractivâ suppeditent & phosphoricam illis proprietatem afflent, ut colorem cruori videtur ferrum infundere, sive intus vi animali nascatur illud, sive a parte alimentorum coloratâ suppeditatum, à corpore mutetur in nitentem sanguinis purpuram.

Excrementitium verò casu & ut scholæ loquuntur, per accidens; evadet, quodcumque etiam aut alteri animalium classis aut robustiori ejusdem classis alibile, non potuit ab infirmiori virium tenore tenuari, comminui, confringi: ita sæpè excrementa, Lentibus, Fabis vix mutatis, imò & farinosis tenacioribus scatent; quin etiam sæpè robustioribus equis accidit ut avenæ integra semina adhuc germinandi facultate donata per alvum ejiciant. Nec minùs excrementitium dici debet, quodcumque eam à naturâ vel à spontaneâ mutatione,

partium tenuationem accepit quæ ultra nutritionis limites tranſvecta ſit, unde admittatur intus facilè, ejiciatur faciliùs, tenuiori tamen excrementitiæ parti formandæ tantùm idonea.

Porro omnia illa excrementorum genera ita distribuuntur, ita à naturâ dividuntur ut, quæ vel per ſe ſunt omninò inſolubilia, vel duriora & craſſiora, ea per anum ingenti nixu, poſtquam haurientis naturæ viribus in loco claſo premente verſata atque ſubacta longo hæſerunt tempore, extrudantur foras. Hæc naturæ non ſubierunt penetralia, ſed ab atriis excluſa primæ coctionis excrementa dicuntur. Quæ verò intus admiſſa aut propter acredinem aut ob copiam intrâ retineri non poſſunt, ſed, ut ipſa peragi poſſit coctio, debent ante excluſi, ſecundæ coctionis illa dicta fuerint excrementa; qualia ſunt, aut ſudor ille crudus qui epulones & bibaces ſtatim à paſtu perluit, aut urinæ crudæ aquæ quæ sæpè ſurgentes à cænâ fatigat vini que levioris & ſalini potum sæpe importunè excipit. His enim ſemel excluſis moles remanet æquabilis & apta in alimoniam effingi & efformari.

At ubi omnia intimius mixta è chy-

Io sanguinem, è sanguine humores pe-
regerunt, quid superest nisi ut excre-
menta ab hisce operationibus residua,
simul iis remixta partibus quæ in cor-
pore motu quasi perpetuo veterascen-
tes jam tenuitatem nimiam adeptæ sunt,
expellantur, sicque universo coctionis,
assimilationis, distributionis opere abso-
luto nascantur excrementa tertiæ con-
coctionis; ea quidem ut summè tenuatis
principiis, ob repetitam naturæ actionem,
conflantur, ita & densatas partes ob
pressionem vasorum, quam experta diu
sunt, obtinent. Hinc illa arguebat esse
ponderosa Sanctorius, nec immeritò.

Quod ut dilucidius novitiorum ani-
mis pateat, sequi licuerit materiem il-
lam nutrimenti per varia, quibus neces-
sariò elaboratur, stadia. Alimenta pri-
mùm contrita & salivali liquido subac-
ta intimiùs, & in omnibus vel tenuis-
simis particulis altè imbuta & penetrata
in ventriculum sensim excipiuntur. Ibi
tùm liquidi vi intus per masticationem
intrusi, tùm reliquiis fermentescentibus
novam afferentibus ad motum actuosi-
tatem, tùm stomachi depluente perpe-
tuò salivâ fluorem conciliante, sese mo-
les intus agitatur, extricatur aer, evol-

vitur, & jam novæ incipiunt formæ. Mox saponacea bilis & limpidissimus pancreatis liquor ulteriùs molem alimentarem animali donant indole. Ad sunt alia ejusdem naturæ liquida quæ inceptum opus peragunt intra longissimos intestinorum tractus, quorum tunicæ non vasis continentis tantummodò funguntur officiis, sed actuosis & vivacibus fibris massam per iter longum perpetuò ita comprimunt, ita versant, ut per bibula hiantium vasorum oscula vario ordine, tempore diverso, fluidissimæ partes & animali nutriendo maximè analogæ in ordinis altioris vasa intrudantur, novos formaturæ proventus. Intereà exsucca moles partibus donata crassioribus & mucagine animali ut & oleo bilioso altè imbuta, fertur ad rectum, ibique demum hæret, & tenuata magis magisque, fætidum contrahit odorem, putredini analogum nec eundem tamen, mox exitura.

Prodeunt inde scybala, levia ut plurimum, ex partibus alimentorum duris & excrementosâ fructuum atque seminum parte constantia, nec orbata adhuc mucagine partim ab ipso animali sumptâ, partim ab alimentis quæ vincere vis na-

turæ nequii. Hinc tot immutatae sæpè in scybalis illis agnoscuntur corporum particulæ, tot stercore pascuntur fæda animalium genera.

At relictis illis fordibus, & quasi novâ nitidus juventâ lymphæ que conubio jam dives, in sanguinem sensim & paulatim admissus chylus eum proluit. Ibi aliquam irritationem concitat, imò in debilioribus 1°. frigus, mox calorem procreat. Ut porro prima concoctio nihil perspirationi suffecerat, ita secunda hæc materies nihil eidem tribuit. Cocta enim à primâ coctione, in secundam cruda sunt. Hinc licet, si nimiâ vapescat aquâ chylus, vel si volatilibus nimis fætus sit spiritibus, multa possit exhalationi concedere; non tamen perspirabilis dici potest exiens materia 1°. Quod statera Sanctoriana demonstrat id non contingere nisi ex aliquo vitio. 2°. Quod ratio satis indicet nondùm coctam materiem cocta excrementa dimittere non posse. 3°. Demum quod vacuatio illa, etsi corpus levius reddat, non tamen efficiat alacrius, & ad subeundas functiones aptius. Intereâ verò materia alibili propior clausa fervatur intùs mixta jam inquilinis atque genui-

nis confusa humoribus. Hæc repetitâ vasorum actione, versaturâ que cum materiis verè animalibus continuâ pristinam indolem in nativam vertit omnino, & donatur civitate. Scilicet motu illo tenuantur ejus partes, pressione affiduâ ad se adducuntur & densantur, nova ineunt connubia, colorem novum induunt, fit que excrementorum generatio. Nam dum novas uniones ineunt, præteritas respuunt. Hinc nova novarum substantiarum progenies, partim ex pristinis renovationem passis humoribus, partim ex recenter admissis, heterogenea tenuia ipsis mixta respuentibus.

In hisce quidem naturæ actuosæ laboribus tota consistit nutritionis, assimilationis & reparationis theoria. At licet materiei nutritiæ fundus idem congruat; non una est, imò contra prodigiali multiplicique alterationis varietate, tum gradu tum formâ donatur substantia alimentaris. Quis credat ab eodem tenuationis gradu oriri subtilissimos & quasi æthereos, electricosve cerebri spiritus, & musculos aut ossa nutrientem materiem. Stat sua cuique forma primævâ infusa ab origine, numquàm sibi dispar,

numquam vicinæ similis, unde admirabile illud naturæ spectaculum, concentu uniformi renovatur semper, fluxum & mutabile in individuis, constans & perpetuum in speciebus. Detrahe verficolori Psittaco pennam hinc rubram, illinc cæruleam, renascetur ex propriis tubulis, numquam variabilis pluma, sæpè quotannis decidens, tot annis renascens. Ex eâdem sæcundâ tellure, Viola purpuram, candorem sibi assumit Liliium, venena Stramonium, catharsim Jalappa. Pariter materia jam animalis facta multiformes subit alterationes. Porro nulla alteratio potest intelligi sine novo partium inter se coalitu. Hinc coctiones quot sunt, tot esse necesse est excrementorum proventus, quæ propriam sibi classem vindicant. Ut ergo chylo in sanguinem facescente, si quod per urinam, aut per patentia cutis vasa tollabatur, secundæ coctionis excrementum constituebat, ultima hæc excrementalis massa humorum residuum continens, ubi ita cocta est seu præparata, ut exitui pateat, nihil que relinquat in corpore extranei, jure meritòque 3^a. coctionis excrementum vocabitur, sive ut ad veri normam loquamur varia conf-

tituet 3°. & ultimæ coctionis excrementa. Si vero omnia hæc in sanitate & secundum ordinem naturæ peragantur, bene est. Omnia sese suâ vi tuentur & amicè in salutem conspirant. Tunc vires reparationis, perspirationis, excrementorum dejectionis, corpus salubriter experitur. At si, viribus deficientibus, pleniora suppeditentur alimenta, labantis ordinis hæc erit norma. Primò quidem cellulas inertes inflabit statim à 2°. coctione lentus adeps, mox easdem cellulas inficiet lymphæ crudior, & ut omnis coctio, sic omnis elanguebit secretio, omnis fatiscet excretio. Sin fortioribus vasis parciora tribuas, jam brevi *Ultra perfectum* trahetur coctio, acria evolventur & vasa præposterâ celeritate vacuabuntur. In utroque ancipiti casu periculum ab oppositâ causâ. Adde his nova nascentia ex acrium intromissione pericula, ex putredine quæ ut nervos sic vasa reddit inertia. Ipse somnus ad eam coctioni utilis, ut à vasis per soporem turgentibus non nisi cocta exeant excrementa, in utroque casu, *notante Hippocrate*, nocet. Favet in priori casu cachexiæ, inducit in altero putredinem. Ex ipso dormientis aspectu rectè

judicaveris an concoquat homo somno sepultus an vacuus dormiat. Turgida illius facies & nitens, hujus collapsa & pallens. Ut porrò in utroque casu vitioso pessumdantur coctiones, ita & degenera fieri excrementa necesse est. Nec umquam accisis viribus, aut statera Sanctoriana, aut sensus ipse, perspirationem legitimè factam indicabunt, quæ 3^a. coctioni proportionalis, ita ipsi aptè & ad amussim respondet, ut neutra possit alterâ carere; unde perfectè elaborata coctio, perfectè elaboratam perspirationem indicat, & perspiratio bellè & ex ordine procedens firmissimum est rectè peractæ concoctionis argumentum.

His semel positis atque demonstratis, nemo est, si primis labris sacros naturæ latices attigerit, qui non sentiat, naturam perspirationis à coctione residuæ, elaboratissimam, tenuissimam, densissimam tamen prorsus à sudore differre, nec posse ullatenus cum eo conferri, qui semper humor crudus, aut a pravi succi copiâ nimîâ salubriter exeuntis pendet; aut à pessumdato sanguinis tenore, in exitium apparet; & cum nostro humore tantùm analogiam

servat aliquam, ubi, coctis humoribus in morbo acuto, criticè erumpit; quæ crisis, ut norunt Pathologi, rara admodum est, eo que aspectu, vel ipsa critica diarrhœa inter excrementa 3^a. coctionis reponi poterit. At contrà maximam cum urinâ servat analogiam perspiratio, ut alibi probavimus, ipsique ita aptè correspondet ut unius theoria alteriùs etiam theoria dici possit.

Patet inde quòd, etsi alimentis proportionè respondeat perspiratio, ipsisque suam omninò debeat originem, tamen ab illorum indole prorsùs abluat & ab iis differat omninò. Hinc licet illam in corpore sano, respectu ad vires habito; pro lubitu aut valeamus adaugere aut imminuere, copiam cibariorum si auxerimus, aut contrà imminuerimus, rarò tamen de immutandis ejus proprietatibus possumus certò aliquid statuere. Imò hanc illi vel illam dotem conciliare nequimus, nisi facem prætulerit experientia. Scire tamen facile est eam variè admodum accipiendam pro diversâ alimentorum naturâ. Multa enim sunt vel in maximè salutaribus cibis tenuissima corpuscula, quæ humanarum virium efficaciam eludunt, & dum post varios

intra sanguinem errores rursùs ejciantur, diversa affectant emunctoria, per quæ dum exeunt immutata, inquilinos humores immutant. Harumce atomorum aliæ vias bilis ambiunt & per hæc extra corpus sese præcipites dant, vitiato bilis aut tenore aut colore. Quoties aut colorem, aut odorem, urina ab assumptis ita perdidit ut vix post viginti quatuor horarum spatium suas recuperet proprietates? Quid ni idem de perspiratione expectamus? Cum multi sint qui hoc vel illo potu assumto odorem specificum spirent; cum multis, ubi acre quodlibet ingurgitaverunt, pruritus ad cutem sine ullo sensibili tumore erumpat; cum demùm, si peregrinatoribus credere fas est, dentur silvestres homines nec per varios urbium odores naribus cicurati, qui solo odoratu Gallum ab Anglo dignoscant, victûs differentiâ in habitum trahente specifici cujusdam spiritûs cum perspiratione miscèlam. Nec difficile inde solvitur illud problema: An possimus per artem, imò an debeamus perspirationem promoverè? perspicuè enim ex dictis sequitur, quòd, si in homine sano & rectè concoquente malè officiosa sedulitas, perspirationem extorserit

majorem, cruda illa esse debeat. Est enim coctio illa naturæ opus, quam nulla ars e directò facere potest, sed quæ, dum viribus adaugendis insudamus, ex arte promovetur etiam; adeòque nullum hic diaphoreticum specificè sic dictum dari posse patet: præsertim verò hæc remedia prorsus à sudoriferis esse distinguenda: verùm in corpore ob suppressam perspirationem in morbos deflectente, sæpè laxatis vasis & tenuatis humoribus, restitui perspirationem. Sed si elangueat coctio, aut si in vasis hæreat coctus humor, ad portas hæsitans & aut propter copiam, aut propter infirmitatem laborantis vix potens sibi viam cudere, nullum potentius, nullum efficacius, nullum naturæ magis congruum & conveniens auxilium datur, exercitio, quod vires instaurat, quod, ut succi nutritii applicationem, sic & ciborum mutationem efficit, ipsisque, ex Hippocratis præceptis, semper debet æquilibri concordiam responsare. Quod ut maximè cognitum & chartis undique personatum medicis, hic non erit altiùs perpendendum; modo ex Sanctorianâ staterâ licuerit effatum Hippocraticum confirmare: Nullo scilicet umquam

tempore, corpus utiliùs exerceri, quàm cum coctio peracta est, stimuloque indigent humores expellendi: Contra verò præposterum esse motum qui, dum corpus concoquit, fusdeque agitaret omnia, & falsâ subverteret miscelâ. Sed ad perfectam perspirationem, necessarias esse somni concoquentis atque expellentis exercitii vices, quod quidem, ut indicat natura, ita levissima comprobatur observatio.

Facili verò theoriâ ex hisce deducemur ad diætæ diversitatem quæ pro variâ virium conditione & pro vario earum usu competit. Si enim exercitatum, si motu fractum assiduo corpus, si viribus pollens efficacissimis levia tantùm captet alimenta, brevi illa robore nimio attrita tenuitatem hanc nanciscentur quâ perspirabilia priùs fiant quàm nutritia, adeo que inutili consumentur naturæ labore; vix que ipsa eorum copia levitati principiorum supplere possit. Dura & maximam sub minima mole efficaciam nutrientem habentia, duris messorum ilibus sufficienda sunt, quæ stomacho fulturam & diaphragmati ruenti hypomochlion præstent, quæ moras in vasis nectant, resistent que

coctioni, ne celeritate suâ quasi evanescat. Mulieribus contrâ otiosis, delicatulis & iis quibus vires quâcumque de causâ accisæ sunt, tenuia, levia concedenda sunt, oppositâ de causâ; quæ enim aliis debiliora sunt, aliis possunt reperiri valentiora. Nec minus ab iis fundamentis intelligetur quàm variè alendi sint homines, pro variis tempestatum ætatum que vicibus, pro locorum naturâ, quæ omnia, fusè apud Hippocratem exposita, statera observatrix demonstrat. Dormire & aliâ vita infantuli recens nati abunde probat quàm leve ipsi nutrimentum competat; frequentius verò debere offerri, ipsa materni lactis levitas indicat. Quò durior evadit corporis accrescentis moles, eò etiam materia densior, eò minùs frequens offerretur. Adsunt enim vires coctrices, nec jam novella perspiratio lac redollet: fervida juvenus vix sibi alias reposcit regulas, præter illas quas statuimus universales; sed omnia flexilia adhuc viribus puerorum tenellis frequentiorum usum alimentorum postulant quàm qui adultis competit. His pleniùs cibari interdùm, interdùm ferre jejunia licet. Usus ille ingentem in perspiratione

concitet unâ aut alterâ die differentiam, utile est. Assuescit enim inde corpus varios per eventus indurari & facilè diversas vitæ conditiones pati. Nec periculofum est, si intra rationis justos contineatur limites, positum à Celso principium, quo nullis adductum legibus vult hominem. Periculosa contra, imò & inep-
 tos patriæ cives facit, illa ad stateram librata æqualitas ciborum, quâ si vel unâ die carueris, illico sentitur defectus; nec stimulos concipit natura, nec renixus patitur, unde viribus calcar addatur. Hanc aliquando concitasse & per nova onera, unde se innato extricet robore, exstimulare utile est, teste vel ipso æqualis diætæ celebratore Sanctorio. Nec ergo insalubre adultis erit jejunium, unde relictæ à præcedentibus coctionibus quisquiliæ vacuentur, nec aliquandò concepta immoderatio levis, quâ natura robur intus latitans exerat. Sed æqualitas illa ad amissim servanda erit, & delicatulis quibus vel levis culpa scelus est, & iis qui à morbo revalescunt, & quibus non satis est virium quas disperdant & ancipiti fortunæ committant: senibus verò qui, etsi facillimè inedia ferant, ex eo ipso quòd illis, catharri sæpè

suffocantis nomine, copia chyli crudi pulmones affatim subeuntis obruat, præfocet, & angat elisis faucibus, frequentiora offerenda sunt alimenta eaque leviora, ne debilitentur illinc, hinc verò graventur. Verùm etsi cautelas hæc omnes adhibueris, non vetabis tamen ne, decrepitâ ingravescente ætate, sputis ex, durâ fati lege, crassis, indivulsis redundant undequâque; quibus fit ut vix ullus chyli proventus faceffat in alimoniam, sed excrementi titulo omnia auferantur; illi verò medios inter fcreatus marcescant & tandem exstinguantur.

Hæc quidem omnia quantitatem alimentorum spectant, & eorum aut ad subeundos coctionis labores facilitatem, aut contrâ vinci difficilem duritiem. De qualitate illorum, vix ad perspirationem dicere atinet. Quæcumque enim cibis qualitatem à nutritiâ extraneam conciliant, ea medicamentosa sunt. Sic si alvo solvendæ apti fuerint cibi, vix illi nutrient, at certè perspirationi nocere istos necesse est: idem dicendum de iis qui lotium eliciant. Eos qui aromaticum dulce spirant, aut qui spiritu fervent ardentiori, inter diaphoreticos, & perspirationi

juvandæ aptos numerare solemne est. Sed quàm falso sæpe insigniantur titulo, facilè sentiet qui naturæ mysteria recluserit seduliùs. Si enim erethismo concitato vasis stricturam, si liquidis rarefactionem conciliaverint, si vasa obstipaverint, coctioni nocebunt, præpedient que perspirationem. Quod sibi demonstratum habeant, qui, dùm spirituosos indulgent liquoribus, somnos à se arcent; signum enim coctionis somnus & perspirationis legitimæ ut causa, sic est affecla. Singula quidem persequi rerum capita arduum foret. Fuerit satis summa delibasse, à quibus cætera quasi sponte evolvantur.

DE CIBO ET POTU.

SECTIO TERTIA.

APHORISMUS I.

STOMACHUS cibo refertus, si inter dormiendum absolvat primam coctionem, illius noctis perspiratio magnâ ex parte ascendit ad quadraginta uncias; si non absolvat, ad octodecim circiter.

STOMACHUS frustra concoquet, si non absolvantur & 2^a & 3ª coctio, sive chylosis, & hæmatopoiesis; quibus præsertim, æquabili lentoque motu, & vasorum penetrabilitate, confert somnus. His peractis, non à somno, sed post somnum fit ingens perspiratio. Hæ si defecerint concoctiones; materiâ ritè coctâ jam non existente, aberit perspiratio. Corpus tantummodò exhalat; quæ exhalatio ad octodecim uncias in aere Paduano ascendit, ut ex sequen-

tibus probabitur. Apud nos minor est, & variat pro anni tempestate, aeris humiditate &c.

II.

STOMACHUS omninò vacuus, & jejunus, licet dormiat, non perspirat ultra octodecim uncias circiter.

DEEST materia perspirabilis. Fit simplex & necessaria excrementorum volatiliū exhalatio.

III.

TANTUM perspirat corpus plenum non concoquens, quantum fere jejunum non habens quod concoquat.

IV.

CIBI multum nutrientes, exceptâ carne vervecinâ, à cœna ad prandium non solent perspirare ultra octodecim uncias.

NIMIS univèrsalis est propositio, forsan solum Sanctorii observatione comprobata. Nam robustis, qui multum absument, conducunt, bene concoquuntur, & bonam perspirationem

suppeditant cibi multum nutrientes, id est ingentem habentes sub minimâ mole materiæ nutrientis copiam. Caro vervecina non levis tantum, sed habet aliquid cardiaci vires augens.

V.

CIBI copiosi, sed tenuis nutrimenti, noctis spatio, in plurimis, ultra quadraginta uncias perspirare possunt.

TENUIS nutrimenti, id est, ea quæ partibus inter se infirmius nexis conflantur. Quæ facile concoctæ, facile pariter avolant; & quæ perspirationi ideò favent, quòd partes multas tenuissimas contineant, quas animalis calor reddat adhuc tenuiores.

VI.

ALIMENTA, quæ corpora conservant gravia, sunt copiosa, vel cruda rebellia.

COPIOSA vires superant, ipsâ suâ mole. Cruda rebellia non superantur à viribus, ob partium subigendarum duriolem textum. Utrouque in casu, languet & opprimitur coctio; ergo & perspiratio.

VII.

QUÆ conservant levia, sunt consueta, & vaporosa.

VIII.

CARO vervecina facilè coquitur, & est vaporosa; perspirat enim noctis spatio trientem libræ magis quàm cætera solitaque edulia.

VICTU vegetabili vivit vervex; nec tamen caro ejus glutine abundat. Imò & sãpida vires concoquentes auget. Nec stomacho nauseam, nec vasis laborem infert. Sed eã solã diù vivere, ut difficile est, ita experimentum fallax.

IX.

QUÆ ex pastâ fermentatâ fiunt esculenta, non efficiunt corpora ponderosa; longè enim faciliùs perspirant, quàm rapæ.

FERMENTATIO mucaginem motu intestino subigit; indivulsam ei aufert tenacitatem. Hinc universale hominum cibarium Panis omnem frumenti virtutem nutrientem continet, sed divulsam illam & delicatis etiam edulem. Hinc ejus diversitas tota in diverso fermentationis gradu, pari alioquin materie, continetur. Rapæ vix nutriunt; sed ut aliis moderatè sumptæ profunt; aliis contrà, acri halitu irritant ventriculi nervos, & non, nisi difficilè, concoquantur.

X.

VIR sanus occultè diei cursu tantum exhalat, quantum per alvum dimidio mensis; licet quotidie coctas tamen, & consistentes fœces semel excernat.

REM ad amissim ponderare vix possibile est. Cùm crassa excrementa variant, pro naturâ cibariorum, vi attractili intestinorum, aeris somnique effectibus; ita ut huic homini, bis alvum de die deponere, necessarium sit; illi contrà, quindenis diebus vix illa solvatur.

XI.

STOMACHUS plenus, & vacuus minuunt perspirationem; plenus eam divertit per ciborum corruptelam; vacuus eam trahit, ut impleatur.

PLENUS stomachus cæteras functiones quascumque imminuit; naturâ in id unum quasi intentâ, ut concoquat. Vacuus plùs justo & horis alienis, materiem non suppeditat perspirationi, & vires imminuit.

XII.

PLENUS, quando non absolvit coctionem, ex pondere cognoscitur: corpus enim tunc minus perspirat. Vacuus vero flatibus impletur.

UTERQUE stomachi status pondere noscitur, aut aucto, aut imminuto. Flatus enim, qui vacuo ventriculo ipsius implent cavum, vix pro pondere haberi possunt. Unde, qui longo tempore vacui remanent ventriculi, contrahuntur, & capacitatem amittunt. Aliunde signa pleni ventriculi sunt pondus, faciei-mutatio in rubicundam. Vacui signa sunt virium imminutio, vocis imbecillitas, ad labores impotentia.

XIII.

FLATUS nihil aliud est, quam rude quoddam perspirabile.

CELEBRIS pneumaticorum secta omnia ad flatus referebat. Hinc εἰσπνοον καὶ ἐκπνοον Hippocrati idem est atque inhalans & perspirabile. Hinc a flatibus pendere dicebantur qui oriuntur à retentâ perspiratione dolores rheumatici. Retinetur porrò sæpè perspiratio à cruditate humoris exitum molientis, qui etiam & inertiam bili, & atoniam intestinis conciliat, unde flatus.

XIV.

ROBUSTUS ciborum plenitudinem absumit per insensibilem perspirationem ; minùs robustus per urinam ; debilis magnâ ex parte per chyli corruptelam.

PERSPIRATIO perfectæ coctionis fœtus. Minùs tenuatas partes urina absumit. Hinc observatur in debilioribus perspirationi urina sup-
plere. Crassior & indigesta materies alvum op-
plet, debilioribus solis competens. Optima ve-
rò naturæ constitutio est, ubi vacuationes fiunt
per loca convenientia, teste Hippocrate.

XV.

DUM omittitur cœna, vacuo existente ventriculo, nulloque urgente paroxifmo, retinetur perspirabile, & retentum fit acre ; inde corpus ad calidas ægritudines præparatur.

A jejunio præpostero, deest perspiratio ; & reparabilis deficit materia ; continuatur vitæ actio. Hinc acrimonia : unde intelligitur Aphorismus.

XVI.

JEJUNIUM ; quod reducit corpora ad minus pondus, sed corporibus insolitum, malum.

XVII.

CUR sint qui fame pereant, si in vivo sanguis nunquam deficiat ? Quia versùs ventris vacuum sanguis tendens, relinquit cor.

FIT in fame acre & rodens liquidum quod plasticum & vitale esse debuisset. Solida deterruntur & corrumpuntur. Fit gangræna lethalis.

XVIII.

NON solùm incoctus cibus, ut quantus reddit corpus ponderosius ; sed etiam ut qualis, quatenùs scilicet perspirationem impedit.

CIBUS incoctus, vel à copiâ pendet, quæ vires superat ; vel à qualitate, quæ aut durior quàm ut vincatur, aut prava, particulisque referta non nutritiis. Utrimque cruditatis ; adeòque gravitatis in corpore periculum.

XIX.

DUM levior semetipso quis videatur factus, & non sit, valde bonum: id enim oritur à succis trium coctionum exactè coctis.

HÆC est alacritas illa & levitas ad sensum, quæ superabit pondus auctum, & vires plus justo sufficientes indicat.

XX.

DUM totâ die perſentitur levitas, & corporis agilitas, præcessit chyli & sanguinis coctio, & penitè exhalantur tertiæ coctionis excrementa.

POTEST stare levitas ad sensum, dum peragitur coctio, nondum expulsis excrementis. Propositio exquisitè vera est de levitate ad stateram.

XXI.

CIBUS incoctus, quò plenioris est nutrimenti, eò est deterior; vel quia efficit majus pondus, vel deteriorem corruptelam.

PECCAT cibus ille, & copiâ, & qualitate nutrimenti; quæ vires æqualiter eludunt, & duplici titulo nocent.

XXII.

CORPUS maximè leve fit ex ciborum corruptelâ: liquida enim excrementa omnia magni ponderis.

SI per diarrhœam ingens materiæ educatur copia, levior erit ad stateram machina, sed gravior ad sensum; nisi febris vires auxerit.

XXIII.

USUS carnis suillæ, & boletorum malus; tùm quia hæc non perspirant; tùm quia non permittunt cætera edulia simul ingesta perspirare.

AGUNT ut alimenta mali succi, coctioni dura, perspirationi difficilia. Sed non eodem gradu. Nam boleti pessimi. Caro suilla vix nocet assuetis. Imò eâ infirmorum juscula fiunt cum successu apud Hispanos & Indos ac Sinenses. Sed est diversa suum indoles.

XXIV.

EX usu carnis suillæ, & bo-

letorum, triente minùs solito corpus magnâ ex parte perspirat.

XXV.

MELONES adeò pusillùm perspirant, ut quadrantem circiter auferant perspirationis consuetae.

MELONIBUS virtus inest leviter catharsica, perspirationem divertens.

XXVI.

RETENTA illorum perspiratio in urinam vel sudorem faceffere solet.

SUDOR à cruditate oritur; eò quòd chylus ab illâ effœtus fiat, vixque actione vitæ densandus; per cutem exit ante coctionem, sæpè odorem cibi referens. Si plùs addensetur, nec perfectè tamen, in sedimentum urinosum facessit. Unde emittitur rùm vel urina turbida, vel citò turbanda.

XXVII.

UVÆ & ficus recentes pauxillùm perspirant, & aliquantulum

aliorum ciborum perspirationem impediunt; fortasse quia sensibilibus evacuatur.

OMNES ferè fructus horæi, mucagine gaudentes saponaceâ, alvum laxant, & bilem solvunt. Unde perspirationi nocere possunt; vix tamen sanitatem lædunt si moderatè sumantur; æstate enim, quo tempore vigent, vix ullum suppressendæ perspirationis periculum.

XXVIII.

ILLUD genus edulii optimè perspirat, & commodè nutrit, cujus pondus in ventre non sentitur.

IDEM durioribus cibus eveniet, si sumantur moderatiùs, nec ultra virium tønnum.

XXIX.

CIBORUM plenitudo magis nocet in otioso, quàm exercitato: viscera enim illis gravantur quiete; exercitio verò liberantur pondere.

ADDIT demonstrationem statera huic Hip-

pocraticæ propositioni, *conferendos esse labores ad cibos*; ita ut duriores & copiosiores cibi ad eos pertineant, quorum robusta ilia conficiuntur laboribus. Exercitio enim conçoquantur illi; resistunt homines laboribus: & reparantur perdita: nec citò dissilabilis ciborum potestas consumitur & avolat.

XXX.

AB eo cibo corpus optimè perspirat, *cujus fœces exeunt consistentes.*

PROPOSITIO vera, ut causa, ut & signum. Ut signum, *absumi liquidiora per inquilinos naturæ calles.* Ut causa, quia quæ nutritiam materiam suppeditant, pauca relinquunt scybala. Ut de lacte notum est.

XXXI.

MINUS quàm lactuca nutrit caro pulli, si de carne, ea copia edatur, ut in liquidarum fœcum corruptelam exeat.

QUIA sine coctione, materia nutriens inutilis est. Hæc si non peragatur, nulla cibi salubritas est.

XXXII.

Ex ponderatione noveris ,
I v

quando jejunium sit salubre, vel insalubre. Erit salubre, si aliquid relinquébatur de hesterno edulio perspirandum ; sin minùs , insalubre.

PONDERATIO in hoc casu summè utilis, sed impossibilis pluribus. At idem deprehenditur, nec minùs certò, ex sensu levitatis, & alacritatis.

XXXIII.

DUM per diætam corpus reducitur ad pondus minus suo salubri minori, quod amittit de robore, est irreparabile. Quod verò detur minùs, & majus salubre pondus ex LXIV. §. primæ, & ex XL. hujus intelliges.

NULLA irreparabilis labe à diætâ justo minori per se oritur. Sed cùm vires frangat ponderis salubris amissio, debilitatemque inducat, arte opus est, quâ viribus cibi proportionales offerantur. Bonâ coctione peractâ, minùs amittitur ; reparantur perdita, non statim, sed sensim, ut in Aphorismis docuit Hippocrates.

XXXIV.

SI sciveris quotidie, quantum

cibi tibi conveniat, scies diutissimè virtutem, & vitam conservare; idque ex eodem Aphorismo intelliges.

IDEM veteres, idem edixit Hippocrates solius sensus iudicio.

XXXV.

NATURÆ robur non parùm absumitur, dùm cœna modò est quatuor, modò sex librarum.

NON absumuntur vires, sed nimio usu fatigantur, si ultra moderationem feratur varietas illa. Nam, si moderatè varietate utamur, oscillationum perpetua renovatio naturam roborat. Nec periculo vacat severitas illa, Sanctorianâ staterâ explorante, expensâ. Vel minimum enim delictum sentitur graviter.

XXXVI.

ILLA cibi quantitas est saluberrima, dùm à cibo corpus suis negotiis eâdem agilitate vacat, ac si esset jejunum.

HÆC est sacra illa veterum observatio, ex sensu nunquàm fallaci deducta. Cui novam de-

monstrationem per stateram Sanctorius addidit, & quam jam pridem inventam comprobavit experimentis.

XXXVII.

MAGIS quoque gravatur ab octo libris cibi semel in die comestis, quàm à decem tribus vicibus unicâ die assumptis.

REGULA hæc rationi consona est. Modò tamen ventriculo liceat otari, viresque confulantur. Nam si frequentius ingeratur cibus, ac maturius, & coctionis & perspirationis leges pervertentur. Apud viros exercitatos, non eadem est regula quàm litteratis, & otiosis. Iis vix possibile est ætate grandioribus, bis cibus expleri. Sed leviora bis aut ter degustasse alimenta sufficiat.

XXXVIII.

ILLA cibi quantitas est unicuique saluberrima, quæ sine molestiâ potest à virtute concoctrice vinci. Vincitur, si quantum ingeratur, tantum absumatur: hæc enim ex ponderatione dignoscuntur.

XXXIX.

ILLA cibi copia est ingerenda ;
quam natura potest coquere , di-
gerere , & perspirare.

XL.

SI natura posset digerere cen-
tum libras edulii , & exporrige-
rentur nonaginta novem , animal
propterea cursu temporis destrue-
retur.

SERVANDA est cuilibet naturæ apta proportio.
Sed ubi corpus jam incrementi fastigium adeptum est , fallacem hanc crediderim regulam.
Imò diætâ tenuior salubris , cùm minus de corpore auferat , nec plethoræ relinquat vestigium.
Nec deteritur aliquid de corpore , cum ipsa fiet per se solidorum moles ; & liquoribus renovandis addita superfit materies.

XLI.

TUNC cibi boni succi diutissimam sanitatem tibi promittent ,
quando perspirationis quantitas medium obtinebit locum inter ex-

cessum, & defectum. Excessus, post plenam cœnam ciborum maximè perspirabilium, noctis spatio, magnâ ex parte solet esse quadraginta unciarum circiter; defectus, quatuordecim. Ille igitur cibi usus, qui te ad viginti duas uncias, quæ est medietas, transferet certissimam sanitatem, & longævitatem pollicebitur.

DIVERSITAS ingens inter Aphorismum LXIV, sectionis primæ, & hunc apparet; quæ conferenti clarè patebit. Nec possibilis est talis ad numerum calculus, tum ob varietatem exercitii, tum ob tempestatum diversam temperiem. Sola iudex esto à somno alacritas, & facilitas ad labores.

XLII.

CELSI sententia non est omnibus tuta, usus scilicet sex rerum non naturalium modò parcos, modò nimios esse debere.

NIHIL in Hygieines praxi tutum est, præter moderationem. Sed vitæ varietati assuescere, nec ullis obligari legibus, ut Celsus voluit, id habet pretiū, ut non commoveamur à qui-

buslibet causis; quod illis familiare est, qui nullatenus ab institutâ vitâ desciscunt. Observatio ergo illa Sanctoriana ad delicatos & causarios tantum pertinet. Cæteros Celsi consilium regat, moderatione tamen legem ordinante.

XLIII.

CORPORA minori molestiâ reducuntur ad consuetum pondus, si assumant quatuor ciborum libras in prandio, & quatuor in coenâ distanti, ut par sit, quàm sex in prandio, & duas in coenâ.

Rrs ab Hippocrate olim expensa, & ad assuetudinis imperium revocata (lib. de priscâ Medicinâ). Minus certè in iis qui bis edunt mediocriter, cruditatis periculum, quàm in iis qui semel sese ingurgitant. Senibus tamen, in quibus longior est concoctio, coena ferè impossibilis.

XLIV.

SEIPSUM sensim destruit, qui semel in die, *præter consuetudinem*, comedit: comedat parum, vel multum.

VIDE Hippocr. loco citato.

XLV.

CORPUS magis ponderosum redditur quatuor unciis cibi multi nutrimenti, qualis est caro porcina, anguillæ, & pinguia omnia, quàm sex unciis cibi pauci nutrimenti; ut sunt pisciculi, pulli, aviculæ, & alia id genus.

QUIA perspiratio à coctione pendet, quæ tenuioris materiæ facilior & brevior.

XLVI.

CIBUS pauci nutrimenti si difficulter coquatur, id accidet solum in primâ coctione; multi nutrimenti in omnibus.

POTEST cibus pauci nutrimenti in ventriculo corrumpi, & reliquas coctiones inficere. Aliunde pro viribus variat nutrimenti qualitas; ita ut illis istud pro paucio nutrimento habendum sit, quod his multum nutrimenti præstat. At quod multi nutrimenti est, vires eludit omnes, & vitium à coctionis defectu in primis viis contractum ad cæteras defert coctiones.

XLVII.

CIBUS exigui nutrimenti humectat, & lenit alvum; citò digeritur; & perspirationem dormientium, & vigilantium facile juvat.

DEBILIBUS ergo conferet cibus pauci nutrimenti; sed robustioribus vix sufficiet, nimis citò coquendus, nimis citò mutandus, nimis citò expellendus.

XLVIII.

CIBUS multi nutrimenti stringit alvum, nisi corrumpatur; difficile coquitur, & parùm perspirat.

SI debiliori exhibeatur, omnes hos inducet effectus; quia non superabitur validior cibus. Nihil simile accidet in robusto. Sint ergo cibi semper & ubique tùm copiâ, tùm qualitate, viribus proportionales.

XLIX.

UBI est difficultas coctionis, ibi tarditas perspirationis.

AUREA hæc sententia ex prædictis fluit. Modò, per coctionem, ultima illa aliarum productum, ipsisque proportionalis intelligatur.

L.

CIBUS non ut fluidus debet præmitti, sed ut melioris succi: pylorus enim non est in imo, ut in canibus.

FATEOR illud mihi præceptum inane videri. Nec in canibus adeò citò effluit cibus; & duriora in eis ultima exeunt è ventriculo, ut vidi sæpiùs.

L I.

TRIA mala eveniunt ob ciborum varietatem; nimiùm comeditur; minùs coquitur; & minùs perspiratur.

PROPOSITIO hæc ab usum, non usum spectat.

L II.

TEMPUS minoris perspirationis est, quando stomachus est plenus, & præcipuè varietate eduliorum.

NORUNT litterati quantum hoc tempore langueant omnes functiones; viribus in id unum occupatis; imò & liquoribus novo onere nondum subactis gravidis.

LIII.

QUI evomunt coenam, statim tollunt stomachi molestiam; sed sequenti aurorâ sentiunt corpus ponderosius: vomitus enim divertit perspirationem, trahendo ad intra perspirabile. Quod, ut acre, lassitudinem & calorem; ut copiosum, gravitatem facit.

Nixus ad vomendum violentus ferè omnes musculos convellit, & in motum trahit; ordinem secretionum intervertit; corpori lassitudinem summam conciliat, & debilitatem. Cui reparandæ deest materia per vomitum abacta, desunt ventriculi vires.

LIV.

QUI comedit magis quàm oportet, alitur minùs quàm oportet.

NON enim ingesta nutriunt, sed benè concocta.

LV.

QUI in juventute sunt victus immoderati, ventriculum plus justo dilatant; quo fit, ut in posterum victu moderato magnâ cum difficultate uti possint.

ADVERSUS victum immoderatum omnia Hygieines præcepta diriguntur. Qui nimium edunt, præter plethoræ, cachexiæ, acrium omnium incommoda, jejunia nec tolerare possunt, nec diætam ægris necessariam. Sed tamen rectâ & secundum artis leges imminutione institutâ, qui dilatari potuit ventriculus, discit & contrahi; ut sequens docet Aphorismus.

LVI.

QUI ad statum, & moderatum victum facilè reduci cupit, utatur eduliis pauci nutrimenti; sic ventriculus citò se isto exonerans, minori se accommodabit capacitati.

LVII.

QUANTUM edendum noverris, si pluribus diebus observave-

ris, corpus à somno sine molestiâ ad idem pondus reduci.

AUREA hæc sententia vocari possit statera rationalis; quæ senibus æquè, æquè juvenibus prodest; & quâ nullus carere debet si sensum potius quàm stateram consuluerit.

LVIII.

SI post pleniorẽ cœnam, corpus minoris ponderis die sequenti reddatur; id eveniet, vel ob corruptelam; vel quia irritatur natura ad expellendum utile: quod est admodum nocivum. Corpus enim præparatur ad morbos, dum utilia evacuantur, & cruda detinentur.

PLENIORI cœnâ majus pondus effici ratio docet. Si pondus illud imminutum sit, certè vacuatio nimia à viribus naturæ stimulo acri concitata, vel acrimoniâ solvente materie exorta est.

LIX.

SI cœna fuerit octo librarum, & edulia in ventriculo corrup-

pantur, corpus die sequenti erit minoris ponderis, quàm si coena fuisset trium librarum, & cibus non fuisset corruptus.

IN immani illâ coenâ, ut pondus intelligatur imminutum, non corruptela sola, sed vacuatio plùs quàm octo librarum supponi debet.

L X.

EDULIA aptissima perspirationi non corrumpuntur; imò post nocturnas vigilias hominem conservant sine lassitudine & gravitate.

ADDENDUM huic sententiæ, modò servetur proportio cum corpore nutriendo, & rebus reliquis non naturalibus.

L X I.

EDULIA non perspirantia; obstructiones, corruptelas, lassitudines, mœstitias, & pondus efficere solent.

Id est, quæ corporis viribus comparata, ab eo coqui nequeunt; ut sunt dura, tenacia, acria, purgantia, &c. Nam prima omnium def-

truitur alacritas, dein inertis & spontanæ corruptelæ nascuntur phænomena, vel irritatis naturæ viribus nascitur erethismus.

LXII.

ILLA est viventis pessima conditio, dum factâ ciborum concoctione, corpus perſentitur onerosius solito, cum tamen sit minoris ponderis.

PONDERIS augmentum ad sensum, levioꝛe ad stateram corpore, vires fractas & imminutas designat. Levitas enim illa ad stateram, deesse materiem reparandis viribus necessariam designat, adeoque omnia in pejus ruere necesse est.

LXIII.

SI quis cibi vel potûs nimietate utatur, & sequantur evacuationes sensibiles longè pleniores consuetis, corpus die sequenti fit solito levius.

LXIV.

EDULIA liquida, datâ molis paritate, sunt ponderosiora soli-

dis: liquida petunt fundum; foli-
da supernatant. Cyathus vini, seu
jusculi est majoris ponderis quàm
integer panis.

VIDE sectionis primæ Aphorismum XXVII.

LXV.

SI nimius potus à somno effi-
ciat oculos lacrymosos, signum
est corpus non perspirasse, ut par-
erat.

NON lacrymosi solùm efficiuntur oculi ab im-
minutâ perspiratione; sed tumidæ palpebræ; &
coryza ad nares.

LXVI.

SI post multam potationem su-
des, vel multum meias; aut ma-
gnum robur, aut magna infirmi-
tas indicantur.

SÆPE naturæ actuosæ viribus sudamus, irri-
tatis vasis sudoriferis, & cordis aucto motu,
ut in febre sudatoriâ. Sæpè, laxatis præ debi-
litate vasis, & hærentibus liquidis, sudant ho-
mines debilissimi, jamjam morituri. In statu sa-
no minùs sudant qui robustiores sunt. At
materies

materies aquea nimia intus admissa copia sæpe vi nature ad excretionem superflui concitata, expellitur, sæpe quasi sponte vasis inertibus delabitur. Ut prima excretio roboris signum erat, ita altera debilitatis est & languoris effectus.

LXVII.

AQUÆ potatio insensibilem perspirationem impedit; auget tamen sensibilem.

NIMIA enim aquæ potatio coctioni officit, dum principia nutritia à se invicem nimium disjungit. Unde iis acor & quasi imperfecta fermentatio. Hinc liquidi aquei vis ingens exit, crudis referta principiis, nec ita tenuatis ut avolare queant insensibiliter.

LXVIII.

POTATIO hisce sæculis, in temperatis quoque est improporcionata: cibus enim illorum solet esse duodecim unciarum circiter; potus quadraginta, & ultra.

MULTI sine potu sani vixerunt. Novi sacerdotem septuagenarium, qui nunquam potat aut aquam, aut vinum, nisi dum missam celebrat: religiosus est, & sanissimus. Vide ex-

perimenta Dodartii & Marcorelli in Actis Academiae regiae scientiarum. Multi largius potant sanissimi. Certè coctio à nimio potu acescit; laxantur fibræ; præceps fit ad sudores eliciendos humor. Sed regulam cuique statuerè impossibile est. Quæ, pro variâ vitæ, ætatis, tempestatisque conditione, diversa constitui debet.

LXIX.

IN homine utente moderato victu, perspiratio nocturna aliquando ascendit ad tres libras: in utente plenissimo, stomacho præexistente vacuo & robusto, potest ascendere ad quinque libras.

LEGANTUR observationes Gorteri in aëre Batavo; conferantur auctores de staticâ, & hæc inde eliciatur conclusio, perspirationem semper alimentorum assumptioni & coctioni esse proportionalem: sed ratione habitâ virium concurrentis, & actionis simultaneæ rerum nonnaturalium, quorum in perspirationem actio ex ipsis Sanctorii Aphorismis intelligi debet.

LXX.

JEJUNIUM, corpus suo majori pondere insignitum juvat; mediocri nocet; minori longè magis.

LXXI.

POST longum jejunium, si corpus liberalius nutriatur, perspiratio redditur plenior solitâ libram circiter.

Modo tamen à præcedente jejunio vires non attritæ sint. Nam viribus imminutis, immittitur pariter cœctio; ergo & perspiratio.

LXXII.

POST immoderatum exercitium corporis vel animi statim vesci, malum: corpus enim defessum ægrè perspirat.

NOTUM est quantum litteratis cœctio difficilis evadat, ob exhaustum corpus. Statim ab exercitio corporeo vehementi, omnia pariter exsucca & arida sunt, liquoribus exhaustis, solidis defatigatis.

LXXIII.

SI sobrii, & in victu temperati præmaturè moriantur, amici mirantur novitatem; quia de perspiratione insensibili nil sciunt.

MORS subita, à perspiratione protinus & uno ictu suppressâ, catharrum suffocantem supponit. Imò vidi hominem pœnè suffocatum veli palatini, & immodicâ uvulæ tumefactione aquosâ. Sed non omnes inde mortes subitanæ; quæ sepè è longinquo peritæ, vitia diuturno tempore latitantia supponunt.

LXXIV.

CIBUS & potus nimius, non solum retenti perspirabilis acrimoniam, sed etiam partium, præcipuè non principum, pravos affectus diù occultant, qui, dum corpora purgantur, vel inediâ tractantur, derepentè erumpunt, & in gravissimos affectus facessunt.

CIBUS & potus nimioperè sumpti, si non nocuerint illicò, falsas vires corpori communicant, quibus vitium increfcit, sed dissimulatur, dum quotidie novo proventu chyli obruitur & obtunditur acie, reviviscens ab ipsâ novâ materiâ, quæ coqui perfectè in vitiato corpore nequit. At ubi, vel nimiâ vacuatione debilitas inducitur, vel inediâ, malum tum exardet, consumptis naturæ adminiculis, quasi moveris Camarinam, insuperabile. Quia scilicet, omnia ex insidiis latentibus labem concepere,

LXXV.

MEDICUS, qui præest rationi victus Principum, si nesciat quantum & quando quotidie perspirant, illos decipit, & non medetur.

VIDE Aphorismum II. Sectionis primæ.

LXXVI.

A cibo quatuor horis circiter vix libram plurimi perspirant; inde ad nonam duas libras; à nonâ ad decimam sextam vix libram.

VIDE Sectionem jam passim.

LXXVII.

TUNC erit cibandi tempus, quando corpus reducetur ad illud pondus, salubre tamen, quo fruebatur paulò antequàm hesternò die ingessisset cibum: istud solus Apollo sine trutinâ sciet.

STERILES legisset arenas, ut verum caneret,

& merisset verum in pulvere Ammonis, Apollo, si quod ad paucissimos pertinet, statuisset pro unicâ necessarij victûs regulâ. Melius nobiscum egit providentia, quæ sensum harumce rerum judicem constituit.

LXXVIII.

SIN verò nocturnæ potationis pondus insolitum, neque à robore concoctricis, neque à corruptelâ die sequenti tollatur, locum habent illa duo carmina

Si nocturna tibi noceat potatio vini,

Hoc tu manè bibas iterùm, & fuerit Medicina.

QUI vino & crapulæ assueverunt vix eâ carere possunt; alioquin tremuli, debilitati, vix pedibus valent insistere. Malum malo medetur. Sed serâ pœnitentiâ, infarctibus cruciantur ebriosi, quos efficit solidorum vis effœta, vapida liquorum indoles.

LXXIX.

SI salubre corporis pondus à cœnâ est ducentarum librarum, corpus ob nimium coitum factum minus salubre, erit centum nonaginta octo librarum circiter; quia

virtus illa languidior impedit, ne duæ alimentorum libræ possint saltem sine aliquo angore in pondus salubre converti.

DIFFICILE videtur experimentum universale in tali casu constituere. Variat enim effectus pro ætate, corporis conditione, viribus; ita ut etiam aliquando sit salubris coitus, ut dicitur infra.

LXXX.

CIBUS facilis perspirationis facilius, & longè minori angore refarcit vires coëuntium collapsas, quàm difficilis, seu multi nutrimenti.

VIRIBUS enim collapsis levia & concoctu facilia porrigenda sunt. Alia enim vires superarent.

LXXXI.

MUSTUM aliquantulum turbidum, si in ventriculo coquatur, non solum perspirat, sed maxime juvat aliorum eduliorum perspirationem: hujusmodi virtutis sunt calida flatulenta.

MOSTUM enim, si fermentationem halitus-
sam in ventriculo non subeat, saponaceum
leve suppeditat alimentum, citò dissolubile.

LXXXII.

CEPÆ, allium, caro verveci-
na, phasiani, maximè omnium suc-
cus Cyrenæicus juvat perspiratio-
nem eduliorum ægrè perspira-
bilibium.

CEPÆ, allium, assa fœtida, non perspira-
tionem juvant, sed partibus volatilibus motum
addunt sanguini, & robur cardiacum, quo
languens aliquando promoveatur cœtio. At
carnes hęc nominatæ agunt tantummodò, dum
bonos suppeditant succos.

LXXXIII.

CIBUS valdè paucus à ventre
non amplectitur: inde non coqui-
tur, non restaurat, non perspirat.

FIT enim citò citius acris materia, quæ ad
instaurandum insufficientis, copix rapidè moti
sanguinis inæqualis, vix aliquem edit effectum.

LXXXIV.

PERSPIRATIO insensibilis est

excrementum tertiæ coctionis :
quare si non fiat prima, neque
tertia fiet concoctio ; neque pers-
piratio.

LXXXV.

OS rigidam inediam, caput
repletur, pulsant tempora, ten-
duntur hypochondria, brachiorum
& crurum lassitudo fit.

CAPUT impletur ex malâ stomachi condi-
tione, & morfu bilis acrioris redditæ. Hinc
erethismus quo pulsant tempora. Deprimitur
hepar ; hinc rigent hypochondria ; vires lan-
guent ; prostermitur ob putredinem, antea vo-
rax appetitus ; fit inflammatio, citò in gan-
granam degener.

LXXXVI.

EXINANITIO à cibi pauxillo
major, quàm à pharmaco, quod
mouet quidem sensibilem ; sed
insensibilem evacuationem diver-
tit.

FATENDUM est nihil fixi ab hac propositione
in mente nasci, & hæerere ; cùm nulla sit pro-
portio, nulla actionis paritas, inter diætæ ge-

nus austerum, & p harmaci operationem; quæ tantummodò dijudicari potest ab ejus vehementia, & corporis debilitate.

LXXXVII.

VENTRICULO in horis matutinis vacuo ob omiffam cœnam, in pituitoso valdè juvat edulium ficcum, ut biscoctum.

CREDIDERUNT enim veteres ab hac praxi absorberi & destrui pituitam. Nobis satis fit, si constet, minorem ejus inde produci copiam, & sicciora conflari principia.

LXXXVIII.

EDULIUM quatuor librarum circiter semel in die sumptum, si noceret; bis, vel ter ingestum juvaret. Plenitudo ventris evacuationem insensibilem divertit.

LXXXIX.

NEMO incidet in morbum, si sedulò prævideat, ne cruditatibus laboret.

MULTI sunt maglorum fontes, qui nullatenus

nus à cruditate pendent, licet nulli sint, qui eam non inducant.

XC.

SENES ter sumere cibum in die, ut Antiochus, tutius est quàm bis, vel semel: multum impedit perspirationem.

DIÆTA senum in Antiocho à Galeno expressa, in eo consistit, ut vires sustententur additione levi; non graventur, aut suffocentur onere.

XCI.

PISCES in cœnâ cur non sumebat Antiochus? Quia morantur perspirationem. A somno fit utilis perspiratio; quâ feriatâ vires languescunt.

QUOD de piscibus in genere pronuntiat Sane- torius nimis universale est. Sunt enim saxatiles vulgò dicti, levis nutrimenti; & qui citò putrescant; adeòque brevi in debilibus concoquantur.

XCII.

SUCCI cucumeris frigiditas & crassities in venis conservatur:

imò alii succi pravi, licet sint coctu faciles, prohibendo perspirationem, efficiunt malignas febres.

Succus cucumeris per se ad catharsim corpora disponit; inest enim ipsi vis illa. Sed ex ipsâ suâ doctrinâ, in alterâ propositionis parte errat auctor noster. Necessè enim est, ut quod facile coquitur, facile perspiret.

X C I I I.

CIBI corruptela cur efficit lassitudinem? Quia divertit perspirationem. Sed quomodo? Quia facit coeliacum. Sed cur coeliacus lassitudinem facit? Quia unâ cum excrementis exit aliquid primi cibi benè cocti.

NULLA est cibi corruptela, quæ non aliquam efficiat lassitudinem, eamque subitam. v. g. à vorato ovo putrido nascuntur illicò languor, & nausea. Non oriuntur phænomena hæc à perspiratione impeditâ. Nam alacritatis defectus ille, ab afflatu putrido pendens, multò celerior est perspirationis vitis.

X C I V.

Si quis corpore defesso eat coe-

natum lautum ; à somno statim carnes frigidæ , & lassitudines ; à cœnâ tamen duodecim horis circiter emendantur omnia : quia tunc coctio & perspiratio utilis fit.

PRO defatigationis ratione languent vires coctrices , cæteris proportionales. Illæ ubi solâ quiete instauratæ fuerint , omnia reparanda fore , sperandum est.

XCV.

CIBUS à violento exercitio nocet ; tum quia illum non amplectitur corpus , tum quia perspiratum divertit.

HINC avidissimum genus canum , si statim à cursu violento edant , evomunt. Desunt vires ; deest liquidum , masticationi & coctioni necessarium.

XCVI.

QUI it cœnatum animo perturbato , longè minùs digerit , quàm quietus , & lætus.

ANIME pathematibus , præsertim tristibus ,

omnes coctiones prosternuntur, & turbantur. Languet motus; languet & ipsa respiratio. Spasmus tamen latet; sed cor ipsum premit, & ejus motum impedit.

XCVII.

POTUS inter prandium & coenam nocet. Sed si tantumdem minus in coena potamus, tollitur nocumentum.

QUIA dum fit coctio, novi liquidi proveniunt vappidam efficit molem, & ordinem naturae interturbat.

XCVIII.

VOMITUS à coenâ debilitat; quia amovet alimentum; tum quia divertit perspirationem.

XCIX.

SEMEL, aut bis in mense facto excessu in cibo & potu, die sequenti licet sensibiliter non evacuet, minus solito perpendit.

C.

VICTUS uniformis caret bene-

ficio illorum, qui semel, vel bis in mense excedunt; expultrix enim à copiâ irritatâ excitat tantum perspiratus, quantum sine staticâ nemo crederet.

MAXIME notandi sunt duo hi Aphorismi, qui præceptis vitæ uniformis aliquam dant exceptionem. Id jam prædixerat Hippocrates. Scilicet, excessu illo intra moderationis leges statuto, stimulus additur, qui residues fibras extimulet; adeoque novâ actione quasi expurgat stagnantia & hærentia. Sed periculosum est, his ita credere, quasi prosit peccasse. Intra moderationis metas excessus concludi debet; secus fusdequè verteret omnia.

C I.

IN frigido corpore mel juvat; quia nutrit, & perspirat. In calido nocet, quia bilefcit.

MEL, & saccharata omnia, non fermentescunt tantum, sed etiam rancescunt oleorum more. Cui mutationi calor spontaneus multum conducit.

C II.

NIHIL magis impedit perspirationem, quam potus, dum sit chylus.

VIDE *suprà.*

CIII.

JECUR, ob refrigerationem
minùs trahit chylum; longè mi-
nus expellit perspirabile.

PER jecoris refrigerationem intelligebant
veteres, virium coëtricium debilitatem. Hùc
ergo illa refertur sententia; *quò minus coqui-
tur, eò minus perspiratur.*

CIV.

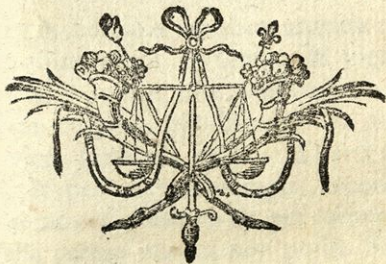
IN homine sano alvus lubrica;
vel fit vitiatâ coëctione, vel chyli
dispensatione ob prohibitam pers-
pirationem.

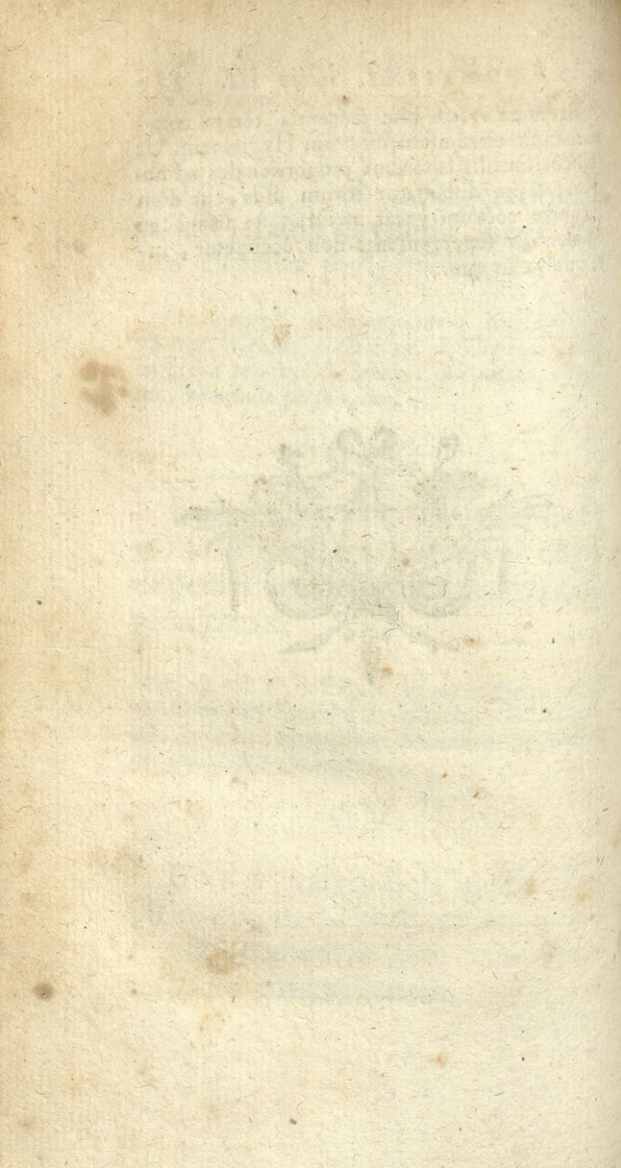
Id est vel ob defectum primæ coëctionis; vel
ob stimulum intestinales glandulas sollicitan-
tem; vel ob retropulsam materiæ perspirabilis
in intestinales glandulas.

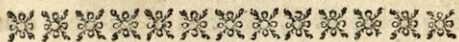
CV.

BONÆ valetudinis pestis du-
plex: corpus ex toto tradere quie-
ti; & comedere ante cibi præ-
cedentis concoëtionem.

HIPPOCRATICA hæc sententia totam comprehendit circa usum ciborum Hygieinem. Ut scilicet sint illi laboribus proportionales admodum; & ita disponatur eorum usus, ut dum secundæ coctioni vacat natura, à primâ seu stomachali superveniente non occupetur, interruptur que.

SECTIO QUARTA.

De Somno ad perspirationem comparato.

INTRODUCTIO.

VITA hominis et & cæterorum omnium animantium ex somno & vigiliâ, ex motu & quiete tota constituitur: quæ quidem corporis conditiones ita alternas vices fervant, ut licet differri possint, & per aliquod tempus arceri atque removeri, tamen iis per nimia intervalla carere corpus non possit. Somnus quidem, dono Divûm serpens gratissimus, exhaustas corporis vires ita excipit, ut fatigatos insuperabili necessitate alliget & vinciat, & sæpè intentatas mortis minas, & feralem bellorum tumultum exsuperet indomabilis. Infantibus recens natis ferè perpetuus, cibos iis frequentes consequitur ita ut eorum vita in duobus, hisce, ali & dormire, quasi tota consistat. Quò corpus

magis increvit, eò etiam tardior ejus necessitas ingruit ita tamen ut junioribus longiores obrepant somni, proflentur profundiores; ætate provectis leviores competant & breviores, ipsa que senectus, ἀγρῦπνος. Euripidi dicta, vix, nisi à recenti cibo rigidas alluente fibras, indormiat. Omnibus iis qui laboribus vires exhausere, qui membra duro labore confregere, somnus longior, placidior, profundior expectandus est. Hinc humiles pauperum casas non fastidit dulcissimus sopor, fugit contra otiosorum & molli diffluentium luxu atria. Beatam illam animi placiditatem, quâ dum corpus vires exercet, mens in seipsam bene conscia conquiescit, diligit præcipue & sectatur somnus, exhorrescit & deserit animi affectus turbulentos, inquietos, & curas sub aureis laquearibus anxias; quippe miserè occupata mens, tono spasmodico corpus inficit. Uno verbo quò fuit intensior vigilia, eò etiam major somni necessitas ingruit, eò ab illo efficacior reparatio, nisi aliqua vigiliæ causa vivax soporiferæ obsistat laxationi. Ut autem mechanicam somni rationem agendi valeamus mente comprehendere, physicos que ad calculum

revocare effectus, observasse sufficiat, quænam ipsum comitentur phænomena, sive placido papavere nictitantes indormentium oculos perfundat, sive alto sopore quietos detineat, sive demùm vigiliâ pulsus aufugiat.

Quemcumque longa vigilia, exercitium que laborum constans ad somnos adigit, hunc intuere. Penuriâ somni laborare deprehendes facile. Musculis globum oculorum stringentibus quasi laxatis & justam pressionem renuentibus, perit oculorum nitor, & ipsi quasi errantes huc & illuc versantur. Fatiscunt quodammodò faciei muscoli, nec juventæ suus nitor, nec formæ suum remanet allectamentum. Connivent palpebræ, nec nisi cum nixu, attolluntur, hebetatur ipsa mens, steriles sunt ideæ, ratiocinium imbelles, judicia incerta, methodus nulla. Brevi propendebit caput quasi delapsurum, crura labascent, extendentur artus digitis manuum leviter inflexis victo extensorum musculorum antagonismo; adest somnus, cui si nihil obstet, brevi ille profundus evadet.

Tum verò præsertim in lecto commodè compositis, oculi clausi, artus

motuum & sensuum obliti, quam tenere posituram servant, turgēt brevi cutis & quasi inflatur, roseo colore perfunduntur genæ, præsertim in infantibus in iisque; cutis turgidula remanet, quasi à protensis cutaneis vasculorum villis ros quidam per totum corpus obtenditur, rori illi fructuum ab arbore recens decerptorum æmulus. Respiratio in adultis alta, profunda, cum sonitu à laxatione veli palatini pendente, & simul rara observatur. Tum pulsus tardus, æqualis sentitur, & calor uniformis, qui tamen tum ad sensum tum ad thermometerum minor est illo qui vigilantibus & ad actionem promptis competit. Placida hæc scena plures per horas agitur & si nulla vis externa inciderit tandem saturum somno corpus e sopore ad vigiliam reducit. Scilicet fit in juvenibus præsertim levior somnus & quasi vigiliam inter & soporem medius. Tum, velut diuturnitate sitis ejusdem defatigatum foret corpus, posituram artuum mutat, oculi tandem lumen accipiunt & si jubare ejus percussi sint, hiulci niſtitant. Mens ipsa redit, hebes primùm dein alacrior, artus variis motibus sive pandiculationibus, ut aiunt scholæ, fin-

gunt se ad exercendos motus, oscitationibus novum sibi robur conciliat respiratio, & quasi opprimentem molem discutit. Citò detumescit facies, laxiorque vestium compages constringi se postulat. Jam instauratus homo & opus resumit & ad illud aptus surgit. Sed multi per horam integram ad illud inhabiles restitant, si præsertim vi discussum fuerit sopor.

Senioribus, quibus minor somni necessitas inest, aridæ fibræ non intumescunt, & à somno in vigiliam facilius est transitus. Minùs etiam pandiculationum est, oscitationum minus. Et notandum illud est ad causas & effectus somni attendentibus, non deesse in sopore apoplectico, aut veterno lethargico, ubi levior est, oscitationes atque pandiculationes, cæteraque somni naturalis phænomena: totaque sæpè in eo discrepantia consistit, quòd ille somnus à causâ morbosâ inductus vel vix vel numquam in vigilias transeat, nisi auxiliis artis potentioribus, nec, nisi sublatâ causâ, in pristinum statum revocetur corporis integritas.

Præterea suæ sunt somno horæ. Licet enim post octodecim, in adultis,

aut circiter vigiliarum horas, sese somnus necessarium vi quadam admoneat, plures per dies protrahi potest vigiliarum intervallum, modo durioribus non delassetur corpus laboribus. Norunt id non sine ingenti defatigatione, quos bellorum fragor exercet & à somno arcet præsens periculum, aut sopori pretium mori impositum: idem quotidianâ magis experientiâ sentiunt illæ, quæ ægrotis assistunt mulieres. At si illos consulas, licet & curæ anxie remordeant, & præsentis mortis periculum anceps vigilias commendet, ante solis ortum, cum jam nocturnum frigus, extincto omninò calore pridiano & atmosfæræ fervore sævit acrius, jam que portas cæli pulsat aurora, tunc omnium mortalium vires labascunt, mox orto sole reficiendæ, & instaurandæ; tunc omnes æque urget brevis illa quidem sed vix exsuperanda somni necessitas. Noctis enim tempora somno dedicavit providentia.

Cæterum verò hic ingens est assuetudinis momentum. Nec ulla alia ex rebus non naturalibus hujus imperium ad eò patitur ac somnus. Vulgare est axioma, somnum à somno produci, vigiliam à vigiliis induci; & certè si te somno
longiori

longiori dederis, torpore quodam diurno conflictari eveniet, noctem que tanquam optatissimam metam, vix facillè opperies. Profundior invadet somnus & tandem dormiendi necessitas vertetur in habitum. Somnus corripiet nolentem, fies vigiliarum impatiens. Qui verò immodicis sese vexant vigiliis, his brevi vigilandi habitus somnos aufert, frustra postea quærendos, nisi ars novos induxerit habitus. Utrunque opposita metuenda esse discrimina ipsa ratio indicat. Deditos enim somno, omnia pati laxitatis, torporis, veterni pericula observatum est. Hos adipe pingui diffluere, & sæpè obrui videas. Qui contra sese vigiliis exercent, macilenti, aridi, oculis intra orbitam veluti inclusis, nitentibus & ficcis distinguuntur, & morbis omnibus inflammatoriis patent, aut melancholicis: hinc ut primos ingenio tardos crassæ que Bæotum minervæ sacrandos, ita alios contra nimix actuositatis impetu ferri, & immodicâ sensilitate præditos, nemo non sentit. Imo ut primi ad alimenta vulgò tardi sunt & vix appetentes, ita alii voraces sunt & ingenti fame ad oblata quæcumque feruntur; nisi tamen somni penuria à mærore pen-

deat, & tristioribus animi affectibus debeat, qui, dum somnum impediunt, stomachum etiam subvertunt.

Ex hisce observatis universalibus primum est concludere, somnum sanitati quidem, imò & vitæ prorsùs necessarium esse & ejus partem constituere; duplicemque ejus esse in naturâ animali correlationem: alteram scilicet cum intensitate actionum quæ vigiliam constituunt, alteram cum cibo & potu. Ita ut multò fortiùs dormiat qui vigilando plures motus exercuerit; nec possit diu somno frui, qui vasa humectando & chylaceo rore perfundendo non irrigaverit; contra verò vix soporis papaveribus possit consistere, qui sese oppleverit cibo & potu. Sunt verò aliundè in ipsâ alimentari materiâ substantiæ quæ somnum vi intus insitâ vel maximè invitis concilient, de quibus hic agere ex proposito nostro esse non potest.

— Porro ab hac evidentium effectuum observatione, physicos effectus eruere non arduum est, à quibus tot phænomena pendeant. Evidens enim est homini somnum ineunti laxari omnes artus, & cessare non actiones tantùm, sed etiã facultatem ad actus quoscumque exercendos; vitales motus perennare qui-

dem, sed quasi resolutis omnibus aliis viribus, tonicoque motu cessante vasa hiare omnia, & liquores vi cordis intrufos faciliùs excipere; hos ergò per ampliora exspatiari spatia, minores que experiri resistantias à languente vasorum actione, placido musculorum otio, unde leni, tardo, æquabili que motu fluant liquida; sed simul deesse stimulos excuscitandæ celeritati, deesse aut saltem imminutam esse admodùm vim comprimentem, exprimentem, quâ vis expulsiua major fiat, adeòque licet nullum sit somni in vires illas imperium, somni tamen effectibus languere illas defectu adminiculorum, si saltem eas ad vigiliæ statum contuleris. Hinc facilius est per somnum liquidioribus moleculis impleri vasa minima, illa verò patentiora iurgere, eas excipere, adeò que pleraque nutritionis & secretionis physicæ phænomena pleniùs & rectiùs somni tempore adimpleri: quia æqualiùs omnia peraguntur. Tum verò, quæ facilè causis impellentibus cedunt vasa, liquidis tardiùs motis impleri magis necesse est, unde fit ut caput plus sanguine oppleatur, ut facies plus rubescat, & quæ molliora sunt ad cutem vasa, plus etiam ad aspectum

fanguine evadant rubicunda aut lymphâ pellucente nitidiora. Secretiones ergo etiam per somni tempora interrumpuntur, præter illas tamen quæ, quasi sponte, è fanguine sibi relicto defluunt, ut sunt sudor, si aqua intus exundet, adeps, si oleum vegetabile in chylo exuberet, imò & si pori cutanei aquæ superabundanti exitum denegent, aqua in ipsas cellulas loco adipis diffundetur.

Inde etiam non difficilè intelligitur cur eo præcipuè tempore somnus obrepit quo chylus recens fibras perfundit rore novo & penitus crudo. Liquor enim ille à pastu recens nondum illas dotes affecutus est quibus, & secretiones effingere novas possit, & spiritus viëtos instaurare, & fibras tensione justâ exornare. At quem crudum sumpsit somnus reddit vigiliæ coctum & novâ nitidum juventâ, renascentibus aptum functionibus exercendis, & renovandis viribus. Hinc quò leviozem chylum sanguini concedimus, eò & leviores carpiamus somnos, citòque eos habebimus dissolubiles, si citò diffletur & exhalet cibi efficacia. Hinc etiam cum vigilia in tensione, somnus in atoniâ consistat, certum tensionis spatium excipit somnus,

sua renuens iis papavera, qui perpetuâ
 tensione anguntur & divexantur, sive
 mordaces curæ tonum instaurent, sive
 eum renouent labores indefessi. Hinc
 etiam debiliores fibras videmus longio-
 ris somni spatia sibi vindicare, ut in ju-
 nioribus, rigidæ vero senum fibræ, ut
 minoris tensionis capaces sunt, ita mi-
 nimam experiuntur atoniam minimè que
 somno indigent. Hinc etiam lassitudo
 ad somnum invitat quem contra fugat
 otium. An vero relaxatio illa à com-
 pressionem cerebri repetenda sit quod fal-
 sum & à naturâ alienum videtur, an
 à solâ relaxatione, mechanicè fatigatio-
 nes excipiente, quod forsan evincere
 facilius foret, quærere hic nostri non est
 propositi, qui certa tantum sectamur &
 humanis apta usibus, respicientes omne
 illud quod probabile nihil ad commoda
 nostra posset conferre.

Illa verò theoria satis ad illud dog-
 ma nos deducit, somno ingentem pers-
 pirationis apparatus præparari, & in
 vasis ad aspectum turgentibus servari,
 vi expultrice imminutâ, & calore ad
 thermometrum languente: sed primâ
 post somnum horâ omnia vi summâ ex-
 trudi, maximam perspirationis partem

per oscitationes & pandiculationes expelli, ut minus cautus subolfecerat Sanctorius & planius atque dilucidius enodavit Gorterus. Vis enim tonica ingens relaxationi soporiferæ superveniens concutit omnia, omnia premit, exprimit, expellit efficaciter. Hinc nullo alio tempore si te aer exceperit frigidior, urinæ latex amplior perspirationi supplet; hinc ii quibus pulmo debilior & perspiratio minus firma, tot sputorum crassamenta matutinis horis sædè exscreant & importunè despuunt; adest enim tempus quo superfluis coctis corpus liberetur, novoque exercitio, præparatarum per somnum materierum fortes per vigiliam sibi faciat appositiones. Quâ alternâ quietis, laborum atque alimentorum necessitate viget, & sartam tectam sese tuetur corporis animalis œconomia, quo reciprocorum officiorum ordine nullum est ex terrestribus animalibus cognitum quod non indigeat, quod & ipse summus omnium rerum conditor firmo stabilivit imperio, cum noctis diei que vices æterno fœdere composuit. Nocte enim silentibus omnibus, cessante que mirando illo rerum omnium spectaculo ad somnos ipsa nos invitat natura, ipsa atmosphæra sub noctis initia va-

poribusper diurnum calorem quâquâver-
 sum diffusis effæta , minus usibus nostris
 apta fit. Hos nocturnum frigus addensans
 & agglomerans rursus in terræ gremium
 reducit. Et ubi pura affulget aurora, tunc
 aer lucidus & levissimis tantum spiriti-
 bus fætus, halitu salubri & mirè elas-
 tico, corporis à quiete & somno recen-
 tis molem perfundit, in eâ infunditur
 intimiùs & respirationi adeoque toto
 circuitui novas addit vires & calorem
 instaurat vitalem illum & actuosum.
 Forfan & sera deteget ætas quid per pu-
 rissimum aerem tranſvecti addant corpo-
 ribus nostris electrici, phosphorici, spi-
 rituosi subtilissimi, renascentis solis radii.
 Quibus quidem maximi ad sanitatem
 momenti beneficiis carent illi, qui con-
 tra naturæ leges stare ausi, noctu reli-
 quas aeris vieti, lucernis accensis aeris
 nativum elaterium cicurantibus, hauriunt
 imprudentes, per æstum diurnum præ-
 posterè dormiunt, & vivificos auroræ
 radios novæque atmosphæræ beneficos
 halitus male consulti fugiunt, concoc-
 tionique nocent, dum per æstum cruda
 proflant, sibi fieri satis autumantes, si
 tantumdem per horas indormierint &
 vapores hauserint qualiscumque aeris

ad vires renovandas jam minus idonei. Id nostris mulierculis & aulicis familiare vitium non minimam eorum sanitati labem inussit. Ex hisce hygiastica omnia circa somnum problemata solvuntur, omnia observata Hippocratica enodantur. Quorum quidem primum & præcipuum in eo consistit ut eas intelligamus naturas, quibus maximè necessarius est somnus. Relaxatione porro præcipuè egent illæ quæ nimiâ laborant tensione seu vibratilitate maximâ fatiscunt. Hæ per se & magnâ indigent reparatione & plurimum amittunt. Quos verò nimia laxitas adipe obruit & veterno torpentes otioque diffuentes sopor urget mentis atque corporis, hos vigiliis vexare, hos onerare laboribus, curis premere, salutare est. Brevis ipsis somnus esse debet, quamquam aliter suadeat impotens ad labores natura. Rigentes tamen fibræ & ipsâ suâ rigiditate inertes benè somno carent ut seniles. Tensæ & ipsâ suâ debilitate tensionem affectantes in fæminis somno bene reparantur. Juvenibus plus somni concedatur, modo tamen mediocritatem non excedat indulgentia. Si brevior fuerit somnus, omnes nimie tensionis effectus metuendi erunt, mor-

bisque inflammatoriis patebit aditus. Tùm coctio arida quidem, sed imperfecta vires non instaurabit, exhaurientur illæ & ad phtisim per melancholiam tristissimam homo delabatur, si tamen deliria, furores, febres à melancholiâ motâ ardentes, scenæ illi finem non afferant. At contra longior somnus, protractâ coctione, acria evolvit, & in laxitate nimiâ putridam simul liquoribus indolem conciliat, *Colliquefacit*, *συνθιμει* ut verbis utar Hippocraticis, unde humorum congeries male aggesta, sensuum hebetudo, defatigatio ad levissimos motus, pulmonum & variorum viscerum infarctus, ad miserimum hydropem, inertium corpora obtusa & languidula devolvunt. Proderit ergo mediocriter somno indulgisse & præcipuè ciborum concoctioni in somno concedendo attendere, quippe quæ eò plus somni sibi postulet quò fuerit copiosior. Hinc patet quàm malè sibi consulant, qui credunt somnum posse per ciborum copiam compensari. Id sæpe sedulitas præpostera artis malè consultæ persuasit. Cum scilicet per vigilias ingens fiat exhalatio, credunt illi ciborum proventu uberrimo posse vigiliarum obtundi effec-

tus. At sine somno nulla perfecta coctio. Unde non minus illi, qui credunt somno largiùs adhibito prandia minùs necessaria, quia minùs per somnum exhalet, opposito errore, à vero aberrant. Somnus enim nisi cibus adhibitis non reparat; & vigilia sine somno non bene concoquit. De quibus nemo ab Hippocrate, meliùs differuit Sanctorio & sequaci dicam aut ejus æquali Gortero. Hyeme tamen longiores somnos posse concedi ipsa noctium longitudo monet. Quo enim tempore frigescit atmosphæra, coctio longior & difficilior est, ut & cæteræ spontaneæ mutationes & fermentationes omnes, de quibus, quantam cum coctione nostrâ servant analogiam, hujus loci non est expendere: satis fuerit advertisse ipsas etiam morbosas coctiones per hyem tardiùs adventare, quod annotavit præcipue post Hippocratem & Galenum noster Ballonius.

In genere tamen, quocumque tempore, quâcumque ætate præter puerilem, ultra septem horas dormire nimium est, brevior verò somnus, quinque horis, instaurandis viribus vix sufficit. Hic tamen ingens assuetudinis habenda est ratio. Novique virum præstanti donatum sanita-

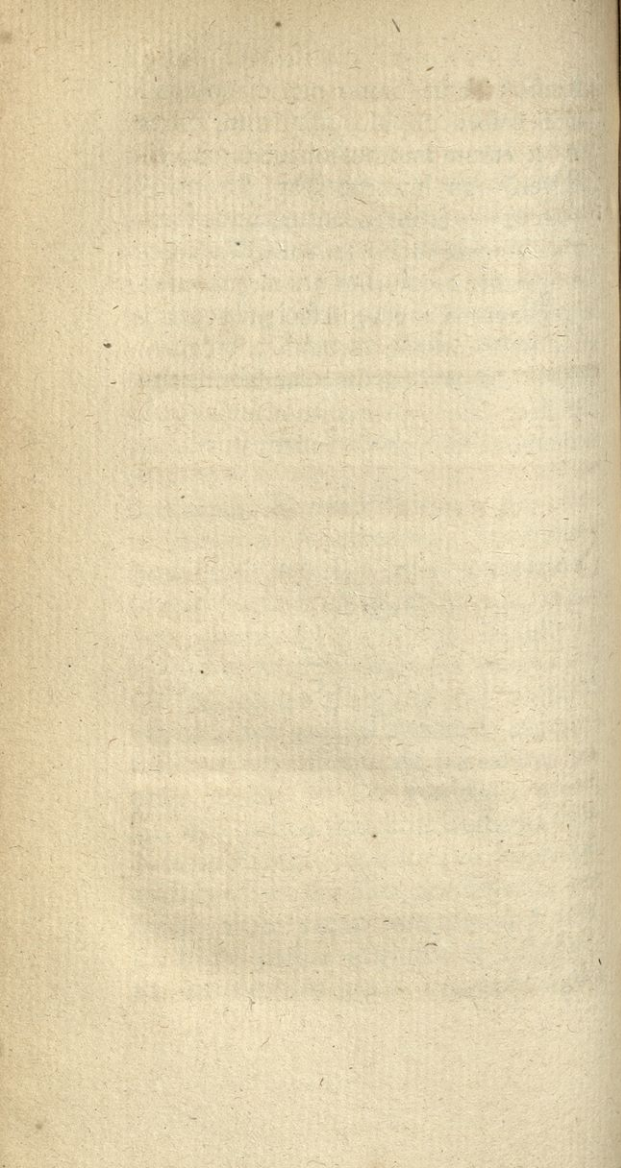
te nec mediocribus deditum laboribus; qui quadragenario major vix à quindécimo ætatis anno plusquam quinque horas indormiit. Hic si longiori somno censuerit indulgendum, seseque ipsi tradiderit imprudenter, totum per diem sequentem, veterno torpidus capitis dolore breves illas plectit delicias. Nec omnino hic respuendum est Celsi consilium suadentis, nunc vigiliis protrahere, nunc contra longiùs somno indulgere, ita ut reparetur natura, nec tamen habitum sibi necessarium inducat. Qui enim statis horis stertere didicit, is vel maximè prementibus officiis deturbari vix poterit, quin ad eandem horam stertat & elanguescat miser, vix que, vel ad reformati aspectum tyranni, non indormiat, aut saltem inurbanis oscitationibus atque pandiculationibus torpidum exsuscitet circuitum. Sin minùs labes ingens affuturæ perspirationi inuritur, quæ vix plurium dierum quiete reparari queat, ut docuit Sanctorius.

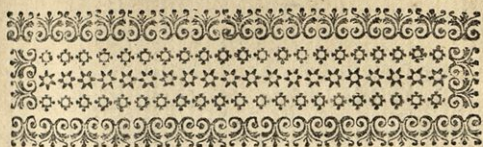
Mos est pluribus populis in habitum ductus, ut meridiano tempore, aliquas sibi horas somni concedant, quas nocti ut plurimum detrahunt. Imò ferè omnes æstuantium locorum incolæ, quos sol an-

helis afflat equis, urget ineluctabilis dormiendi necessitas, dum medios æstus accendit astrum directius, quâ carere illos vetat, ardor tunc temporis, in atmosphærâ exurens, omnimodam inducens ad actiones impotentiam. Hinc intercluso radiis solaribus aditu, per vapores aqueos refrigerato aere, otium sectantur a quo in somnum delabi necesse est, si præsertim cibos sumpserint, quibus concoquendis tota naturæ effætæ & languentis, vis vix sufficit. Hunc morem iis detrahare si velis, frustra ratione contrâ contendas. Et certè fervente illo calore corpora exurerentur, liquidissima omnia ante coctionis tempora avolarent, si non frænaret effectum caloris, frigus arte quæsitum, & molem liquidorum cohiberet placidior simul & minùs caloris ingenerans somnus; qui nocturnâ vigiliâ, vel potiùs matutinâ expergefactione rependitur. At borealibus populis inutilis est illa meridialis quies; nec illis quibus sufficiunt nocturna somni tempora. Imò sæpe longior vigilia necessaria est torpentibus acri frigore, per quam vires auctæ exerceantur & somno brevi postea coquatur & distribuatur ea materies quam tenuavit vigilia

indefessa ; ita ut somno meridiano apud
arentes calore populos minuantur vires
vitæ & earum impetus obtundatur , vi-
giliâ verò non interruptâ apud boreales
augeantur illæ & intendantur , unde som-
nus coctionem inchoatam absolvat , sic-
que opposito mediorum usu natura eum-
dem assequatur finem , in facienda coctio-
ne & perspiratione æquabili , ad quam
semper instituto maximè laudabili ten-
dit , licet finem propositum semper ob
incommoda millena non assequatur.

DE SOMNO ET VIGILIA.

SECTIO QUARTA.

APHORISMUS I.

SOMNUS placidus adè favet perspirationi, ut septem horis quinquaginta unciaë cocti perspirabilis in robustis sæpè exhalent.

IMMODERATA hæc perspiratio, quàm unâ nocte fieri supponit Sanctorius, experimentis Keillianis, Gorterianis verò præcipuè repugnat. Imò & adversatur rationi; cum à somno motus quidem sanguinis æqualior sit, sed lentior, & à sopore exsurgentis hominis vasâ evidenter turgescant. Verisimile est marutinam cum nocturnâ perspiratione ab auctore nostro copulatas fuisse; imò & illum utriusque simul sumptæ extrema sumpsisse, quæ ad hanc copiam in nostris saltem climatibus non ascendit.

II.

DORMIENS septem horarum spatio, occultè, salubriter, & sine violentiâ, perspirare solet duplo magis quam vigilans.

REM aliter se habere demonstravit Gortorius, vir in his non minoris ponderis Sanctorius Præparat quidem perspirationem somnus, non facit. Quæ fit à somno statim perspirationis suppressio, ea ob suppressi copiam & retro pulsus humoris, periculosa maximè.

III.

PERSPIRATIO dormientis, quæ cum multo sudore fit, non est plenior quâcumque insensibili perspiratione sine sudore.

IN quo differat sudor à perspiratione alibi satis dictum. Illa, à copia vel cruditate humoris orta, onus quidem detrahit, sed vires non reficit. Ergo lassitudinis potius sensum, quàm alacritatis & roboris inducit.

IV.

A somno nocturno corpus sen-

titur minoris ponderis; tùm ob vires auctas; tùm ob exhalationem saltem trium librarum excrementorum.

VIREs somno resarciuntur, & applicatio succi nutritii in vascula patula præcipuè fit. Hinc robur & alacritas, quâ maxima concitetur perspiratio.

V.

SOMNUS inquietus impedire solet trientem solitæ perspirationis.

SOMNUS inquietus fit non ab unâ causâ. Ferè omnes perspirationi nocent. Sed si ab inediâ somnus inquietus fit, certè tùm perspirationi non potest nocere. Aut si eam imminuerit, naturæ potiùs utilis dicendus foret, quæ vacuationem non postulat.

VI.

IN somno placido, perspiratio aliquando major est, datâ temporis paritate, quàm in exercitio violento.

MIRUM est quantum exercitium opportuno tempore sumptum perspirationem augeat. Unde quos somnus humectat, siccat exercitium. At si præposterè sumatur illud, dùm cruda ad cu-

rim defert, dùm vires exhaurit, & reparatio-
nem earum impedit, nocet. Quod, somno
coctionis organo perpetuo, non potest oppro-
brium obrudi.

VII.

IN somno matutino, sed perac-
tâ primâ coctione, libra perspira-
bilibium excrementorum horæ spa-
tio; non peractâ, nec quadrans
exhalare solet.

HORAS matutinas à somno perspirationi præ-
cipuè sacras observavit Sanctorius. Quam nun-
quam, nisi coctione peractâ, utiliter & copiosè
profluere, ratio ipsa indicat.

VIII.

QUÆ impediunt somnum, im-
pediunt quoque perspirationem
cocti perspirabilis.

IX.

SOMNI breves fiunt ab acri-
moniâ perspirabilis retenti. Pers-
pirabile verò sæpè retinetur, quan-
do naturâ aliis internis muneribus
plùs solito est occupata.

QUOTIES latet irritatio, somnus abest. Quoties natura molitur aliquid, latet irritatio. Hinc purgantia horâ perspirationis sæpè adeò nocent.

X.

ACRIMONIA perspirabilis retenti, vel sæpissimè petit caput, turbat somnum, & partium superiorum perspirationem divertit.

SIVE à frigore pedum, sive à causâ aliquâ supprimatur perspiratio, illicò nascitur coryza; illacrymant oculi. Sive quòd stringatur faciliùs aëri patenti exposita membrana Schneideriana, sive quòd partes aliunde expulsas calidior facilè excipiat illa. Unde primùm capiti, dein thoraci à suppressâ perspiratione labes inuritur.

XI.

SI quis à somno sentiat brachia dolentia, vel plùs solito defatigata, significat corpus esse majoris ponderis, quàm natura diù ferre possit

FRACTAS, nec reparatas vires indicat spontaneus musculorum dolor. Humore verò gravari, signum est crudo nec expulso, absentia aliarum causarum. Hinc perspirationis retentio,

vel ante stateræ judicium, in justam suspicionem venit.

XII.

QUI dormiunt pedibus, ac coxis detectis, noctis spatio libra perspirabilis exhalare prohibetur.

IMPRESSIO enim in unum locum sensu vehementiori afficit, quàm quæ in singula corporis puncta dispergitur. De quantitate suppressæ perspirationis, vide Gerterum in hunc locum.

XIII.

PERENNIS in lecto agitatio corporis magis agitatur quàm velox cursus: in motu enim currentis solum musculi infernarum partium corporis; in motu jacentis, musculi ferè universi corporis moventur.

Imò aliquando ab hac volutatione luxationes & subluxationes observantur. Aliundè adest irritans causa, quæ quietem non interrumpit tantum, sed motu perpetuo frangit. Unde non ab unâ causâ agitatio ingens. Confer XC. Sectionis rimæ.

XIV.

MAGIS prohibetur perspiratio in dormientibus ab austrinâ aurâ frigidiusculâ, quàm in vigilantibus ab ingenti frigore.

QUIA quod patulum esse debuit, stringitur vehementer; & impressio fortis quaquâ versum extenditur. Intereâ dormientibus fibrarum renixus & reactio ferè nulla; quæ in vigiliâ, tono vigente, impressioni externæ æqualis est.

XV.

SI somnus nocturnus minor solito sit, exhalatio cocti perspirabilis imminuitur; crudi verò augetur.

PLACIDA, somno absente, abest concoctio: deest ergo perspiratio.

XVI.

A cibo facilis perspirationis corpora potius debilia, quàm ponderosa, à cibo verò difficilis, debilia, & ponderosa fiunt.

OPTIMA hæc sententia pendet à proportione semper instituendâ inter cibum, & vires. Nam cibus levior non nutrit, nec reficit citò exhaustans. Cibus verò durior, si non concoquatur, gravat, nec nutrit.

XVII.

PERSPIRATIO à somno facta differt specie ab illâ quæ in vigiliâ. Prima est coctorum perspirabilium sine acrimoniâ, & cum virium levamine; secunda est crudorum, acris, violenta, & cum labore.

COCTA perspiratio, excrementum tertie coctionis legitimum, puri sanguinis reliquias aufert secundum naturæ ordinem. Quæ fit semper & omni tempore exhalatio, aquam, spiritus rectores, acidam, acrem proluviem sæpè aufert. Et nimia sæpè utiles tollit partes à sanguine.

XVIII.

DUPLO magis dormiens perspirat vigilante. Hinc illud famosum: *duæ horæ quietis in vigilante perinde juvant, ac una somni.*

QUIES tùm mentis, tùm corporis ad aliquant

somni speciem refertur, imò & somnum invitat. Hinc ipsi etsi non suppleat, tamen ejus vices aliquatenùs explet. Qui enim non dormiunt, hos exercitio defatigare nefas esto.

XIX.

PERSPIRATIONEM insensibilem cursu septem horarum in dormiente, inveni in multis esse quadraginta unciarum circiter; in vigilante, viginti.

Id nullis experimentis congruere, præterquam in iis quæ in aëre Paduano facta sunt; alibi satis demonstratum.

XX.

QUI vacuo ventriculo it cubitum, eâ nocte tertiam partem minus solito more circiter perspirat.

Ut aliquid ex hoc experimento concludatur, scire necesse fuerit, quid à prandio crudi aut cocti residuum fuerit intra corpus. Ita multis salubre est cœnâ caruisse, quæ cruda generaret. Inassuetis etiam cœna insolita plethoram facit ut observavit Hippocrates.

XXI.

BILIOSIS, qui eunt cubitum stomacho omninò vacuo, venter & caput implentur crudis, pulsant tempora, eliquantur carnes, tensiones vehementes circa brachia & manus oriuntur. Excitatur aliquando morsus cordis, vertigines, & epilepsiæ; ut accidit Diodoro.

BILIOSI minimè jejunium ferunt. Iis ab inediâ nascitur irritatio, ab acrimoniâ non renovatorum humorum. Hinc ventriculi remordens vellicatio, & irritatio caput impetens. Hinc nervorum omnium constrictio. Cæterum, hanc ab Hippocrate, de priscâ Medicinâ, mutuatus est sententiam auctor noster, cujus exemplum Galenus affert in Diodoro.

XXII.

A solito majori perspiratione, plenioris cœnæ usus semper somnum longiorem & jucundiozem pollicetur.

PERSPIRATIONE pleniore factâ, corpus ab omnibus

omnibus quisquiliis liberum, meliùs concoquit, plus appetit. Omnia verò novo humore impleta fatiscunt, & faciliè resolvuntur, donec coctio peracta fuerit, in puro corpore facilior.

XXIII.

PERSPIRATIO minor solito prænuntiat somnum inquietum, & noctem molestantem.

CONFER Aphor. V. & XV. hujùs Sectionis.

XXIV.

SI à brevi & implacido somno carnes frigidae inveniantur, & inde febricula succedat; id in debilibus mortem; in robustis morbi longitudinem magnâ ex parte prænuntiat.

A statu sano ad morbosum delabitur noster auctor. Et cum Hippocrate, frigus in acutis, tempore non opportuno apparens, mortem significare; in longis, morbi longitudinem indicare, rectè post ipsum pronuntiat. Scilicet infirmato virium tenore, nihil aliud sperandum est.

XXV.

LECTI mutatione, somnus im-

M

placidus, & perspiratio minor fit: insolita enim licet meliora corpus & animum lædunt.

DOCET observatio rem esse veram; adeoque inde in perspiratione turbæ excitari debent.

XXVI.

MAGIS somniant in lecto insolito, quàm in consueto jacentes.

XXVII.

QUI dormiunt & non somniant, benè perspirant; & versâ vice,

SCILICET debilior est, nec sine turbati animi pathematibus somnus, quem turbant insomnia,

XXVIII.

SOMNUS à cibo quatuor horis circiter est utilior: natura enim tunc minus est occupata primâ concoctione, meliùs remittit quod est amissum, & meliùs perspirationi favet.

QUANTUMVIS naturæ consona videatur regula, & eo præsertim tempore vigeat coctio in vasis, quæ perspirationem parat; tamen hîc ingens consuetudinis habenda ratio. Multi sunt, qui quatuor à cibo horis somnos carpere non possunt. Aliqui pleno ventriculo dormire nequeunt. Sua cuique laudetur praxis; per nos licet.

XXIX.

SI à cœna quinque horis somno illicò excitatum perpenderit, vix mediam libram; si octo horis, tres libras perspirasse invenies.

CONFER Aphor. VI. & VII. hujûs Sectionis. Licet quantitate perspirationis à Sanctorio recedamus, consentimus dogmate, modò non adhuc turgidus somno ponderetur, sed unâ, aut alterâ horâ post somnum; si præsertim aliquod intercesserit exercitium.

XXX.

SOMNO solito breviorè, semper aliquid perspirationis prohibetur; quod, nisi sequentibus diebus pleniorè perspiratione compense-
tur, imminet febris periculum.

NON in nocturnâ solùm, sed in quâlibet perspiratione fit crisis illa, juvante exercitio;

partem oneris suscipientibus urinis. Alioqui stagnaret inutile liquidum, & corrumperetur.

XXXI.

RETENTA aliquâ perspirationis consuetæ parte; die sequenti vel à prandio somno rapimur, & horæ spatio libram circiter perspiramus; vel nocte sequenti tantò largior fit somnus quantò magis solito expedit perspirare; vel in sensibilem crism, vel in morbum labimur.

Id est, nisi crisis fiat, vel somno aucto coctio augeatur, vel per urinam suppleatur perspiratio, semina morborum nascuntur, quod ex rei necessitate evincitur.

XXXII.

A somno oscitatio & artuum protensio indicant corpus maximè perspirare; sicuti dicitur de gallicis, sese alis ante cantum percussis.

Motus musculorum fortes & ferè convulsi- vi, nixum pulmonibus, sanguini languenti.

languenti motum addunt, & impetum, quo coctæ & hærentis materiæ promoveatur expulsio; ut sequenti Aphorismo exponitur.

XXXIII.

OSCITATIONES & artuum extensiones, quæ statim à somno contingunt, ex copiâ perspirabilium ad expulsionem optimè præparatorum excitantur.

XXXIV.

CORPORA oscitatione & paniculatione horæ dimidiæ spatio magis perspirant, quàm tribus horis alteriûs temporis.

Hi enim motus, coctione tempore somni peractâ, funguntur exercitii vice; & vim expellentem à somno maximè necessariam adaugent. Quod experimentis Gorterianis mirè concors est.

XXXV.

QUI ægris dant serapia, vel medicamenta horis optimæ perspirationis, quæ solet esse à somno

duarum horarum spatium, lædunt:
horis verò sequentibus profunt.

SENSUS est; ad propinanda medicamenta irritantia quævis, expectandum esse tempus, quo natura occupari de perspiratione desierit. Alioquin turbabitur illa, nec poterit opus magni momenti absolvere. Serapia verò sunt medicamenta ex pulpâ Orchidos facta, acria, & tenuantia.

XXXVI.

IN paroxysmis pandiculationes & oscitationes non significant caloris concentrationem, sed excretionem acrium copiosorum perspirabilium retentorum.

Non semper excretionem significant illa; quippe debilitati etiam familiaria sunt; sed nixum tantum laborantis naturæ, aliquando felicem, sæpè, ut in frigore febrili, infelicem.

XXXVII.

HORA dormitionis meridianæ cibato corpore, aliquando libram, aliquando selibram excrementorum occultè perspirabilium excernere solet: libram, si aliquid pers-

pirationis hesternæ diei retentum sit; felibram, si nihil.

SOMNO meridiano assueti eo vix carere salubriter possunt. Hinc iis externa residua tollit ille, coctionem accelerat. Si inassueti somnum insolitum carpant, evigilantibus lingua aret, & mucosa est; caput gravatur; languet coctio, unde etiam languere debet perspiratio. Confer experimenta Gorteriana.

XXXVIII.

SI aliquid hesternæ perspirationis sit retentum, & per somnum meridianum illud omninò non excernatur, statim à somno perfen- titur magnum capitis pondus, magnusque dolor gravativus.

XXXIX.

SI quatuor horis à somni initio cibus corrumpatur, statim hæc duo mala se invicem consequentia contingunt: prohibita perspiratio, & vigilia.

CORRUMPITUR cibus, vel ob copiam, vel ob putridam indolem. Hinc coctio prava; hinc

vitiata perspiratio. Crudi sudores exeunt, & somnum excipit defatigatio atque vellicatio vigiliis inducens.

XL.

NULLA causa sæpiùs somnum interturbat, quàm ciborum corruptela : id efficit, quæ est inter stomachum & cerebrum sympathia.

QUÆCUMQUE sit quæ turbatur functio, tollitur sensus æquilibris. Somnus placiditatem amittit; ut vigilia alacritatem.

XLI.

SOMNUS hyeme utilior, quàm æstate; non quia ventres sunt calidiores, vel somni longissimi; sed quia ante diluculum corpora fiunt actù calidiora, & ut talia maximè perspirant; æstate verò frigidiora.

GRATIOR hyeme somnus, sub æquabili calore stragulorum, perspirationi meliùs favente; quia ad coctionem requiritur calor ille; quem tollit, ambiens atmosphaera, perfectæ coctioni, & vacuationi nocens importuno frigore.

XLII.

A somno discursûs puritas, & corporis agilitas significant corpus illâ nocte ad minus tres libras magnâ ex parte perspirasse.

VIDE alibi passim.

XLIII.

A somno meridiano capitis levitas indicat nihil perspirationis hesternæ diei fuisse retentum.

VIDE Aphorismum XXXVII.

XLIV.

SOMNUS externas, & internas partes universas humectat; quia attenuat perspirabile, & valdè attenuatum per omnia membra illud dispensat.

PER somnum, hiantibus vasis vel minimis, languente tonicâ vasorum actione; fit ut circuitus, sic coctionis æquabilitas; nec vi intruduntur partes coctæ, sed solius naturæ jussu dis-

tribuuntur. Hinc ingens ad perspirabilitatem dispositio potius quam hujus expulsio. Quæ Gorteriana theoria hîc ex Sanctorii observatis rectè deducitur.

XLV.

VIGILIA movet à centro ad circumferentiam sanguinem, qui est minùs præparatus ad perspirationem, quàm in somno correptis.

VERA erit sententia, si de motu in universum aucto res intelligatur. Unde sæpè vi & impetu in vigilantibus administrantur omnia, quæ per somnum lentiùs, & ad naturæ normam fiunt.

XLVI.

SOMNO concentrantur humores; unitur calor influens innato; aufertur sitis, nisi prædominetur bilis, fit conversio sanguinis in secundas humiditates; & corpora leviora fiunt.

ACTIO somni ad perficiendam coctionem, hic describitur, ex theoriâ tunc in scholis receptâ. Pendent verò effectus somni à vasorum laxatione, ab actionis imminutione, calore pariter minori. Unde coctio non celerior, sed perfectior vires instaurat.

XLVII.

SOMNO animales; vigiliâ vitales & naturales languescunt.

XLVIII.

VIGILIA animales roborantur, vitales & naturales languescunt.

ANIMALES functiones per somnum feriantur; Vitales & naturales perseverant; lentius peraguntur & æquabilius. Sed ideo per vigiliam languescere dici non possunt, nisi accesserit causa accidentalis. Languere potius per somnum dici possent ob tarditatem motuum quorumcumque. Hinc per somnum febris mitescit.

XLIX.

PER somnum magis interiora incalescunt, ipsaque magis leviora fiunt. Per vigiliam magis exteriora incalescunt, ipsaque magis levia fiunt.

ÆQUABILIS semper calor in universo corpore ut detexit Georg. Martini thermometrum. Confirmavimus ipsi pluribus experimentis: cunctis

aliquâ tamen exceptione hîc non exponendâ. Minùs verò caloris producunt dormientes, ex Gortero, & rei observacione accuratâ. At certè plus actionis inest somni tempore in visceribus, quàm in artubus. Quod antiqui calere vocabant.

L.

PER nimium somnum interiora & exteriora frigescent; humores impinguntur, redduntur imperpirabiles; & corpora ponderosiora fiunt.

APHORISMO isto ex observacione Hippocraticâ desumpto, rectè intelliguntur laxationis nimis assiduæ, quæ somnum comitatur, effectus. Nam vigiliâ somni vices non excipiente, nec arriuntur sensiles fibræ nec tonicam concipiunt actionem. Unde nec attenuatio principiorum, nec addensatio partium inter se fieri potest. Languent ergo omnia, & ad cachexiam spontè devolvuntur.

L I.

CORPORA biliosa per nimium somnum valdè læduntur; non quia excrementa tertiæ cõtionis fiunt imperpirabilia, sed quia fiunt mordacissima, feriuntque deinde caput & alia viscera.

SOMNO nimio, laxationeque vasorum nimiâ, spissescit stagnans bilis; & corruptioni acri, ad quam prona est, addit inertiam acidam. Unde fit bilis viridescens, porracea, atra, melancholiâ, & herpetum pessimarum, mater; aut si febrem accendat, morborum vehementissimorum feralis genitrix.

LII.

IN dormientibus stragulis detectis magis impeditur perspiratio, quam in vigilantibus vestibus denudatis; tum ob quietem dormientium; tum quia calor externarum partium refugit ad intra.

MODÒ tamen aër non sit præfervidus, in quo vestes stragulæ gravant & nocent. At in aëre variabili pessima mala à denudatione dormientium pendent. Corporum enim jam minus calidorum superficies tacta frigore quasi cogitur, & cruda accumulatur. Hinc convulsiones, contracturæ artuum, articulorum dolores, colici dolores, paralyfes. Noctes frigidæ in calidis regionibus quantum noceant, docuere, Turnefortius, de Armeniâ, Pise, de Brasiliâ, Pontius, de Indiis Orientalibus.

LIII.

INSOLITA vigilia reddit corpora primis diebus ponderosiora,

& debiliora : ponderosiora , quia post evacuationem excrementorum perspirabilium relinquitur crudus succus per se , & per accidens ponderosus ; debiliora quia ubi est cruditas , ibi non fit conversio , & per consequens virtutes languescunt.

NECESSARIÆ sunt tùm somni , tùm vigiliæ vices. Somno deficiente fibræ fatigantur , vires fatiscunt , imò & ipsa coctio deficit. Sed præsertim acres fiunt humores ob circuitus vim nunquam somno frænata. Collabuntur omnia summâ cum acrimoniâ.

LIV.

SI somnus post vigiliam immoderatam fuerit septem horarum , perspiratio erit major consuetâ ad libram circiter.

APHORISMUS verissimus ; licet enim tanta perspirationis copia nunquam effluat , tamen viribus reparatis & humoribus per actionem immodicam tenuatis erit maxima.

LV.

VIGILIÆ perseverantes red-

dunt corpora minùs ponderosa , non ob majorem perspirationem , vel evacuationem sensibilem ; sed quia quantum amittitur pinguedinis & carnis , tantum non remittitur.

MINUS ponderosa erunt ad stateram corpora vigilantium nimis , licet ad sensum graviora , quia non instaurantur vires. Si vigiliæ assueverit se ipsum homo , corpus erit & ad sensum , & ad stateram levius , modò tamen ab hac assuetudine viribus non detrahatur. Sed etiam in illo qui vigiliis assueverit , si causa accesserit debilitans , fatiscunt vires facillimè ; quia destituuntur fibræ flexilitate illâ quam somnus ipsis conciliat.

LVI.

HORIS matutinis corpus est ; & sentitur minùs grave : est , quia per somnum præcedentem tres libræ excrementorum perspirabilium exhalantur : sentitur , tum quia est levius ; tum quia per cocctionem ciborum facilè perspirabilium auctæ sunt vires.

COMMENTARIO non eget ex prædictis sententia hæc.

LVII.

CORPUS vigiliâ insolitâ reddi potest majoris ponderis, si cibus quo alitur, sit perspirationi ineptus.

Si nempe copiâ cibi sese quis ingurgitaverit, vel durius alimentum vinci se renuat. Vigilia ad attenuandum efficax, illud non subiget. Remanebit pondus insuperabile.

LVIII.

TAM copiosa est corporis exhalatio in dormientibus, ut non solum ægri cum sanis cubantes, sed sani inter se bonas vel malas dispositiones sibi ipsis invicem communicent.

RES observatione comprobata, ab hiatus majori vasorum per somnum pendet, & æquabili caloris ambitu, simulque utriusque atmosphæ: ræ proximâ communicatione.

LIX.

A cibo somnus, à somno coctio, à coctione utilis perspiratio.

AN statim à cibo somnus? Res ab assuetudine computanda. Quatuor horas post cibum alibi requisivit Sanctorius: sed nimia certè distantia, cum jam in plerisque summopere inchoata fuerit concoctio. Generatim tamen statim à cibo somnus, laxatis vasis crudum chylum sufficit, quo caput impletur, coryza exoritur, & cruditas nimia in vasa fertur, quæ majoribus egent viribus, ut subigant materiem magis resistentem.

LX.

DIACYDONIUM non statim à cœnâ, sed post primum somnum excitat somnum, dum modò non superbibatur.

DIACYDONIUM, ut omnia stomachica plene ventriculo cæteris miscentur alimentis, adedque minus actionis exerunt.

LXI.

DIACYDONIUM cum cinnamomo roborat stomachum; roborato semper somnus fit.

Quòd roborato stomacho semper somnus fiat, nec ratio, nec observatio evincunt.

LXII.

MODICUM vini generosi &

allium conciliant somnum & perspirationem : si verò plus justo sumatur, utrumque prohibent. Perspirabile tamen in sudorem convertunt.

ACRE quodcumque modicè sumptum actionem ventriculi titillando excitat, si sumatur immodicè, irritat, & erethismum concitat coctioni adversum. Sudores tamen, tùm concitando sanguinis motum, tùm principia tenuando ut plurimum prolicit.

LXIII.

ILLE verè longævus, qui quotidie benè concoquit, & digerit. Coctio fit somno & quiete; digestio, vigiliâ & exercitio.

Id est, corpus quæ naturæ congrua sunt sibi applicat concoctione; excrementa verò digesta expellit. Quanquam sæpè alterutrum vocabulum pro alterutro usurpetur.

LXIV.

LASSITUDO à somno, si solito exercitio tollitur, defectus erit in digestionem, non in concoctionem.

SENSUS est ; hærebant in ultimo vasorum ordine , mæandrisque capillaribus excrementa ad excretionem imparia ; per circuitum vacuantur illa : tollitur lassitudo vitii seminium ; quod non adeò facilè fuisset evincere , si orta fuisset à cruditate lassitudo illa. Id sequenti exponit Aphorismo.

L X V.

DUM à somno surgimus cum solito pondere , sed cum majori lassitudine , hæc , nisi solito exercitio tollatur , cruditatum cumulum , cibi corruptelam , vel nimium coitum significat.

L X V I.

SOMNUS meridianus insolitus viscera omnia lædit , hebetatque perspirationem.

L X V I I.

LASSITUDO post somnum tollitur iis quæ facilem perspirationem reddunt : hæc sunt , jejunium , exercitium , vigilia , & ira.

JEJUNIO copia tollitur ; aliis motus intendi-

tur sanguinis. Inter quæ iram numerare piactulum fit; quæ motum quidem incitat, sed abnormem, & spasmo cordis semper junctum.

LXVIII.

SOMNUS strato & laxo corpore nocet; contracto juvat. Viscera unita coctionem habent facilem; laxa difficilem.

POSITIO corporis quævis, ubi familiaris est; & assueta vix nocet. Hanc etiam inviti affectamus. Dormientibus præcepta scribere inutile est.

LXIX.

SANIS, si à somno sudor frigidiusculus accidat, minùs justo perspirant, & temporis cursu si idem accidat, fiunt podagrici.

SUDARE à somno, coctionis minùs perfectæ signum est; frigere, debilitatis. Porrò iis qui debiles sunt, nec sobrii, superflua cruda exundare necesse est. Hoc est ex podagræ elementis unum.

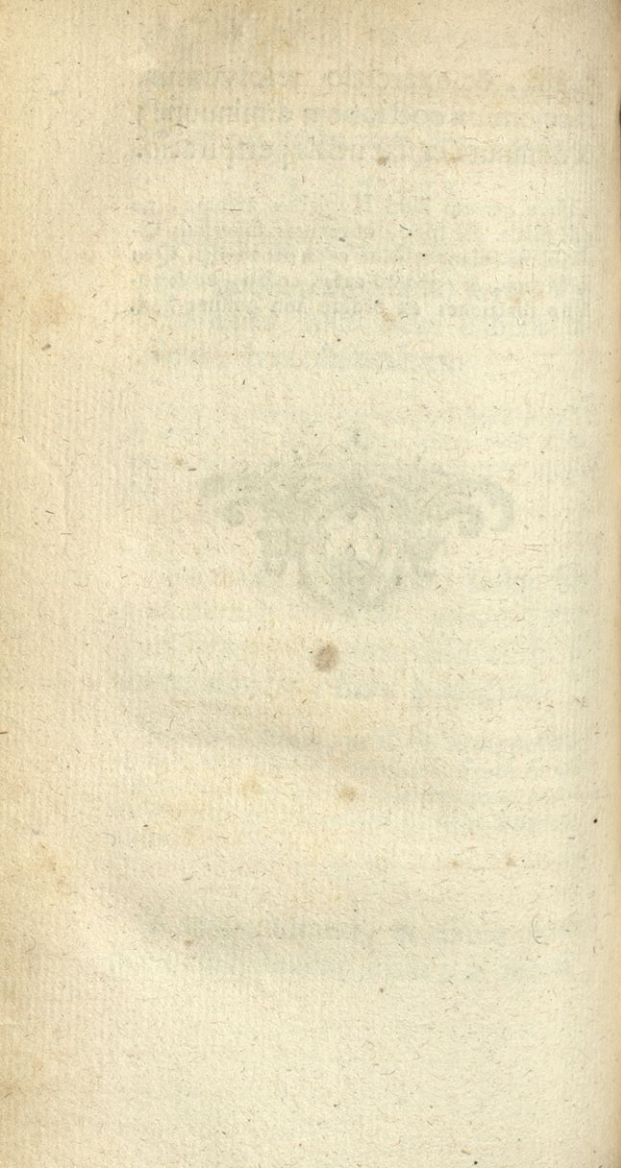
LXX.

A nimio somno, & nimio meri potu suffocantur vires; à nimia

vigiliâ , & exercitio resolvuntur.
Hæc omnia coctionem diminuunt ;
& diminutâ cessat utilis perspiratio.

HINC certum illud Hygieines axioma , ne
quid nimis. Ne hinc , obruantur superfluis vi-
res ; illinc , elanguescant orbæ necessariis. Quo
in duplici , & opposito casu , coctio , ut & re-
liquæ functiones ex ordine non possunt fieri.

 SECTIO QUINTA.

De Exercitio ad Perspirationem Comparato.

INTRODUCTIO.

EXERCITIUM, imò & labores ad sanitatem corporum animalium, ita comparatos esse, ut quasi à naturâ imperari potiùs quàm suaderi videantur, nemo non sentit. Licet enim intùs instructum sit viribus ex ipso suo penu nascentibus corpus animale, quibus & alimenta concoqui & superflua possint expelli, mirum tamen est, quantùm ab externi motûs stimulis, vires illæ intendantur, augeantur, extollantur. Imò si liceret hunc sibi hominem merè mechanicum fingere qui vitâ animali contentus, vix alicui externo motui sese daret, & stipitis instar iners torperet, dubitandi locus re-

linqueretur, an non etiam in summâ sobrietate, brevi obrutus corporeâ sarcinâ concideret ille somnolentus & impar vel ad levissimam functionem obeundam. Mens ipsa hebesceret, corporis que piacula, pravi instigatrix consilii, propriâ rependeret lue, & ingentes ausus imbecillo corpore non valeret concipere aut capescere. Hinc jure exercitium inter necessaria reponitur & numeratur, & quoniam per exercitia, motus que vel saluberrimos, semper aliquid de corpore deteritur, quod denuò apponendum est; proportionalem fieri additionem detractiōni necesse est. Vigebit ergo in æternum regula Hippocratica, quâ cibos laboribus proportione mutuâ sibi respondere necesse est. Verùm in illo vitæ instituto quod sibi varii homines eligunt, vel quod fors illis objicit, tanta reperitur diversitas, tanta est limitum inter quos vivit humanum genus, de quo solo sollicitos esse nos decet, distantia, ut victus rationi quæ inter exercitatos & otio deditos inesse debet, assignare limites artis sit difficilis opus, & periculosæ.

Alii enim duro membra labore conficiunt. Nec moram, nec requiem finit,
aut

aut inexsuperabilis necessitas, aut cupiditas inexhausta. Alii contra fæmineum in morem, indormiunt otio turpi, & vix ad maxima rerum momenta commoventur. Hos videas languidulos, anhelantes ad minimum motum, saginâ turgidos, & diffluentes aquâ; illos contra aridos, ficos, alacres, famem, sitim tolerantés & facilè omnia prætervidentes incommodorum genera. Nec diversitas ciborum minor. Qui enim exercentur, hi molem alimentorum vix reformidant; eam nutritioni aptam viribus adscitiis efficiunt; & expulsionioni superflui graviter invigilant; unde tenuissima excrementa ingenerant, crassa verò pauciora. Sed ut his sufficiat moles cibaria, debet illa ex merè nutritiis particulis conflari. Si enim offeratur volumen ingens partium nutritioni minùs aptarum, inflatur quidem venter sed non refarciuntur vires, gravantur illæ contra, & pondus excrementorum naturam premit. Si contra è leviori materiâ selecti fuerint cibi, tum reparandis viribus inepta & citò difflabilis aderit materies.

Qui contra otiosi sunt vix cibos appetunt. Iphis vel minimum vel levissimum edulium vertitur in pondus, &

290 DE EXERCITIO, &c.
crassiorum sæcum nomine per alvum
pars maxima defedit. Iis nec somni faci-
les, nec alacris reparatio, nec concoctio
placida, nec succorum distributio
æquabilis, nec perspiratio libera. Sed
à dubiâ surgentibus cænâ anhelitus,
gravamen capitis, artuum defatigatio,
frigus incertum æstui remixtum; tum
etiam urinarum turbida excretio, su-
dor que in cute frigidiusculâ ad tactum
viscosus, infirmitatis interpres, præ-
tereà pallentibus oculis, languidulis que
genis, tumor quidam imbellis inerti vitæ,
undequâque apparet.

Patet igitur sanitatem hinc, inde ve-
rò malorum omnium semina contine-
ri. Verùm, notante Hippocrate, suum
est etiam nimio exercitio periculum.
Qui verò nimio opere exercentur, hos vel
laboris amor indefessus motu conficit,
vel à placido tranquilliorique vitæ
genere ad exercitia insolita necessitas
adegit.

Prioribus firmiora latera, vires vix
exhauriendæ laboribus, validissimis pa-
res oneribus ferendis; hæc adsunt com-
moda. Verùm quasi in summâ vitæ in-
tensitate gliscit rigiditas ante diem &
fibris durioribus senectus anticipata vitæ

summam imminuit. Hinc rusticos ante ætatem incurvos rugas ostentare videbis, dum servata probè urbanorum & divitum corpora longè diutiùs juvenilem præferunt faciem. Hanc quidem hi frequentibus rependunt incommodis, præsertim laborum intolerantiâ: & mille sequuntur malorum nerveorum larvæ. Contundit articulos justissima podagra. Mucosi insiliunt morbi. Cachexia demit actionem & pulmones fatigat anhelitu. Mors ipsa demùm florentes ætate invadens senilia supprimit accidentia. Adde quod dies nulla malis eximatur. Causa enim levis graves infert affectus. Contra exercitio dediti stant ad omnia immoti. Spectant oculo irretorto pericula quæ vix ipsos attingunt. Hinc nunquam causa levis ipsis morbos infert, sed grave est quodcumque tantam vim obtinet, ut febrile ipsis accersat incendium. Unde Hippocrates dixisse jure videtur ipsos quidem sanos vivere, sed difficulter à morbis emergere, quos ipsis aliundè raros pronuntiat.

At quos è placidiore vitæ statu deturbatos insolitum vexat exercitium, hos multa pati aliis ignota necesse est. Ipsum iis exercitium pro febre est. Quod,

292 DE EXERCITIO, &c.
si humoribus perspirabilibus ad exitum pa-
ratis fiat, quamdam depurationem illicò
producit. Hinc adeò salubre aliquando ap-
paruit insolitum litteratis exercitium quod
languidis famem excitavit & alacritatem
atque robur instaurare visum est, sine
ullâ quæ sensus feriat vacatione. Mul-
tis, sed debilioribus illis inopinum exer-
citiis aliquandò urinas excivit copio-
sas albas, turbidas. Scilicet illis non ea
vis inerat ut possent ad tenuitatem sum-
mam superflua evehere. Imò & aliquan-
dò hærentem bilem & scybala moran-
tia commovit, dum secretiones omnes
augentur. At eos quibus effectus ille com-
petit, summa urgebat debilitas, ut pote
quæ nec urinæ eliciendæ, nec perspi-
rationi pellendæ aptos homunciones de-
monstrat, vix ab alimentis aliquid in
suos usus vertere valentes, dum massa
ciborum iners intra intestina residem
materiem spontaneæ corruptioni obji-
cit. Verùm multò familiare magis est
statim ab exercitio, pro mediocritate
nostrâ immoderato, febre corripì, quæ,
si quies succedat, ephemera brevi de-
scendit, & novam ab exercitio concilia-
tam liquoribus acridinem depurat; sic

que res in pristinum statum restituit. Quid enim! Novâ & insolitâ violentiâ cor agitatum, novâ que rapiditate cruor impulsus, stagnantibus motum, morantibus rapiditatem indidit, unde principiorum evolutio nova, novos sensus produxit: novaque depurationis copia & forma nasci debuere.

Verum si jam motu illo ingenti concitata natura novos concipiat stimulos, jam omnes prædicti circuitûs effectus, motus, compressio, frictus, principiorum attenuatio, summoperè augebuntur, aderunt que febris inflammatoriæ præludia. Febris hæc sæpè in iis qui saginâ diffluunt, attenuatis crassioribus adipis principis stagnantia illa principia e vegetantium oleis concreta & in cellulas adiposas deposita, per sanguineum rapit alveum, ibique & rubras partes, & bilioso-oleosas ingenerat. Hinc ipso in medio febris sævientis incendio, urinis prærubris & flammeis, attolluntur hypocondria, turpi que flavedine dehonestatur vultus, ingenti ægri discrimine. Nec, nisi post varios rerum casus, per copiosum alvinæ bilis fluxum terminatur salubriter febris à præposito & insolito concitata exercitio, nisi, miserrimâ sorte, tristis metastasis sarcin-

nam hanc humorum in partem nobiliorum deposuerit.

Satis inde intelligitur quâ ratione saluberrima alioqui exercitatio possit summum intentare periculum. Cui quidem discrimini novam conferet symbolum præpostera & vetito per artis leges ordine instituta. Si enim crudo turgentibus succo vasis, ubi postularet quietem facienda coctio, nimio motu particulas lymphæ diluentis utiles absumimus, cruda & iners remanebit accita ab exteris moles, quæ vi in ultimos vasorum fines intrusa, novas obstructions producet, novam que liquorum formam; unde ab exercitio illo tam sæpè capitis dolores, tam sæpè oris amarities aut lentæ mucaginis ad dentes & labia sensus. Nec ab alio fonte, crassa illa, vix coagmentata, catharrofa sputa emergunt, ab intrusâ intra Bronchiales glandulas crudiore chylaceâ materiâ. Quid si ipse plenus sit ventriculus, liquidiore orbatu succo ad cutem raptu, vix ipse alimenta immutat, & minimum malorum est vomitus, ut toties experiuntur cursores, aut illi qui velocibus equis per longa itinera rapiuntur.

Quàm ergo turpiter falluntur, qui

vel post cibum sese exercitiis conficiunt, nec minùs tamen qui à statim cursu & vehementi exercitatione sese epulis ingurgitant. Exhaustum enim liquidioribus quibuscumque particulis imò forsan & spiritibus corpus molem in ventriculo inertem finit spontaneam in mutationem assurgere, inflari, acescere, corrumpi, & ut in canibus venaticis quotidiana observatio demonstrat, spumosa nec liquidis animalibus perfusa evomi. Quod si infæliciter non accidat, aderunt omnia spontanæ corruptionis sequacia mala, imò & ab immodicâ ventriculi jam non agentis sed patientis inflatione oriri possunt veterosi morbi & apoplexia. Attendant ad illa qui novitios milites & urbanâ disfluentes desidîâ, nimis severè laboribus bellicis objiciunt; nec curam sufficientem corporibus adhibent. Nulla tali immoderatione sævior lues castris ingruit, unde multò plures è dysentericis putridis aut cachecticis morbis intereunt milites novitii, quam quot truculentissimum prælium possit ense hostili ex iis absumere.

Hinc ergò primum ab exercitio tempus erit quieti concedendum. Postea verò

fobrietatis leges fervandæ erunt donec vires instaurationæ, pleniores suadeant epulas, & illas ventriculus fortiter concupitas valeat fortiter arripere & concoquere. Nec illud tamen ullatenus regulæ Hippocraticæ repugnat, quâ exercitiis cibos responsare jubet; ita enim intelligenda est divina hæc victus regula ut integris viribus aptetur illa. Nam virium, prima & unica est ad alimentorum usum indicatio, ad quam cæteræ referuntur omnes. Quæ quoniam per sapienter instituta exercitia augeantur, augeari etiam alimenta patiuntur, sed corpore jam quieto, postquam defebuit enormis ab exercitio concitatus liquorum impetus, & ante somnum, si fieri possit, adjuvandæ coctioni natum præcepto Homérico, qui quidem vates, in gymnasticis regulis, non spernendum tibi se præbet authorem. Non ergo, quod quidam sibi falso fingunt, si immodicè augeatur corporis motus, immodicè etiam augendi erunt cibi, sed semper omnia ad virium examen referenda.

Quæcumque verò hic de exercitio ad concoctionem comparato animadvertimus, ea etiam omnia ad perspirationem spontè relabuntur, quæ coctionis

fatus est & proventum proportionale. Licet enim immoderato exercitio exhalatio prodigiôsè increſcat, ea tamen exhalatio corpus exſiccans pro perſpiratione non habenda eſt. Illud enim exercitium partes non ſolùm omnes ſuperfluas vacuat, ſed & tenuiſſima & utiliſſima quæque impetu vehementi ſecum abripit & quaſi everrit. Unde ab hac exercitatione vehementiſſimâ corpus exſiccatur, liquatur adeps, roborantur quidem partes, ſed liquores omnes ac redinem ſæpè ſummam concipiunt. Unde licet in historiâ medicâ non rara profrent hydropicorum exempla, quos curſus vehemens, Pancratium, luçta, violenta que exercitia ab aquis liberaverint, non inexpertum eſt à nimio motu plures eorum è medio ſublatoſ fuiſſe; tùm quod ab hujus impetu, repulſæ intra vaſa aquæ ſuffocaverint miſeros, tùm quod ſtagnantes, erodentem conceperint ac redinem quam peſſima ſecuta ſit gangræna. Nec minor fuit cautela veterum in applicando ad melancholicos exercitio, ne ſcilicet nimio & immoderato motu tenax & picea atrabilis moveretur. Hinc accerrimus & ſæpè ſæditiffimus exercitatorum ſudor. Hinc

post vehementes cursus peremptorum animalium cadavera citissimè færent, ut norunt venatores. Hinc subito retropulsus in violento exercitio sudor adeò citò lethales morbos producit. Sed sudor iste cum nostrâ perspiratione nullâ ratione confundendus ; ille enim si moderatè posset cohiberi, omni modo coerceri deberet. Unde addicti gymnastice veteres, ipsi quasi injiciebant vincula, dùm aromate, pulvere & oleo sese mox exercitandi susdeque ungebant & occludebant vasorum orificia, suo docti periculo.

Ut ergò exercitium perspirationi nostræ promovendæ fiat utile, tempus illud ipsi assignandum est quo, per se exire prompta est. Coctione enim absolutâ in otio moraretur illa, & infarctûs periculum immineret. Hinc sex vel septem à cibo horis, post somnum si fieri possit, matutino tempore, ad antiquorum morem, quo tempore minus diffluit sudor aeris tepore cohibitus, qui salubriter degere volet, sese exerceat, studeatque ut labor ille hesternis responset epulis. Verùm diligens illa & accurata præceptorum Hygieines observatio ad illos solos pertinet, qui, sibi nati, rebus in alio-

rum commodum agendis non invigilant. At horumce hominum genus adeò diligenter inutile, spernere licet. Cæteris saltem edicatur, non statim à copiosiore cibo, non per æstivos meridiei furores sese cursibus conficere, & saltem illud mente tenere pessimo consilio amissum robur per ingluviem reparabile sibi fingi, quæ contra vires immedicabili debilitate prosternat.

His ita positis ut præcepta illa ad varia vitæ genera possint applicari & ad diversas vitæ formas apponi, liceat duos exercitiorum genera, seu potiùs gradus duos numerare. Primum erit vehementissimi exercitii, alterum erit mediocris illiùs & ad salubritatem instituti.

Vehementissimum rarò plures per dies posset perennari sine summo vitæ dispendio, tunc que nec perspirationis, nec coctionis vices servare foret possibile, sed in eo quasi febrili statu omnia susdeque agerentur. Hoc in tumultu, ventriculo & organis quæ concoctioni dicantur, & fluido alluente exhaustis, & ad coctionem imparibus, diætã ferè acutorum competit. Alioquin ingurgitata moles aut putrescit, spontaneâ corruptione, dum vitalibus non perluitur succis,

aut immota dum perstabit, accisis viribus facesset in cachexiam. Si exercitium illud breve est & tempore perspirationi opportuno instituat, ut solemne erat antiquis gymnasticis cultoribus, inassueto quidem, primis exercitii illius diebus, ubi ab actione cessabit, tempora, collum pulsabunt, corpus rubescet, pulsabit ilia anhelitus, sudor & quidem spumofus undequaque fluet. Lingua arida ab ore hianti exeretur. Nil nisi quietem & somnum in lecto sibi postulabit corpus. At post somnum fatigati & conquassati muscoli dolores experientur aliquandò vehementes quidem, sed quos rependat uberrimè totius corporis alacritas; quippe superfluis omnibus vacuatis & restitutâ canalium meabilitate liberrimum illud reperietur, & alimentis simul aptum erit coquendis & perspirandis excrementis. Postea verò imò & paucorum intervallo dierum, sibi motus illos, ut enormes primùm apparuerint, corpus in habitum vindicat. Nec ab iis ullatenus commovetur, imò & facultatem inde adipiscitur illos adaugendi, prout ipsi fuerit lubitum. Aspice duro fractos membra labore milites, ut ad fragorem bellicorum tormentorum

non commoveantur, imò somnum toto proflent pectore, ut dura injusto sub falce carpant itinera alacres & leves. Hos nondum assuetos laboribus ipsa tantorum malorum idea exanimaret. Nec horret iratum mare, nauta quem sæpe integrum & sanum reliquere naufragia. In eo tota stabat antiqua gymnastices ars, famosa illa quidem imò aliquando infamis, quòd de se nimium sollicitos cives supponat; sed si sumendis pro patriâ communi curis postponatur illa, utilis erat summè & roborans corpora, de quâ vide, præter authores medicos, Lucianum in dialogo qui dicitur *Anacharsis*.

Suadet ergò sanior physice ut qui vehementissimos motus ad sanitatis tutelam conficere amant, aut quibus ad innatam roborandam infirmitatem suadentur, illi sese regulis supra propositis severè addicant, id est, vehementes motus non capeant, nisi sub finem coctionis, post somnos faciles si fieri possit, & sudoribus cohibitis. Quodcumque enim vehemens est & violentum, cum maximam vim corpori inferat, nisi omnia rectè ad illud suscipiendum disposita sint, nocere ut plurimum potest, quod nullâ ratione in modera-

302 DE EXERCITIO, &c.
tis motibus metuendum est, in quibus
longè tutiùs peccare possumus.

Moderata enim exercitia, ut sunt ho-
dierna illa quibus plerique homines in-
dulgent vel maximè otiosi, deam-
bulationes per prata amœna, equitatio-
nes leves, itinera in curribus molliori-
bus peragenda, hæc omnia quæ ad levis
defatigationis initium instituuntur, non
adeò severam ab Hygieine moderatio-
nem postulant. Quid enim aliud præ-
ter aucti leviter motûs efficaciam præ-
stant? Aeris etiam perpetuò redivivi
mutatio aliud commodi apportat, quòd
exerceantur pulmones, majori scilicet
expansione, cui proportionalis semper
fit constrictio, adeòque actio major.
Succutit præcipuè, sine ullo virium
dispendio, intestina & partes in ab-
domine contentas, nec non & thora-
cem equitatio illa mediocris: sed hæc
omnia motuum genera vires vitæ adau-
gent, sine ullâ vi illatâ aut solidorum
tono aut fluidorum motui, unde secre-
tiones aut non adaugentur, aut secun-
dum naturæ ordinem tantummodò in-
tenduntur. Hinc & coctioni vacat illæ-
sum corpus, & contra melioris notæ ro-
bur ipsi impertitur, auctum tantummodò &

nullatenus per violentiam revulsum. Hinc per hujusmodi exercitationem perspiratio extra modum & tempus non increfcit. Fit tantum celeriùs atque perfectiùs functionum omne genus, accerfitur que placidior fomnus & perfectior perspiratio. Unde videre est quantum inter se distent exercitium ab exercitio & quam diversè agant mechanicis viribus. Hinc etiam antiqui exercitationem à laboribus distinxerant, nec uno comprehendebant genere res à se invicem prorsus abludentes.

Præceptores verò nostri illi vetustiores sedulitatem hanc non solùm ad exercitii gradus tulerant, sed etiam ad varia exercitiorum genera; ut enim non loquar de variis illis motibus regularibus quibus nunc lumbos, nunc brachia, nunc ilia vel thoracem firmare satagebant; quatenus nunc hos, nunc illos exercitio quærebant indurare; quod fieri posse vel maximè quotidiana demonstrat experientia, si brachium exercitatum dextrum ad lævum otiosum contuleris; ut præteream famosum illud Penthatlum quod vel austeriores coluere Philosophi; nullum est exercitii genus quod proprias vires habere non contenderint, ita altè

recitare, declamare, jactare brachia ipsis non fuit indifferens. Imò latè patuit exercitium ὀρχήστρον sive artificiosa ad modulos musicos saltatio, quæ ex quiete certâ & definito motu constans, multò minùs fatigat quàm alia quævis exercitatio, quæ primo intuitu delassandis viribus minus accommodata videtur. Sed hæc omnia licèt effectus inter se varios obtineant, nihil ad perspirationis negotium novi indicant. Scilicet in eo uno constant omnia. Adest in corpore animali ut & in universâ naturâ pars movens, adest pars resistens. Deterit movens e resistente, ut & resistens accipit motum à movente quem ab eâ demit. Proportionem inter utramque servare artis est. Quæ si non ad amussim & imperturbata existat, nocumentum adest. Si verò secundum ordinem naturæ existent vires illæ adversæ & sibi mutuas ferant suppetias, fit legitima partium evolutio, applicatio, generatio, extractio, quæ omnia ut in nullo tum exercitiorum tum applicationum genere uberius quàm in balneis fiant; liceat pauca hic de balneis ad perspirationis officium subnectere.

Balnea vel cum motu corporis fiunt.

vel corpore sedente & immobili. Horum simpliciorum impressio in corpus tota à pondere repetenda est aquæ, quæ octingenties aere gravior, totum corpus ad exteriora magis premit & sanguinem versus interiora pellit, comprimit & continet, quatenus resistentia major ad superficiem corporis occurrit. Huic primario effectui accedit absorptio quæ ideò ad arithmeticos numeros revocari nequit, quòd citò aqua intus accepta avolat. Augetur enim perspiratio statim à balneo exeuntibus. His adde alios, qui à variis accidentibus pendunt, effectus, ut rarefcentiæ quam calor nimius inducit & sanguinem undequâque turgere cogit, vel contra frigoris quod, dùm sanguinem densat & vasa stringit erethismo, effectus balneorum simplicium summoperè à se invicem distinguit atque discriminat.

Verùm ad perspirationis doctrinam properantibus duo tantùm in balneis simplicibus nobis spectanda sunt tempora, effectibus inter se diversa multùm imò & quasi opposita. Primum illud est in quo stat homo immerfus, & aquâ perfusus undequâque, alterum verò illud est quo & ab aquâ emergit, & sese

aeri restituit. In primo ex illis temporibus debiliores normam nobis pro robustioribus præstabunt. His sæpe, pondere aquæ in thoracem & alvum decumbentis, facies livida & caput oppressum, thoracis ingens suffocatio, exitus hæmorrhoidum, fatis indicant sanguinis ad interiora regressum, aliquandò, præsertim in fervidioribus balneis, non vacantem periculo; cum multi inde aut lethales apoplexias subierint, aut hæmorrhagias sæliciores; natâ ab hac observatione, praxi medicâ, quâ, partibus variis dum applicantur balnea, ad has ab illis partibus revellitur sanguis. Prætereà verisimile est, nam nullus hic experimentis locus, quòd dùm mergimur in aquâ plus absorbetur aquæ, quàm perspirabilis exit, ut ipse cutis tumor fatis indicat, si præsertim balnea frigidiora non fuerint nec strinxerint fibras ac densaverint humores. Verùm ubi perfusus aquæ latice exit è balneo homo, tunc quasi in atmosphæram reduci tollatur resistentia, ruit ad cutim humidior sanguis; Rubescit illa, donec vasis tunc liberrimis ingenti impetu accepta exhalet materies: unde nullis non patet experimentis, omnes balneorum qualiumcumque spe-

cies exhalationem mirum in modum adaugere. Unde à balneis præsertim calidioribus debilitas nascitur ingens, sæpè ad animi deliquium usque protensa, præcipuè in debilioribus. Illa quidem debilitas in frigidioribus balneis rara, quòd illa robur fibris addiderint & sanguinis molem rarefactam non adeò auxerint. Verùm si ab illis in locum calidiorum corpora reponantur, fluit ingenti impetu perspiratio, cum calore ad cutem notabili, quantumcumque minor sit virium deperditio. Imò ipsâ fibrarum tensione robur additum sæpe remanet, viribus que instaurandis magnum præbet instrumentum. Unde ars fuit apud antiquos Jatraliptas nobilis, quâ per varios & frigoris & caloris gradus, balnea ad everrenda superflua, ad instaurandam nutritionem, instituere docuerant, dùm arctissimo temporis spatio, frigus, calorem, sudores febrium intermittentium æmulerentur. Hinc ea in aquæ alveo decurrente premente que magis, ob decursum, salubriora, quàm illa in quibus, dum cutim modicâ superficie tangunt, aqua non renovatur & minorem exercet comprimendi vim.

Est alia prorsus actio eorum, quæ cum motu id est natatione exer-

centur. Ingens enim est musculorum actio, ad vincendos medii adeò resistentis & superandi renixus. Scilicet quantò major debet esse actio musculorum atque in aere? unde & actio summa in vasa & sanguinem, & celer defatigatio. Intereà apprimitur magis aqua vasis hiulcis, unde minor acrium partium evolutio, & aquæ miscela major; unde etiam spissitudinis inflammatoriæ, quæ adeò facile nimia excipit exercitia, periculum minus. Verùm statim à balneo majus fit exhalantis liquidi dispendium, quod liquidum, ut exercitio vehementi intus pressum & tenuatum, majorem animalium partium copiam debet continere. Proinde in hoc balneorum genere quod robustis solis competit, omnes exercitiorum effectus concurrunt, sine desiccationis periculis. Nec minùs inde intelligitur quare sudanti, imò abundantius perspiranti, balneum gelidius ingresso, sæpè lethales morbī statim erumpant, ut Alexandro & Frederico Barbarossæ accidisse ferunt. Quare insalubre imò & periculosum *crudum pavonem*, ut cum satyrico, loquar in balnea ferre? Quid fuerit instituti veteribus, cum statim à balneo ungerentur oleo, pulvere conf-

pergerentur? Alia que hujus generis problemata solvuntur, quæ circumferri & agitari in Hygieine solent. Nec minùs bene sentitur subtilior veterum de balneis theoria, quæ cum quotidie usurparent de viribus solliciti, ita ornave-
rant, ut, dum nihil de robore decederet, at cutis flexilitas, & perspirationi egressus conciliaretur & immodicum molientis exitum fervor compesceretur.

THE HISTORY OF THE
ROYAL SOCIETY OF LONDON
AND THE SOCIETY OF GENTLEMEN
OF THE UNIVERSITY OF CAMBRIDGE
FROM THE YEAR 1660 TO 1700
BY JOHN HENRY LALOR
ESQ. F.R.S.
LONDON: PRINTED BY RICHARD CLAY AND COMPANY, LTD.
BUNGAY, SUFFOLK.
1900.

DE EXERCITIO ET QUIETE.

SECTIO QUINTA.

APHORISMUS I.

IN motu violento corpus occultè
minùs perspirat, quàm in aurorâ
post novem vel decem horas ab
assumptâ cœnâ.

SENSUS hujus Aphorismi est, corpus minùs
utilis ac coctæ perspirationis exercitii vi emit-
tere, quàm auroræ tempore post somnum. Sci-
licet per motum violentum liquidiora avolant
omnia, sive cruda fuerint, sive cocta. Hinc
motus violentus non prodest, nisi exuberet hu-
mor novâ vi additâ expellendus. At motus seu
exercitii habitus sicciorem materiam nutritiam
facit, ideoque fibras robustiores. Ut sequente
Aphorismo enodatur.

II.

QUOD in motu violento per poros evacuatur, est sudor, & perspirabile occultum. Sed ut violentum, magnâ ex parte elevatur ex incoctis succis; rarò enim tantum cocti perspirabilis in corpore colligitur, quantum per violentiam evacuatur.

III.

SUDOR semper est à causâ violentâ; & ut talis, (sicut statica experimenta docent) impedit coctorum perspirabilium occultam excretionem.

SUDOR, si non à plethorâ liquidioris succi oriatur, trahit secum & avellit partes necdum unitas, nec compactas; sed utilia simul cum rejiciendis abripit, quibus defraudata coctio languet. Ergo perspiratio legitima minor est, licet corpus possit esse ad stateram levius.

IV.

LONGE magis perspirat corpus
in

in lecto quiescens, quàm in lecto, frequenti & crebrâ agitatione circumvolutum.

CONFERT ad coctionem quies, ut alibi abunde probatum. Nec motus ad perspirationem conducit, nisi post quietis tempora. *Vide Sectionis Iæ. Aphorismum LI.*

V.

LONGO itinere minùs defatigantur hilares & iracundi, quàm timidi & mœrentes. Illi enim magis salubriter; hi verò minùs perspirant.

ILLIS scilicet, fibræ tensæ, animosaque alacritas vires auget. His, demissi spiritus, fibræ laxiores, circuitus tardior & quasi alligatus, vires demittit & prosternit.

VI.

CORPORA, quæ à nimio exercitio illicò cibantur, læduntur: quia ut defessa, & cibo gravata minùs perspirant.

CIRCUITUS à nimio exercitio vehemens, &

quasi febrilis, succi exhausti, & parcius secreti obstant coctioni. Adde quòd reparandæ fuerant priùs quiete vires, & faciendâ circuitûs æqualitas.

VII.

EXERCITIUM post septimam usque ad duodecimam horam ab assumpto cibo, magis resolvit insensibiliter horæ spatio, quàm tribus horis alteriùs temporis.

ADEST materies; adest exeundi tempus; prodigialiter vires increverunt. Quidni summa fiat tunc temporis humoris cocti vacuatio?

VIII.

EVACUATIO insensibilis, quæ fit ab exercitio violento, impedit ne successivè remittatur quod amittitur. Imò si eâdem perseveraverit violentiâ, corpus redditur adeò leve, ut in pluribus de futurâ tabe verendum sit.

PROPORTIONALIS semper esse debet ciborum usus ad exercitium & labores. Id ab Hippocrate sancitum est. Si a motu maximo minima sit ciborum assumptio, quod consumitur non reparatur. Hinc macilentia, imò tabes necessariò sequentur.

IX.

EXERCITIO corpora leviora fiunt; omnes enim partes, præcipuè musculi, & ligamenta, motu ab excrementis purgantur; perspirabile ad exhalationem præparatur; spiritus tenuiores fiunt.

EXERCITII cujuscumque effectus primarius est, fluidorum motus, attritus solidorum. Hinc partium motu correptarum tenuatio summa, caloris augmentum, principiorum volatiliū evolutio magna. Hinc omnia agi atque agitari necesse est. Unde omnium tertie coctionis excrementorum, ut & perspirationis augmentum.

X.

MOTUS præparat corpora ad excretionem excrementorum sensibilium & insensibilium; quies magis ad insensibilium.

SENTENTIA hæc summi erit momenti in praxi, si pauca mutantur, dicaturque motu excretionem, quiete præparationem, atque coctionem fieri.

XI.

SI corpus à cœnâ in lecto quie-

verit decem horarum cursu, optimè perspirabit. Si adhuc diutius quieverit, statim incipiet diminutum sensibilis, tum insensibilis excretio.

Non ea erit nobis, quæ Sanctorio, mensura: imò nemo ex observatoribus, in aëre etiam Italo, decem per horas stertere suaserit. Nascerentur quotidiano usu talis somni laxitas effœta fibrarum, stagnatio liquidi, turgescenzia, & omnia quæ à defectu actionis nascuntur cachectica mala.

XII.

QUIES longa efficit corpora ægrotantia ponderosiora: tum quia perspirabilia excrementa motu ad excretionem præparantur; tum quia quiete, cibi & potus, si insoliti sint, vel debito copiosiores, ut in ægris accidit, non digeruntur. Et inde omnia mala, & sæpissimè mortes eveniunt.

QUIES nimia fibras laxiores, & ut veterum verbis utar, carnes effœminatas facit. Hinc defectus motus, defectus coctionis, defectus vacuationis cujuscunque. Unde cachexia.

XIII.

Si diù jacenti dolores pedum superveniunt, remedio est ambulatio; si iter facienti, quies.

XIV.

Duo sunt exercitia; alterum corporis, & alterum animi. Corporis, evacuat sensibilia excrementa. Animi, insensibilia magis, & præcipuè cordis, & cerebri, ubi sedet animus.

Quod de corporis exercitiis verum, nullatenus de animi laboribus dicendum: dum enim mens altè meditatur, corporis functiones silent. Hinc verissimum illud Celsi; *Philosophia, ut animo proficua, sic corpori noxia maximè.*

XV.

Nimia animi quies magis prohibet perspirationem, quàm corporis.

Placidioris animi quies semper utilis corpori. Nisi sit illa stupens & hebes ab atoniâ inducta, adeoque morbosa.

XVI.

ANIMI exercitia, quæ maximè faciunt exhalare spiritus, sunt ira, pericharia, timor, & mœstitia.

Hi motus animi, affectus sunt animi occupati, nec exercitii titulo gaudere possunt. Exercitia animi in meditatione & comparatione rerum inter se, tota stant. Motus verò animi, dum tonum augent & activam violentiam, circuitum accelerant; liquores expandunt; & possunt perspirationem adaugere aliquandò. Sed leves sint illi, nec hominem concutiant totum aut convellant.

XVII.

CORPORA in lecto quiescentia, vehementi animi motu agitata ut plurimum magis resolvuntur, & levioris ponderis fiunt, quàm si animo placido cum vehementi corporis motu, sicut fit pilæ ludo, agitentur.

ANIMI affectus illi nullâ aliâ ratione in corpus agunt, quàm dum intendunt motum sanguinis. Hi, si vehementes, breves sunt, & virium brevium. Nec possunt quoad effectus in liqui-

da conferri cum continuato corporis motu; si præsertim exhalationi faveat animi placiditas.

XVIII.

EXERCITIO nimio excrementa primæ & secundæ coctionis magnâ ex parte per totius corporis ambitum dispensantur. Ideo alvus aret & exsiccat, corpora tamen fiunt leviora; quia longè major est evacuatio insensibilis, quàm excrementorum crassorum excretio per alvum facta.

OMNIA in violento corporis motu, legibus novis nec ad naturæ normam regulatis, peraguntur. Cruda ad cutis hiantia vasa per cordis motum feruntur, cruda per patentes omnes vias sibi postulant exitum: hinc nascuntur levitas ad stateram, gravitas ad sensum.

XIX.

EXERCITIUM animi & corporis violentum reddit corpora levioris ponderis, efficit velocem senectutem, & mortem præmaturam minatur. Citiùs enim *ex Phi-*

losopho moriuntur exercitati quàm non exercitati.

ANIMI & corporis exercitia adversas inter se potestates obtinent. Hæc enim motum cordis, applicationem nutritii succi intendunt: illa motus omnes vitales & naturales constringunt, & quasi alligant. Hinc philosophis & otio litterario deditis, ad vincendam è studiis mentis natam tardationem circuitûs, coctionis, & perspirationis, suadenda salubris corporis exercitatio. Porrò in viris qui exercitiis quibuscumque fatigantur, vita ut intensior & actuosâ magis, ita & Aristoteli credita fuerat brevior esse debere.

XX.

EXERCITIUM violentum, à corpore, cibo vel crudo succo referto, aufert pondus sensibilibum excrementorum minùs solito; insensibilibum ferè nihil.

RAPIDIUS exercitium, in crudis referto corpore, coctioni officit, dùm liquidiora secum rapit, quæ ad hanc requiruntur. Hinc, etsi violentus sudor ab exercitio præpostero, nulla tamen fit perspiratio. Imò urina, licet ardentior, & spissior, cruda tamen, & pauca exilit.

XXI.

EXERCITIO, corpus minùs

perspirat ; somno magis & magis lubrica redditur alvus.

PER exercitium fortior expulsio est ; per somnum coctio magis regularis. Hinc, ut exercitium sudore ficcat alvum, & tollit urinam ; somnus omnia ad naturæ normam restituit.

XXII.

FRICTIONES, & cucurbitulæ in refertis crudis succis impediunt perspirationem.

IDEM frictionum atque exercitii effectus. Cucurbitulæ, cruda ad cutem advocantes, vasa obstruunt, & infarcta obturant.

XXIII.

TUNC exercitium est saluberimum, quando post factam primam & secundam coctionem corpus reducitur bis in die ante cibum ad consuetum pondus.

VERA hæc est exercitii faciendi regula. Hic solum notare convenit, ne nimium illud fiat.

XXIV.

NATATIO statim post exercitium

tium violentum, mala; valdè enim impedit perspirationem.

TUNC enim omnia turgent ad exitum, quæ subito frigore reperiçssa in interiora, sed vulgò in thoracem decumbunt. Unde lethales pleuritides, anginae, imò & in plethoricis apoplexiæ oriuntur. Sed si resederit corporis motus, & humorum pacata fuerit ferocia, nullum exhaustis, nec jam calescentibus, præsidium balneo præsentius, quod fibras tensione-aridas alluit; vasâ aperit infarçta; aquam liquidis ferè in resinam versis suppeditat.

XXV.

EXERCITIUM violentum, ubi spirat ventus, malum.

SI in partem exercitam subito decumbat aër frigidus, partes stringit, & refluxum perspirationis in interiora facit. Hæc autem ab exercitio acrior facta est, ut exponitur Aphorismo sequenti.

XXVI.

A vento adiapneustia; à motu acrimonia.

XXVII.

EQUITATIO respicit magis perspirabile partium corporis su-

pra lumbos, quàm infra. Inter autem equitationes, tolutans saluberrima; sicut succussans insaluberrima.

TOLUTARIUS equus, five gradarius, est ille qui gressus benè & celeriter volvit, minùsque fatigat equitem. Sanctorio nihil hìc commotavit statera. Sed antiquos secutus est duces, qui animadverterant crura pensilia ab equitatione incrassari; teste Suetonio in Augustum. At ratio indicat, equestri succussu plus juvari perspirationem, seu exhalationem pulmonum.

XXVIII.

VECTIO in lecticâ, nec non in cymbâ, corpora minùs disponit ad debitam perspirationem, quàm deambulatio.

RES evidens nullo indiget commentario.

XXIX.

CYMBÆ & lecticæ motus, si diù duret, saluberrimus; tunc solum ad debitam perspirationem mirificè disponit.

CONTINUATO succussu habitus oscillationum refarcitur; & stagnantium liquorum tùm circuitus, tùm applicatio fortiores fiunt. Unde robur increfcit, & fanatur debilitas.

XXX.

VECTIO in curru omnium violentiffima est: non enim folùm perfpirabile incoctum exfpirare facit; fed etiam folidas corporis partes, & maximè renes offendit.

FREQUENTISSIME inter omnes homines aurigis accidunt aortæ aneurysmata, notante Lancifio. Renes, hepar, omniaque viscera, fi concutiantur vehementiùs, poffunt & de fede fuâ derurbari, & rumpi aliquando. Sin verò, quanta fint in Rhedâ & curribus vectionis beneficia, videatur apud Sydenhamum.

XXXI.

SALTUS primò vires ad intra trahit; deinde ad extra cum impetu propellit; & cum violentiâ coctum fimul cum incocto expellit.

XXXII.

DISCI exercitium compositum

ex motu moderato & violento ;
deambulatione scilicet, & agita-
tione brachiorum, perspirationi
conducit.

XXXIII.

TRIPUDIATIO moderata ;
& sine saltu, proximè ad deam-
bulationis moderatæ laudes acce-
dit : perspirabile enim coctum mo-
deratè expellit.

PARTES quæ validiùs exercentur, roboris
etiam plus acquirere, per fortiorem alibilis
materiæ intrusionem evidens est ab observa-
tione quotidianâ brachii dextri eorum, qui
vel pilâ, vel disco exercentur. Adeoque licet
universali perspirationi exercitia hæc conse-
rant, roborationi etiam peculiare commodum
afferunt ; modò intra moderationis leges con-
tineantur. Diutiùs verò potest exerceri tripu-
diatio, quæ ad numeros instituta musices, ex
quiete & motu regulari componitur.

XXXIV.

UBI transpiratio in sanis defi-
cit, exercitio sarcitur.

XXXV.

A nimio exercitio fibræ fiunt

duræ; unde senectus, quæ est universalis fibrarum durities. Hæc, condensando meatus, calorem suffocat; mollities, aperiendo, longævitatē facit.

XXXVI.

QUI vult diutissimè juvenilem faciem conservare, caveat, ne sudet; vel nimium præ calore perspiret.

NORUNT benè mulierēs, quantum rugis inducendis sudor conferat, dum folliculos faciei nimis vacuat; & sic, arctatis eorum capacitatibus, intervalla contrahit, & fibras adducit ad se. Unde nitor cutis deturpatur.

SECTIO SEXTA.

*De Coitu ad Perspirationem
collato.*

INTRODUCTIO.

SAPIENTER à summo rerum conditore institutum est, ut dum à reparando & quasi renovando genere humano multa miseros mortales deterrent, traheret tamen ipsos voluptatis sensus, & impetus ille ferox quo ad mutuos amplexus ruunt omnia diversi sexùs & ejusdem generis animalia. Amor omnibus idem. Ubi scilicet corpus ad firmum staturæ suæ apicem pervenit, tum quasi superfluum, fœcundando fœminarum utero exoritur liquidum, quod in viris non sine convulsivâ voluptate natura profundit; & si sensum judicem amplectamur, velut ex omnibus totiùs corporis partibus in muliebrevum trahit summâ vehementiâ. Nec minus ipsæ mulieres, licet nil tale amit-

tant, convulsivis tamen tentantur motibus & aliquâ liquoris parte proluunt genitalia. Viris verò maxima operis pars impendet, & onus maximum. Sed si non vacuatur materies illa quæ quasi redundat, nulla ipsi alia via aperta est, verùm in sanguineum laticem redux, inter nutritias atque corroborantes partes locum accipiet & totum in utilitatem machinæ vertetur. At pars ejus maxima & usibus nostris inepta, ut tenuissima, coctæ naturam & vias æmulatur perspirationis, ejusque ut copiam auget, ita dotes extollit, quòd odor virorum præcipuè cælibum specificus satis demonstrat.

Ut ergo coitûs five nimii five deficientis discrimina severo examine possimus ad trutinam revocare, notandum ante alia erit, feminis emissionem non esse simplicem humoris facilè perdendi exitum, sed humoris elaboratissimi cum universali totius corporis nixu, imo & convulsivâ agitatione, violentam ejaculationem: unde & robustissimi homines, momentaneâ quadam epilepsiâ concidunt, oculis tenebras, auribus bombos, artubus jactationes & concussum simul vehementem, experientibus. Hinc

in coitu non tantum ex humorum parte deperditio summa corpori, sed etiam solidis delassatio ingens oritur. Concedere ergo ipsum juvabit, solis hominibus, juventam & robore fretis, humorum diviti copiam & nervorum robore gaudentibus. Ipsorum de viribus detrudere nullum erit piaculum. Sed suadeat ipsis coitum salubre corporis robur, quo integro brevi perturbata à tanto tumultu functiones in integrum restituantur, viamque usitatam brevi sibi refarciant perspiratio. Sed quanta debiliori corpusculo inde nascetur jactura? Periculum quantum? Cum satis liqueat vel robustissima inde, si immoderate ruant in hos amplexus, debilitari & infirmari. Debilibus vero quos Venus recens, male cocto & macilento semine exhaustis, tremunt artus, oculi obscuriores vix nitent, caput quasi vacuum sentitur, mens ipsa labori inepta jacet iners, cutis arida & urens, nec sudore roscido videtur perfusa. Pars enim æquabili tono inducendo maxime pretiosa absumpta est & deperdita, nec citò reparabilis, cum ventriculus ab ipsa illa vacatione gravis, pondere ciborum oneretur & eos concoquat difficilius multò,

nocet ergo perspirationis exercitio ut & cæteris functionibus coitus. Sed etsi non lædat robustos & excessibus quibuslibet ferendis aptos, ipsos tamen juvare, sublevare, roborare numquam per se potest, quod hac unicâ probaverim propositione, quòd multi diu inter homines robustissimi vixerint, & sanitatem illibatam ad usque summa vitæ spatia deduxerint, nec unquam tamen aut muliebri attigerint consortium, aut semen quâque viâ consumpserint, quod certè fieri non potuisset, si, quod vocamus superfluum seminale retentum nocere natum esset, adeòque debuisset è corpore ejici.

Carere vero venere multis è præjudicatâ circa sanitatem opinione periculosum videtur, & illud exercitium inter salutaria judicant, quibus corpus repurgetur. Horum in partibus militat Sanctorius noster. Verùm eorum pace dixerim, exercitia inter & venerem saltem in viris paritas nulla. Superfluum enim est & stagnat quod per exercitium moderatum amittitur, & intermissum aut omissum exercitium multis rependitur noxis evidentibus, quod contrarium esse de venere, quotidiana comprobatur.

experientia. Etsi verò non negandum sit utrimque liquidum reparabile è corpore avehi & auferri, magna tamen liquidi ablati differentia est. Si enim sepositis omnibus hypothefibus semen spectaveris, offeret meditati spiritibus tenuissimis remixtam, sed elaboratissimam mucaginem, adeòque idoneam alendis & reparandis partibus: quæ verò per exercitia auferetur liquida pars, ea demùm in legitimum excrementum conversa est.

Præterea verò licet succussiones exercitii regulati nec abnormis, dùm motum juvant circularem, materiem que applicant & apponunt nutritiam, utiles sæpè haberi possint, numquam certè is erit effectus violenti & convulsivi in solidis concussus quo toni omnis æquabilitas perit & tollitur.

Ea quidem omnia quæ hic de illo exercitii periculoso genere proferimus, ita accipienda sunt ut mechanicè tantum rem spectemus. Quâ sub facie, quæ multùm alimenti suppeditant cibaria, plus etiam feminis ingenerant, quæ plus stimuli inferunt condimenta, plus ad excretionem feminis sollicitant; unde sine cerere & Baccho frigere Venus

dicta. Verùm etiamsi veneris exercitium plethoram dicatur tollere & reverà abductâ alimentari mucagine illam tollat, cum tamen cæteris excrementis è corpore emungendis obstet, & vires finat fatiscere, plethoram ad vires facilè facit. Imò & ex dictis cachexiæ facilem aüsam præbet, cum quasi exsuccum sanguini cadaver relinquat, & ut veterum verbis utar, nervos aridiores præstet, coctiones omnes proturbet & deterat, noceatque secretionum regulari exercitio quod omnino à coctionibus penderet.

At si ex animæ parte in corpus agentis spectetur res venerea; en novus rerum ordo exurgit. Vel enim potenti feminis stimulo in nervos agentis, corpora robusta, humoribus benè coctis, imò & ab ipsâ tentigine arrectis solidis, in furias ignem que ruunt, vi quâdam indomitâ, brutorum more, qui certis diebus venerem repetunt, & in fœminas impetu feruntur; vel homo imaginationis vi delusus quam concupivit, quâ exarsit, fœminam insequitur miser, & dùm sua ipsi libido pro viribus habetur, sese in nixûs sæpè steriles fatigat.

Quod quidem primum spectat rei

venereæ à robore nascentem stimulum, nec corpori nocere dici potest, cum quasi ab ipso expetatur, nec viribus, si soli corporeo impetui obsecundetur; certè tamen, cum statim à profusione feminis nascatur atonia quædam & quasi subita debilitas, quæ possit saltem pro aliquo temporis puncto, aut nocere concoctionibus, aut excretionibus interturbare, nec indiscretum nec indifferens esse debet tempus, quo vel maxime salubri veneri nosmetipsos tradimus. Ecquid enim subversâ funditùs nervorum œconomiâ omnibusque crispatione & convulsione contractis, numquid ventriculus concoctioni sese dedere potest? Pretiosissimis præsertim avolantibus liquidis. Hinc si, ut sæpè fit, pleno ventriculo post lautiores epulas, & fescenninam licentiam in venerem ruamus, vomitus erumpunt, qui si non adsint, pondus saltem remanet ventriculi & gravedo capitis, imo à gliscentis crudi chyli copiâ sæpè febris ephemera novos spon-
 sos corripit.

Chylo jam factò, necdum in sanguinem verso, sæpè post nixus venereos, ipsa debilitas sudores prolicit, lingua arefcit, amarescere videtur, &

si pulmones debiliores fuerint, aliquandò suffocatio thoracem invadit. At coctis omnibus, somnoque peracto, tunc feminis fœcundi ejaculatio, nulli functioni nocet, levitatem & alacritatem corpori relinquit, imo & quamvis perspirationi pro tempore tardandæ apta videatur, brevi refarcitur ipsa & corporis robur fartum tectum que relinquitur.

At omnia rei veneræ incommoda eò majora sunt quò cupido vehementius exarsit, & post longas irritantesque moras quasi à sitiente amore arrepta est. Tunc enim non vacuatio solum, non nervorum concussio unice spectanda est, sed inter vehementissima animi pathemata libido illa furiosa habenda est & numeranda. Hinc cum motus animi vehementissimè corpus afficiant ejusque sensiles fibras summopere defatigent, imò eas tensione acerrimâ torqueant, necesse est ut, ubi conquievère illi & quasi deserbuere, præteritæ tensioni proportionalis nascatur atonia, unde nova coctionibus, adeòque inde natæ perspirationi pericula impendent; quibus omnibus caret malis qui castam instituerit vitam.

Patet inde quod præter liquidi sum-

mè pretiosi vacuationem, quæ semper corpori saltem inutilis est, omnia competant ad rem veneream præcepta, quæ exercitiis rite instituendis & animi moderandis affectibus necessaria sunt.

Verum longè graviora sunt incommoda eorum, quibus, etiamsi corpus infirmum sit aut saltem minus robustum, pravâ tamen mentis deliræ cupidine ardentè exoptatur venus. Hi sunt libidinosi homines, quibus sæva sibi ipsis indulgentia in torturam facessit. His vulgò in primâ juventâ nil sibi recusare assuetum. Assuetudo peperit habitum. Repetita feminis vacuatio plurimos humores in partes femini secerando assuetas derivavit. Mobilitas ut & sensilitas partibus erigendis accrevit, & corpore jam extenuato, in partes peccato paratas, vis omnis spirituum defluxit, ita ut jam nec scëminarum aspectum impunè tolerare, aut à vi ipsis inferendâ sese temperare possint. Illis à corpore in mentem facta est impulsio, mente tamen priùs reâ: verùm alii sunt quibus à mente in corpus fluxit malum. Hos fallax gratia vultûs blandioris, ementitæ lacrymulæ, figmenta mendacis amoris fæminea in nexus venereos irretiunt, un-

de jam nec famæ, nec rei domesticæ; nec sanitati consulere fas est. Omnibus his tensio fallax, aut arte infami aut mentis stimulis incitata, atoniam parit, unde brevi enerves, atoni, tremuli evadunt. Citò ipsis coctio omnis, omnis perspiratio disperit, chylus vappescit, humores pessumdantur, & ipsa crudi feminis jactura debilitatem debilitati addens, dùm tenuissimas partes avehit, capitis functiones præcipuè lædit, imbecillitatemque animalium functionum infert; donec, malo grassante & vivace causâ mali, phtisim accersat aut immedicabili cachexiâ hydropem inferat. Nec jam aliquid de perspiratione sperandum est, cum gravissima quæque mala instant. Sed primus certè mali consultæ illius veneris effectus est totius corporis delassati, mente necdum satiatâ, gravitas; quæ ut ad sensum est evidens, ita ad stateram non semper vera est, cum feminis quæcumque emissio ponderosum liquorem à corpore avehat, simulque ab eâ jaculatione, quò debilior quisque, eò etiam magis in sudores solvatur. Nec est quòd non pudeat hic de propudiosis artificiis loqui, quibus languens & quasi funerata pars ad sterilem vitam revocatur.

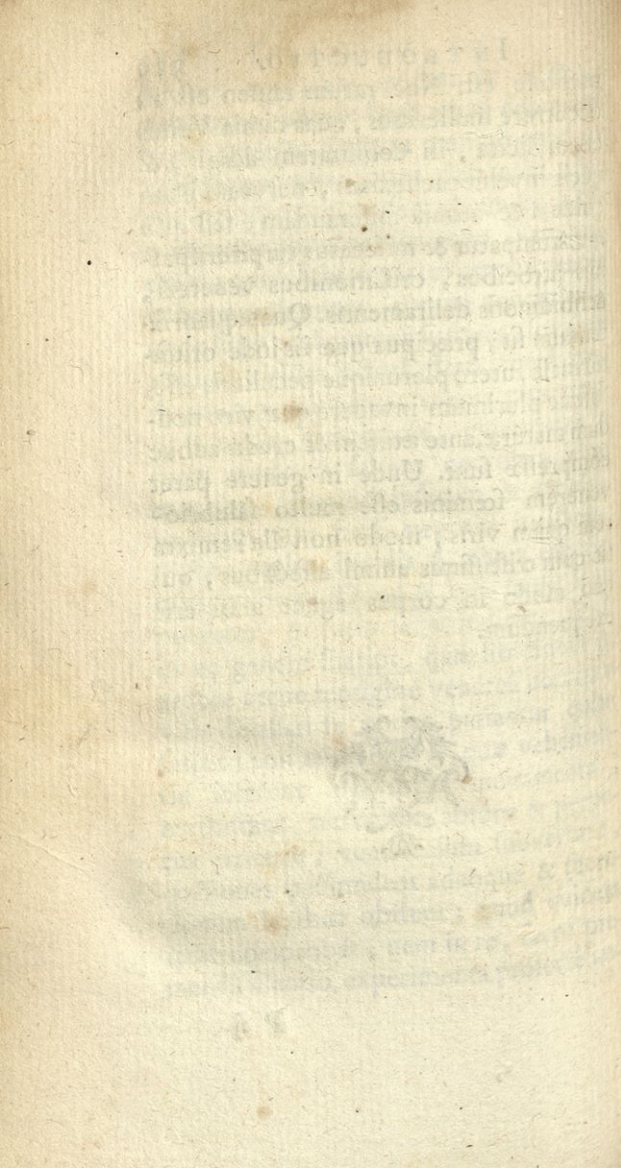
revocatur. Pessimis enim malis pessimæ subagitationes plectuntur & debilitas partium inducitur immanis. Inde liquet juvenibus solis & viris ætate florentibus venærem esse concessam. Pueris enim, crudo adhuc fluente semine, à venere præmaturâ liquor nutritius necdùm aurâ seminali fœcundus abraditur, vellicantur nervi, & ab ipsâ vellicatione fatiscunt. Ingenio, coctioni, memoriæ, malè consulitur. Senibus quod superest virium tollitur, & licet aridiores nervi minus noxæ sentiant, non tamen ab aliâ causâ tremor, cæcitas, surditas magis invalescunt, & licet aliqua possint excitari exempla senum libidinosorum qui vitam protraxerint, imò non rara sit in deliris senibus falsa tentigo à stagnante in testiculis & seminalibus vesiculis liquido acri exorta, inconcussum tamen manet perniciosam illis esse venærem, cum ipsæ cogitationes venære, mentem fatigando, erethismum concitando, inter nimia exercitia numerari possint.

Sed hæc omnia mares tantummodo spectant. His enim solis pretiosus seminalis liquor ingentibus nixibus quasi ex universâ machinâ profunditur. Mu-

lieribus concussus quidem & titillatio
 vehemens, imò & sæpè animi deliquium
 breve; verùm paucum omninò quod ex
 liquidorum parte vires defraudet; nec
 minor tamen in vasa, glandulas, ea-
 rumque rectores nervos actio. Nam ere-
 thismo quasi subito partes omnes venere
 imbutæ arriguntur, tonum concipiunt,
 unde sæpè proliciuntur sudores, sed cum
 minimâ virium jacturâ. Imò, quasi me-
 dicamento vellicante, omnia plus virtu-
 tis actuosæ concipiunt, videturque in
 coitu mediocri, saltem nec ultra vires
 exercito, languori ipsarum & atoniæ,
 in quam tam facili negotio incidunt,
 (absit verbo invidia) aliqua reperiri
 medelæ forma. Quod & ipse sensit Hip-
 pocrates, & ratio satis indicat. At si
 ex eo genere fuerint, quæ libidinosæ &
 ardore atque tentigine venereâ correptæ
 viris delassari se potius patiantur quàm
 satiari; non mirandum si, quæ vehemen-
 tia inferunt nervorum incitamenta,
 erethismus, nervorum absiona & perpe-
 tua irritatio, ventriculum subvertant,
 coctiones pessumdent adeòque & secre-
 tionum legibus obstant; quod quidem
 ratio comprobat, nam in re, sacro pre-
 mendâ silentio, experimenta proferre im-

possibile est. Nec rarum tamen est iis occurrere mulieribus, quas nimia Venus etiam licita, in debilitatem adigit, & queis invehit cachexiam, nerveam illam quidem & atoniâ miserandam, sed quæ interrumpatur & misceatur turpiter spasmodicis atrocibus, crissationibus venereis, & libidinosis deliramentis. Quamquam fatendum sit, præcipua quæ iis inde oriuntur mala, utero plerumque peculiariora esse, easque plurimum invadere quæ, viro nondum maturæ, ante ætatem & crudæ adhuc compressæ sunt. Unde in genere patet venerem fœminis esse multo salubriorem quàm viris, modo non illa remixta sit cum tristissimis animi affectibus, qui quo modo in corpus agant alibi erit exequendum.

DE VENERE.

SECTIO SEXTA.

APHORISMUS I.

NIMIA abſtinentia à coitu, & nimius ufus impediunt perſpirationem: ſed nimius ufus magis.

COITU nimio perſpirationem minui, viribus fatiſcentibus, & labefactatis coctionibus, obſervationis eſt. Verùm abſtinentes à coitu, ſive ob vitæ inſtitutum, ſive ob cupidinis defectum, ſani vivunt; imò cœteris robuſtiores.

II.

POST coitum immoderatum quarta pars ſolitæ perſpirationis in pluribus prohiberi ſolet.

UT nimii coitûs effectus ad numeros reducantur, ſcire oportet, quales ſint illius quæ

peccat vires, qualis ætas; tùm quid ipse stomachus vitii contraxerit, sive ad horam, sive ad copiam attenderit.

III.

MALA à nimio coitu orta mediatè à prohibitâ perspiratione; immediatè à læsis concoëtricibus dependent.

PRIMA à coitu in ventriculum noxa, hujus vires enervat, si præsertim incautè & pleno ventriculo coitum fuit. Hinc crudus exsuperat humor, in catharros fatiscens.

IV.

COGNOSCITUR coitum profecisse, si à sequenti somno nulla sentiatur lassitudo, nec ulla corporis mutatio facta sit in gravitate, vel levitate.

V.

DIUTURNÆ venereorum cogitationes modò gravius, & modò levius efficiunt corpus: gravius, si pleno; levius, si vacuo fiant stomacho.

SCILICET non solum animum movet cogitatio veneri affixa, sed reflexu in corpus vegetum agit, & tonum quem addit partibus spermatis emittendo destinatis, à corpore revellit, & viribus concoctricibus.

VI.

POST nimium coitum cum muliere quàm maximè concupitâ, non sentitur illicò lassitudo; animi enim consolatio juvat tunc perspirationem cordis, & auget ejus robur; unde in ipso, quod amittitur, promptiùs remittitur.

VII.

PROPENSI ad coitum, si temperent libidinem, illicò succedit corporis agilitas; quia tales meliùs perspirant.

REPUGNAT hic Aphorismus primo hujusce sectionis. Nec minùs tamen verus est. Refunditur enim intùs vis spermatis retenti; & roborat omnia.

VIII.

IMMODERATUS coitus facit

perspirare cruda; quæ deinde carnes frigiditas efficiunt.

FATISCENTIBUS vasis, & concidentibus viribus, laxantur pori, fit sudor, & inertia sequitur, debilitatis comes.

IX.

COITUM non nocuisse hæc indicant: urina æquè cocta, ut ante; corporis agilitas; respiratio facilior; & idem ferè corporis pondus perseverans. Eâdem tamen servatâ eorum quæ ingeruntur quantitate & qualitate.

X.

PRÆSENS vulnus immoderati coitûs est stomachi refrigeratio; futurum, prohibita perspiratio; unde facilè fiunt palpitationes in superciliis, & artubus; & deinde in membris obtinentibus principatum.

COITUS in nervos primariò agit, quos convulsivè, quotquot sunt, agit. Tum verò ven-

triculum à coitu pessundari quotidiana est observatio. Unde omnes hîc enumerati pendent effectus.

XI.

COITUS in æstate magis nocet : non quia corpus magis perspirat ; sed quia coctio , cum sit minor , deperditum difficiliùs refarcitur.

COITUS æstate magis nocet , quia subtilioribus exhalantibus , vires tenuissimo spirituum volatilium proventu defraudantur ; & vix instaurantur ea quæ fatiscunt.

XII.

IN actu venereo multum crudi perspiratur ; & si diù duret cruda transferuntur à centro ad corporis ambitum ; fiunt obstructions ; & inde alius supprimitur.

EXERCITIO enim violento comparari potest coitus , in quo crudior materia vehementer agitata quâquaversum sine ordine fertur. Tùm profunditur instrumentum coctionis utilissimum.

XIII.

QUANTO quis majori coëun-

di cupiditate conflagrat, tantò ejus usus immoderatus minùs lædit.

Si salubris corporis conditiò coitum suadeat, non imaginatio accensa libidine. Alioquin res in casum Aphorismi V. reciderent, in quo loquitur auctor de effectu venerearum cogitationum.

XIV.

COITUS immoderati detrimentum præcipuè manifestatur post somnum sequentem; tunc enim ex staticis experimentis cognoscitur, perspirationem esse impeditam; & cibum esse malè digestum; nec non stomachum esse læsum.

UBI amissa ante somnum, soporis beneficio, non fuere restituta & refarcita, patet naturam, & singulas ejus functiones fuisse revera debilitatas.

XV.

COITUS lædere solet primam coctionem; primò, diminuendo perspirationis promptitudinem; deinde, in crudam qualitatem convertendo cibum.

VIDE præcedentia.

XVI.

QUI coitu utitur, & sperma non emittit, minùs debilitatur. Itidem, si die sequenti utatur, & emittat quod die præcedenti fuit præparatum, minùs debilitatur.

XVII.

ILLI, qui coëundo sperma ex studio non emittunt, in tumorem testiculorum facilè incidunt: sperma enim est imperspirabile.

XVIII.

COITUS immoderatus, post stomachum, lædit magis oculos.

NON oculos tantum lædit immoderatus coitus, sed & ipsam mentem. Imò magis durable ipsi infligit malum, quàm oculis, quos vacillatione potiùs & spasmo, quàm obscuracione percellit.

XIX.

COITUS immoderatus lædit vi-

R vj

sionem, quia ab oculis subducit maximam spirituum copiam: inde tunicæ oculorum præduræ, & rugosæ; nec non meatus minus pervii redduntur.

IRREGULAREM musculis motum impertit; unde visionis axis subvertitur.

XX.

A diminuta perspiratione fibræ tunicarum oculorum opaciores: inde visio fit per spatia perexigua, qualia sunt in cancellis; specilla uniunt objecta in cuspidem, ut distinctè per unum solum spatium videatur.

REPUGNAT regulis optices sententia; nihil fixi, aut ad theoriam visus accommodati indicans.

XXI.

A coitu immoderato diminuitur calor naturalis. A diminuto calore, diminuta perspiratio. A diminutâ perspiratione, flatus, & palpitatio.

SUB caloris nomine, hinc vitæ actio intelligitur; quæ, tum lassitudine fibrarum, tum liquidi pretiosi sublatione, fatiscit.

XXII.

COITUS immoderatus postulat cibos paucos, & boni nutrimenti.

ALIMENTA enim viribus proportionalia esse debere ratio indicat.

XXIII.

COITUS calefacit jecur, & renes, quia excitatus calor minùs exhalat. Refrigerat verò stomachum, cerebrum, & cor; quia per meatus patentiores excitatus omninò & proprius aliquâ ex parte, propterea resolvitur.

Ex præjudicatâ antiquorum opinione, orta sententia nihil veri habet, nisi quod coctioni officiat stomachali coitus; quod verissimum testatur experientia.

XXIV.

HINC coitus immoderatus in hepate bilem; in renibus nephri-

ticum affectum; in stomacho crudum succum; in cerebro catharrum; & in corde palpitationem & syncopen, generat.

Hic nulla flateræ mentio. Axiomata hæc ex Hippocratis, Galeni, & Arabum scriptis excerptis Sanctorius.

XXV.

EDULIA post nimium coitum, si flatus gignant, ut ostreacea, & mustum, perniciofa: impediunt enim ne ad consuetum pondus corpora reducantur.

XXVI.

MACILENTIS magis nocet coitus, quia magis calefiunt, & magis refrigerantur.

FATEOR minùs verum videri axioma; nisi macilentia ab exhausto liquido naturali pendeat.

XXVII.

COITUS immoderatus illicò maximè leve efficit corpus, quam-

vis deinde perspirationem prohibeat. Est enim vehemens corporis & animi motus : corporis, quia omnia membra conquassantur ; animi, quia resolvitur quod colligat animum corpori, spiritus scilicet vitalis.

XXVIII.

SI post coitum, somnus laborem facit, ex coitu major facta est ablatio, quàm ex somno facta sit vitalis spiritus additio.

XXIX.

POST nimium coitus usum, somnus trahit cruda ad cor : unde languor, prohibita perspiratio, ponderis augmentum.

VIREs concoctrices in stomacho primum ; dein intra vasa læduntur. A læsâ coctione quantum lædatur perspiratio, ex prædictis intelligitur.

XXX.

SENEs ex usu moderati coitus

fiunt ponderosiores, & frigidiores: juvenes verò, leviores, & calidiores.

NIHIL in senibus coctum amittendum. In junioribus sæpè exundat utile, & pleròquam minatur.

XXXI.

COITUS in juvenibus animalem, vitalem, & naturalem facultatem roborat. Animalem per motum expurgat, & sopitum excitat; naturalem per evacuationem superflui; & vitalem per lætitiã.

NON ideò omni tempore, omni loco, jejunis, aut cum ventriculus uberrimo cibo redundat, aut tono vinoso turget, coitus juvenibus prodesse potest, ut nec fatigatis aut acri imaginationis vivacitate perculsis. Sed salubre corporis robur consulendum, cui si frœna injiciat morum sanctimonia, nullum tot malis caruisse erit periculum.

XXXII.

CIBUS copiosior solito, post immoderatum coitum, interimeret, nisi succederet aliqua ciborum corruptela.

INERTIA ventriculi periculosa semper. Salutaris sæpè à coitu præpostero vomitus excitatur. Sin minùs, sæpè in diarrhæam putridam abit, vitiata & spontaneæ mutationi commissa alimentorum moles.

XXXIII.

DUM est coëundum, parum vel nihil comedendum. Dum est comedendum, parum vel nihil coëundum.

XXXIV.

SI post coitus excessum nulla persentitur lassitudo, malum id, perinde ac in phreneticis, fit ab incensis spiritibus, qui exsiccando, brevi spatio, roborant nervos, & tendines; sed paulò post immittitur spirituum generatio, & vires derepentè cadunt.

SCILICET à falso & superaddito tono quem mens ardore inexhausto alienata concipit, & in corpus refundit. Sed fatiscente per actûs exercitium mentis fervore, supervenit illicò delasatio ingens, spiritibus exhaustis.

XXXV.

COITUS juvat, excitatus à

natura; à mente, mentem, & memoriam lædit.

XXXVI.

IN debili ob coitum augetur corporis pondus: quia minùs perspirat.

XXXVII.

COITUS importunus impedit perspirationem, quia diminuit vires: unde corpus fit majoris ponderis, nisi sequatur alvi fluor.

XXXVIII.

NIMIUS coitus calefaciendo & exsiccando magnam jacturam facit: si verò insensibili perspiratione remittatur caliditas, & alimento siccitas, nullam.

XXXIX.

CORPORIS agitatio in coëundo, instar canum, magis nocet, quàm feminis emissio. Hæc solum

viscera; illa omnes nervos, & viscera defatigat.

XL.

USUS coitus à cibo, & stando, lædit: à cibo, viscerum officia divertit; stando, musculos, & eorum utilem perspiratum diminuit.

RES ex dictis satis enodantur. Theoriam hinc Sanctorii refellere, observationes confirmare, facile. Nec credendum huic aliquid circa spurcissimam voluptatem à staterâ fuisse indicatum.

XLI.

POST motum, coitus insalubris; post cibum, non ita; post somnum, saluberrimus.

IN priori casu labori labor additur. In altero parùm sibi constat Sanctorius, & experientiæ, quæ docet à cibo nocere maximè coitum. Sed post somnum, omnibus instauratis, & coctâ exundante materiâ, facilis, imò aliquando utilis feminis jactura.

XLII.

COITUS calefacit jecur, &

refrigerat stomachum: à stomacho;
crudus succus; à jecore, bilis:
unde porracea, & oris morfus.
Remedio est victus tenuis, & li-
bera perspiratio.

SECTIO SEPTIMA.

De Animi Affectibus ad Perspirationem collatis.

INTRODUCTIO.

SI destitueretur animi affectibus homo vegetantium more, vitam duceret uniformem, & legibus mechanicis omnia in corpore viventi regerentur atque comprehenderentur. Verùm longè aliter se res habet. Quantumvis enim ratione retundatur illorum impetus, & ferocientibus froena injiciantur, nullus est adeò triplici ære Stoicorum instructus, ut non per totum vitæ, quantumcumque est, stadium, illis obsequatur & motibus imperiosis obsecundet. Ab animi affectibus vel ipsa corporis exterior structura ita mutatur, ut mentis conditionem intimam in hac externorum lineamentorum mutatione legere facile sit. His furor animi laborantis, oculis, vultu, artuum motu, positurâ, contractione accuratè pingitur. Illis desidia, languor

oculos quasi moribundos invadit. Aliis
 flammam & furias spirant oculi ardentes &
 conceptum sub pectore ignem evomunt.
 Nec vultus, nec color idem remanent.
 Frons, supercilium, genæ, oris motus
 varii, quid patiat, quò feratur anima
 depingunt. Hinc pallor, inde rubor,
 hinc impetus, indè stupor interiora de-
 signant. Norunt id Parrhasianæ aut Phi-
 diæ artium asseclæ; ad id mentiendum,
 scenici Mimæ vultum variis torsioni-
 bus pro lubitu immutare student, quod
 numquam tamen accuratè æmulantur,
 nisi dum vultum conantur fingere, men-
 tem ipsam prius sibi imaginationis vi
 perculerint.

At pro diversâ corporis conditione
 eadem prorsus actio oppositos exerit
 effectus, ita sæpè pedibus timor addit
 alas, sæpè contra fugam præpedit. Ira,
 furor brevis sæpè actionem prodigiali-
 ter auget, aliquando immobilem & de-
 liquio proximum præstabit hominem:
 causa eadem, effectus primarius idem,
 sed diverso gradu, spasmus, levis actuo-
 siorem vitam reddit, maximus nimiâ
 tensione omnem supprimit ad agendum
 facultatem,

Quodcumque mentem afficit & nunc

angit, nunc percellit lætitiâ, in corpus quasi reflectitur. Cum verò quæcumque mentem & ab eâ corpus commovent, vel læta sint, vel tristia, vel ἀδιάφορα, seu indifferentia ea vero quæ indifferentia vocantur, hominem de statu naturali nullatenus deturbent, sequitur ut omnes pathematum quorumlibet impressiones in duo dividantur genera, quorum aliæ placent, juvant & lætæ sunt, aliæ odiosæ sunt, & horrendæ, mæstitiamque inferunt. Quorum ut impressio in mentem sibi directè adversa & contraria est, ita in corpus effectus debent etiam inter se contrarii nasci & agnosci.

A lætis affectibus, nisi vehementibus & ultrà rationis modum provectis, nil triste potest expectari. In iis tonus augetur, intenditur, & omnes crescunt actiones. Coctib plenius & melius peragitur, secretiones liberiùs decurrunt, & fiunt alacriùs; perspiratio ergò plenior & liberior fit quàm si vita à pathemate quolibet otiosa quasi ferietur, sed soli se regendam tradat mechanismo. Hinc eo modo affectis pulsus plenior, uberior, laxior, vita actuosa, vultus colore florido nitidior, oculi vivaces, omnia denique sanitatis signa

exuberant, & quamvis tonus auctus sit, & ad actiones alacritas aucta, tamen nulla apparet erethismi nota, quia per omnes artus æquè diffunditur lætitiæ actio, nec ullum præ alio occupat. Si tamen immodica illa & inexpectata in homine spem præverterit, & rationem superaverit, aliquam convulsioni ideam & faciei & respirationi inservientibus musculis infundet; unde risus, brevi in omnes artus diffusâ pace diffilabilis. Certè difficile est augurari quid nocu- menti risus immodicus ad perspiratio- nem afferre possit, nisi quatenus cir- cuitui ponit obicem, qualia aliqua fa- bulosa apud antiquos proferuntur exem- pla; sed risus ille, seu convulsio læta su- bitanea, numquam perdurare potest, cum ab aliquo stupore pendeat, nec animi affectus etiam lætissimos comite- tur, si non ab improvisâ & quasi absur- dâ causâ concitetur. Lætitiâ igitur & lætos affectus, in universum & semper, ut sanitati conducere, sic & perspiratio- nem juvare fatendum est.

Verùm ea, quæ mentem è fœlicitatis statu dejiciunt, animi pathemata, eam- que aut odio incendunt, aut mærore con- ficiunt, in tristissimâ animi conditione
 duplici

duplici tamen ratione videntur, utrâque à se abluente, agere. Alia enim vivida sunt, & impetum enormem referunt, ut ira. Alia contra sunt lenta & enervant ac inertiam videntur infundere, ut mæror ac terror. Qui motus animi quamvis multum inter se differant, in illud tamen consentiunt quod spasmus habeant pro effectuum causâ in prioribus evidentem & sensibus obvium, in posterioribus reconditum, nec nisi meditati deprehendendum.

In irâ quidem & furore, caput præcipuè incenditur & quamvis antiqui bilem & jecur, pro primâ spasmis sede in iratis habuerint, Homero teste, videtur sanguis præ subito cordis & vasorum spasmis ad caput deferri: unde vulgò rubescit facies, pulsant carotides, jugulares venæ turgent & sæpè è naribus præsertim juniorum profunditur sanguis. Quamvis ergò aliquandò pro summâ spasmis vehementiâ facies pallore livido inficiatur, nihil tamen impedit quòminus hærentiam sanguinis agnoscamus, spasmis enim constricta vasa, nihilominus pro ratione arctati voluminis turgent; imò numquam majus imminet apoplexiæ periculum in plethoricis quàm

si sese finant irâ & furore extra rationis limites abripi. Nec minùs spasmi præsentiam detegere facile erit in impossibilitate ad actionem quæ sæpè immanes iras comitatur, cùm id omnibus animi pathematibus commune sit, ut jam diximus, (imò ipsi saluberrimæ lætitiæ); ut si modum excesserint, omnem præpediant actionem, spasmo ad summum adducto.

Metuendos maximè post arcem capitis spasmi effectus experitur cor quod quasi stringitur, & actionem recusat æquabilem. Inde vehementissimis animi motibus aliquandò mors repentina supervenit, ut, in non adeo forti affectûs gradu, visa est enasci catalepsia. Corde scilicet affecto in priore casu cessabat respiratio, in posteriore vero compressum ab arietante sanguine laborabat nervorum principium. Nec inusitatum est aut inauditum ingentes bilis viridescentis fluctus ab irâ percitis hominibus antea sanissimis effusos fuisse, unde turgere in iratis splendidam vitreamque bilem ab antiquis etiam poetis decantatum est, quod nobis nihil aliud indicat nisi jecur ipsum spasmo, in irâ illâ præter rationem concitatâ, affici vehe-

mentissimè. Verùm in tantis concussibus ipsâ suâ vehementiâ citò finiendis, nihil est quod ad perspirationem dogmata nobis nova suppeditet. Certè, si perspirationis tempore furor ille incidat, nulla est quæ non abnormem experia-
 tur mutationem vacuatio, quæ suppri-
 mi non possit. Aret enim cutis in om-
 nibus simili ratione affectis. Aliunde
 susdeque aguntur functiones omnes, coc-
 tiones omnes pervertuntur, & præclare
 cum machinâ actum erit, si pleno ventri-
 culo contenta evomantur. Secus novum
 inde character chylaceis liquoribus indu-
 ceretur, & quasi inchoatâ fermentatione,
 necdum absolutâ, illi vappescerent. Ve-
 rùm cùm, quod tanto impetu desævit
 citò leniatur, nec ira furens, nec mæ-
 nor ille qui, dum totum hominem con-
 cutit ac prosternit, spasmos horrendos
 circa thoracem & cor concitat, simul-
 que pallorem vultu, tremorem in ar-
 tubus & convulsivos motus præsertim
 in mulieribus accendit, aut demum
 terror ille qui hominem à ratione deji-
 cit ipsique vel fugæ potestatem eripit,
 dùm artus omnes quasi alligat & cor-
 di palpitationem infert, tantùm ad pers-
 pirationis negotium conferunt, quan-

tum, quæ remanet post primos illos impetus, pessima in corpore dispositio, seu chronica & lenta affectio quæ motus animi excipit cui idcirco immorari nostri est instituti.

Ira ubi desæviit, causâ tamen vivace & intus animum tortore flagello remordente, remanet in homine vindictam spirante tonus fibrarum auctior, sed tristitiæ junctus. Hinc licet vires additæ sint cordi, & sanguinis circuitus plenior ac vividior sit, inæqualis tamen vulgo remanet ille, & quasi mentis intimo statui responsans, quam nunc ratio moderatur & compescit, nunc illatæ injuriæ memoria in ignem & furias concitat. Circulatio ergo licet fortior sit, non ideo tamen liberior dici potest, imò & in minimis vasis, ad cutem præsertim & secretoria vasa, quæ præsertim actio magna nervea est, constrictio quædam & erethismus reperiuntur. Hinc vulgò cutis in his arida est, alvus sicca, & si perspiratione integrè suppressâ ingens urinæ vis exilit, aquea est illa, qualem hystericæ & hypochondriaci emittunt. Præterea verò cum fortiter caput occupetur & prætermodum laboret, fluctuans vario idearum æstu,

illud accidit quod experientia sola demonstrat, pro uniùs intensione, cæteras languere functiones. Hinc vitiantur, seu potius, tardè & lentè conficiuntur coctiones; secretiones que tum proprio organorum erethismo, tum advectæ materiæ vitio, prorsùs turbantur & immi nuuntur. Licet ergo sæpè ardor immanis interiora viscerum comburat & depascatur, exteriora frigent & pallefcunt, miscenturque in uno & eodem homine hinc febrilis ardor, illinc glaciale frigus ad sensum saltem, nam sæpe frigus illud thermometri testimonium respuit.

Fatendum quidem est symptoma illud plus debilibus competere quàm robustis; quamquàm in debilitate illâ, qualis est v. g. muliebris, sæpè ira memor convulsiones arcessat immanes & abnormes, quandoquidem omnia sentit vividiùs debilitas fibræ gracilioris, & validiùs per sentita à mente in corpus impressionibus omnibus patens, reflectit fortiùs.

Verùm qualecumque symptoma affectent reliquiæ illæ iræ vivacis, remanet tamen pristinum character, quo corpus ipsum præcipuè stringitur atque affici-

tur. Unde tam sæpè longa respirationem interrumpunt suspiria, & pulmone laboranti, sanguini que irritis conatibus in cor arietanti quoddam subsidium præstant.

In hoc verò functionum tumultu minui simul & pejorari perspirationem necesse est; quâ vero quantitate difficile est experimentis deprehendere, cum certè naturæ contemplationi hoc modo affectus vacare vix aptè possit, omniaque vel expetenda maximè, præter animi affectum, parvi pendat verè melancholicus. Sed summâ certè copiâ ipsam minui &, ut in hysteris, non minui solùm sed repelli, inde augurari fas est, quòd in plerisque ita affectis urina aquea exundet. Inde pessima est corporis conditio quæ citò morbos accersat, ira memor, si præsertim dum intus exardescit, extus aut terrore aut verecundiâ comprimatur. Distrahuntur scilicet quasi in contrarios excessus fibræ nervæ & colluctantur, unde omnibus functionibus ingens labes afferri debet.

Nec multùm dissimilis est quæ à perseverante terrore nascitur in corpus impressio. Minus est quidem in formi-

dine actuosi, sed plus inest stuporis. Unde spasmò alligata actio, fallacem mentitur atoniam. Id etiam terrori perseveranti inest, quod spasmis omnibus, ut natura illis sensim quasi assuescat, hinc causâ eâdem remanente, prioribus metûs invadentis temporibus, multò plus afficietur animus, per temporis verò efficaciam mitescet admodum. Sed dùm stupent corpora, animi formidine afflicta atque prostrata, languor omnium partium ad sensum evidens, larvâ facilè deprehendendâ mentitur atoniam. Hebescunt quidè artuum actiones, oculi quasi morientium pallidi, pulsus ipse tardus, actionem cordis languescentem exprimit & respiratio suspiriis luctuosa postulat addi languenti pulmonum actioni quasi calcar & subsidium. Verum etsi regulares & ex naturæ instituto conficiendæ actiones plus languoris exhibeant, spasmodica tamen vincula adesse declarant & pallor in constrictâ facie tinctus violâ, ab hærente in venas sanguine, admodum variabiles & leves musculorum in artubus tremantibus subsultus, & cordis vel ad minimum motum palpitatio, & anhelitus, imò & veræ in debilibus

convulsiones; unde patet eandem esse agendi rationem, licet diversa sint imò quasi opposita phænomena in variis naturæ affectibus; spasmus scilicet semper subesse a quo tardentur functiones omnes, & perspiratio labem accipiat, nullâ arte nisi levatione causæ torquentis reparabilem.

O ter que quaterque felices, quos procul ab invidiæ, furentis iræ, mæroris stimulis mordacibus, ab animi affectuum vehementium contagio sub Ægide sophiæ securos, non otium turpe, non vita deses, præstitit, sed altiorum sapientiæ fontium tractatio atque meditatio. Quanquam enim exercitia animi moderatè sumpta nullatenus corporis moti exercitiis æquiparanda sint, aliquam tamen utilitatem corpori præstant illa, cum fibras quasi arrigant eisque tonum impertiant. Otiari quidem videtur corpus, imò & torpere, & in summâ animi attentione totum in animam converti, seponique à terrenâ fæce credideris. Verùm stupor ille, undique æqualis, actione non vacat & multum discrepat ab otio mentis & corporis, quod vel ipsa pulsus inter utrumque differentia indicat. In priore enim subest ten-

sio & arrectio quædam organorum omnium quasi ecstática, & latenter actiosa, quæ omninò deficit, elanguescens prorsùs in otioso. Hinc etsi mentis profundâ in meditatione demersæ labores assidui nec interrupti possint corpori nocere, secretionibusque ac perspirationi moras injicere, ut statera Sancto-riana docuit, eorum tamen effectus, cum mentis affectuum tristium effectibus, nullatenus confundendi sunt. Laboris enim illius, qui sine animi angore & studio fit, impressio fugax est, imo peracto labori succedit hilaritas & alacritas illa quæ semper facti optimi & laudabilis conscientiam sequitur. Contra verò animi mærentis aut territi affectus semper sub pectore vivit & anxiam perpetuam que curam remordet; nec sine aliqua præteriti erroris conscientiam compositus. Adeòque mæroribus & terrori minor in integrum vitæ scelerisque purum impressio, cum id certè, vel inter maximas ærumnas, fœlicissimum sit nil sibi conscire. Hinc etiam maximè periculosi sunt labores animi qui cum mærore fierent, & circa res mæstas versarentur, aut quos presso pede comitaretur terror, animum & attentioni im-

parem reddens & curis anxium, quales sunt plerique litigantium labores. Jungitur enim in hoc casu, notante Sanctorio, *labori affectus*. Animi contra labores, sine animi affectu, sed cum ejus placiditate compositi, ut sunt legum atque ethices aut naturæ contemplatio, si ratione duce & mediocritate auspice instituantur, & labori quies moderata jungatur, inter saluberrima, ut menti sic & corpori, exercitia recensenda sunt; etenim, licet aliud Celsus docuerit, labor ille sine animi violento affectu tonum addit partibus ad animal constituendum præcipuè destinatis, & si concoctionibus officere visa est nimia animi attentio & contentio, quod illa abstulit, restituit hilaritas quæ labores illos excipit, sicque, ut verbis Ciceronis utar, studia illa litterarum *juventutem ornant, senectutem oblectant*.

Aliunde verò docet satis ars nostra salutaris, quæ sint concoctioni danda tempora, quæ concedenda quieti, & demùm quid laboribus nostris impertiri licitum sit, ita ut eò demùm recidat regula, quam sibi litterati proponere debent, ut nihil omnino nimium sectentur, cæteris neglectis, quod & ipsa indicat ratio.

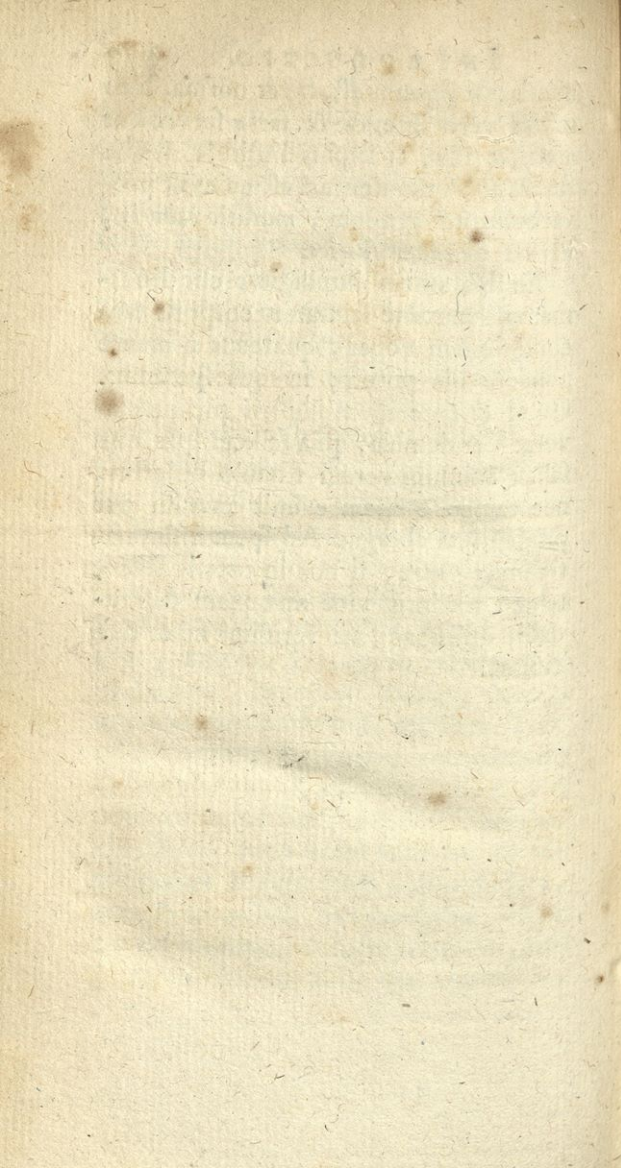
Ventriculo scilicet pleno & jam inchoatâ illâ stomachali, si ita loqui fas est, fermentatione, languent omnes, quæ ad concoctionem abdominalem non conferunt, functiones, rubet facies & torpor artus occupat, nec mens sibi confert, nec imaginatio valet sibi depicta objecta aliis conferre, imo urget sæpè sopor ineluctabilis; scilicet tota novo proventui & prorsus à se alieno invigilat natura, eumque subigit & in suam effingit formam. Quæ quidem phænomena, in sobriis & fortibus ita levia ut vix advertantur, post cœnas dubias & in debilibus maximum vehementiæ gradum emetiuntur, ita ut verum figurent morbum & sæpè febre quâdam excipiantur. Hoc porrò tempore omnis immodica animi attentio, quasi naturam ab instituto opere divertat, pessima est; coctionem tardare nata, imò & ipsa ad laborem difficultas, ejus inopportunum usum facilè persuadet. Præterea, quæ legentibus aut scriptitantibus familiaris est corporis positura, nocet stomacho, materias que intra ventriculum cohibet, putrescendas aut saltem vix mutari compotes. Hinc non tardatio coctionis solùm, sed etiam varia

chyli crudi vitia. Post scenam hanc primariam, nec ventriculo adeo tumefcente, sæpè calor per totam diffusus machinam febris æmulus infirmos à labore avocat, sed pluribus & mediocriter etiam robustis competere potest labor animi levis, ille saltem qui memoriam exerceat, qui visa, audita, intellecta, conferat inter se, sed nondùm capeffat grandia, & in altos sese immergat scientiarum fontes inquirendos. Dissita ergò debent esse à concoctionis laboribus studia illa acria, quæ mentem totam sibi postulant, eamque ita occupant ut à corpore vacare videatur. Ubi verò prima & secunda coctio peractæ sunt, tunc demùm salutare est menti opima præbere pabula, tunc licet litteris indulgere, animum à corpore semovere & ad patrium, cœlestem scilicet, nitorem arduo conatu evehere & attollere. Tunc ipsæ corporis functiones recreabuntur & firmabuntur illo exercitii genere, pluribus etiam ad sanitatem constituendam necessario. Sæpè enim reperire est viros graves & litterarum cultui deditos, qui, si laboribus suis caruerint, illico perversæ sanitatis mala experiuntur, deficiente alacritate illâ, quæ optimæ sa-

nitatis, ut signum est, sic & norma. Nec minus verò integra & facta servabitur alacritas illa, si sæpius instituta studia studiis aliis immutentur: est enim, ut proverbium ait græcum, *mutatio laboris; quietis quædam species.*

Ex his autem intelligitur cur Boerhaavius maximè salutarem corporis eam conditionem vocet, quatenus à mente pendere illa potest, in quâ speramus. Quod & ante illum illustris pronuncia-
verat Verulamius, quia scilicet spes non fallax animum veraci stimulo oblectat, nec tamen omnem eximit metum aut prudentiam ablegat. Ad spem enim nati sumus, quæ, si nos in cæteris fallat, tamen melioris vitæ numquam defraudabit opinione, ut verissimâ sic & dulcissimâ.

DE ANIMI AFFECTIBUS.

SECTIO SEPTIMA.

APHORISMUS I.

INTER affectus animi, ira, & pericharia, corpora efficiunt leviora; timor, & mœstitia, graviora. Cæteri verò affectus, ut his participantes, operantur.

CORPORA efficiunt leviora illi animi affectus; qui actionem cordis & arteriarum augent, motumque & tonum intendunt. Qui contrà stuporem nervis inducunt, motus etiam vitales tardant, atque liquorum cursum morantur, eos gravitatem facere necesse est. Quæ actionis contrarietas omnes inter se affectus animi discernit atque discriminat.

II.

MÆRORE, & timore, perspirat levius; ponderosius verò relinquitur. Lætitiâ & irâ, utrumque.

EXHALAT scilicet quod levius est, & vasorum strictionem coërceri nequit.

III.

HINC timentes, & mœrentes facilè obstructions, partium duritiem, & affectus hypochondriacos patiuntur.

IV.

QUI irâ vel lætitiâ afficiuntur, nullam in itinere defatigationem persentiunt. Eorum enim corpora facilè crassum perspirabile exhalant. Quod non accidit, dùm mœrore, vel timore vexantur.

TONO scilicet fibrarum aucto, circuitu vividiore, promptiores & faciliores fore motus, prælagire facile est. Hinc liberior perspiratio, ut effectus, non ut causâ, in hocce animi statu, spectanda.

V.

PERSPIRABILE ponderosum plùs justo retentum ad mœstítiam, & timorem; leve verò ad lætítiam, vel iram disponit.

SCILICET diffidentiam parit corporis pondus; fiduciam contra inspirat alacritatis & virium integritas.

VI.

NIHIL magis reddit liberam perspirationem, quàm animi consolatio.

VII.

MÆSTITIA & timore, facilè membra humore referta durefcunt.

VIII.

MÆSTITIA & timor impediunt perspirationem crassiorem excrementorum perspirabilium. Et perspiratio impedita à quâcumque causâ, mœstítiam, & timorem facit.

IX.

MÆSTITIA, si diù duret, carnes frigidas facit : impedit enim, ne perspirabilem crassa & frigida portio exhalet.

TARDATO circuitu, alligatâque activitate, functiones elanguescunt & minus caloris producitur, hærent ergo in vasorum minimis mæandris crassa, minori propulsa impetu.

X.

HINC febris, quæ post longam mœstitiam suboritur, sudores frigidos, & ut plurimum lethales molitur.

XI.

ACRIMONIA perspirabilis re-tenti ob mœstitiam, commodè au-fertur à perichariâ : funduntur enim humores suaves; & deinde à corpore pondus & acrimonia tolluntur.

CONTRARIA enim tolluntur contrariis, nisi tamen vitium à causâ diversum, enatum fuerit.

XII.

IRA, & spes auferunt timorem; & lætitia, mœstítiam. Passio enim animi non medicinis, sed aliâ passione contrariâ superatur. Contraria enim, sub eodem genere.

XIII.

NON implicat, perspirabile melancholicorum retentum esse frigidum, & acre, seu calidum; tale est jecur hydropicorum febri- citantium. Frigidum videlicet, respectu caloris naturalis; calidum respectu adventitii.

ACRÉDO, cum inertiam stagnantis humoris; melancholiam seu atram bilem efficit ex omnibus quos corporis putredo generare potest humoribus, pessimum. Pessimum enim est, stagnans liquidum spontaneâ corruptione colliquescere. Hanc enim putredinem nullæ in naturâ vires exsuperant. Sed contrâ, pessundat hæc omnia, & vires in ipsâ suâ arce proterit.

XIV.

MORBI à melancholiâ, & ab

aëre cœnoso, in hoc conveniunt; quòd immediatè oriuntur à crassitudine perspirabilium retentorum. Mœstitia enim intrinsecùs impedit, ne exeat crassum; aër cœnusus, extrinsecùs.

AER cœnusus, sive cum frigore humidus; fibras ad actionem inertes facit, & liquorum stagnationi favet. Idem efficit mœstitia, quæ spàsimo stuporem inferente, circuitum alligat, & vires proterit. Hinc tot mœstis suspiria.

XV.

QUI eunt cubitum cum mœstitiâ, noctù minùs perspirant; atque die sequenti corpora eorum conservantur solito ponderosiora.

XVI.

IN meditationibus venereis cum mœstitiâ, excrementorum perspirabilium portio crassa retinetur, quæ, evolante tenuiore, adhuc crassior, & frigidior fit. Hæc si colligatur, ferè invincibilem inducit frigiditatem in capite, pal-

pitationem curatu difficilem in corde, vel aliis membris.

AMOR mœstitiæ junctus, vera mœstitia est; affiduâ meditatione, & cupidine indefessâ tris-
rior facta. Hinc idem effectus est, ac mœroris.
Nisi quod nervi tentigine venereâ afficiantur,
& quasi erigantur.

XVII.

MELANCHOLIA duplici viâ superatur, vel liberâ perspiratione; vel aliquâ continuâ animi consolatione.

LIBERA perspiratio, non nisi à cessatione causæ melancholiam inducentis, adeò que nullatenus sine animi consolatione revocari potest.

XVIII.

SI post mœstitiam corpora fiant leviora, quàm post lætitiâ, id ex necessitate fit, vel ob minorem ciborum quantitatem; vel ob eorum qualitatem magis transpirabilem.

XIX.

ANIMI consolatio, quâcumque

de causâ fiat, aperit meatus, & largam perspirationem facit.

XX.

SI post iram statim sequatur animi consolatio, vel vice versâ, corpora, datâ paritate eorum quæ ingeruntur, die sequenti fiunt leviora, quàm si sola ira, vel lætitia perseveraret.

AFFECTUUM enim contrarietate factum fuit; ut hinc erethismus actionem prætermodum auxerit; illinc, restituta meatuum libertas evacuationem effecerit uberiolem.

XXI.

SICUT magna aliqua voluptas aufertur per magnam spermatis evacuationem; sic omnes alii immoderati animi affectus per aliquam evacuationem perspirabilium possunt diminui, & auferri.

HINC profuit aliquando vehementibus animi affectibus hæmorrhagia, aut sanguinis missio vasâ laxans.

XXII.

TIMOR, & mœstitia, ut ex staticis colligitur, per evacuationem excrementorum crassiorum perspirabilem; ira, & pericharia per tenuium auferuntur.

TIMOR, & mœstitia coctionibus præsertim efficiunt; imò & bilis secretionem intercipiunt. Unde effectus eorum nunquam melius, quam alvi bilioso fluxu, tolluntur. Quod de irâ vehementi etiam aliquandò verum.

XXIII.

SI quis sine causâ sentiat se hilarem, id à magis apertâ perspiratione fit; & ejus corpus die sequenti minoris ponderis invenitur.

XXIV.

LÆTITIA moderata, insensibiliter evacuat solum superfluum; immoderata, superfluum, & utile.

VIDE Sectiones præcedentes.

XXV.

MODERATA juvat coëtrices facultates; natura enim, non gravata superfluo, longè meliùs suorum officiorum munera explet.

XXVI.

IMPROVISUM gaudium magis nocet, quàm prævisum: non enim solùm movet exhalationem excrementorum tertiæ coëctionis, verùm etiam spirituum vitalium. Prævisum verò, excrementorum tantùm.

TONUS fibrarum moderatè auctus actiones intendit, quas nimius suppressit. Hinc nimia lætitia magni Leibnitii neptem, actionibus omnibus continuò suppressis, extinxit.

XXVII.

LÆTITIA & ira auferunt è corpore quod ponderat, & levitat; mœstitia, & timor, solùm quod levitat; quod ponderat verò, relinquitur.

OBSCURA

OBSCURA hæc sententia ex præcedentibus intelligitur.

XXVIII.

LÆTITIA perseverans per multos dies somnum impedit, & vires dissolvit.

NISI enim tono naturali succedat atonia naturalis soporifera, vires non reparantur, & concidunt.

XXIX.

SI quis post moderatam lætitiã sentiat se leviolem, id non oritur principaliter à totiùs evacuatione, sed à cordis, & cerebri; ubi quod evacuatur est mole minimum, & virtute maximum.

THEORIA Sanctoriana, experimentis ejus non æquiparanda, vix aliquam meretur enodationem.

XXX.

EDULIA quæ aperiunt, gaudium; quæ verò impediunt perspirationem, mœstitiam movent.

QUÆ levia sunt alimenta, tenui confata mu-

cagine, coquantur facilè, nec vires gravant. Hinc corpus leve, & mens alacris. Quæ difficilè coquantur, ex partibus conflata vix divellendis, gravant, vires occupant, corpus minùs agile reddunt, mentisque hebetant actionem. Hinc perspiratio malè cocta, malè morata, & sanitati labe inflicta,

XXXI.

SELINUM, & cœtera aperientia, gaudium; legumina, carnes pingues, & cœtera incrasantia, & statim replentia meatuum cavitates, moestitiam inducunt.

XXXII.

SI evacuentur cavitates meatuum, & deinde statim repleantur, rectè dixit Hippocrates malas animi passiones fieri,

XXXIII.

QUIBUS prædominatur ira; exercitium immoderatum valdè nocet; citissimè enim illorum meatus fiunt cavi, & magno im-

petu replentur. Unde Hippocrates, in biliosis frictiones, & palæstram vituperat.

Hujus, & præcedentis Aphorismi sententiæ obscuræ sic intelligantur. In violentis animi pathematibus, statim fit ingens & spirituum & tenuium perspirabilium humorum vacuatio. Si eam statim exercitio intendere volueris, addetur vacuatio vacuationi, & malum malo. Si verò statim cibo vires reparare sine modo & mensurâ contenderis, pondus nimium viribus additur exhaustis. Unde mala nascetur coctio, & omnia ejus vitia.

XXXIV.

IN otioso corpore, & animo; meatus non redduntur cavi, nec malæ animi passiones fiunt.

OTIOSO animo, plerumque corpus bellè se habet. Sed otioso corpore, metuenda aut plethora, aut cacochymia.

XXXV.

CORPUS quiescens magis perspirat, & minoris ponderis fit, si animo vehementer agitetur, quàm si celerrimè corpus movea-

tur, animo permanente otioso.

DESUNT experimenta; nec gradus facile conferri possunt. Certè qui mentis exercitiis defatigantur, non adeò facile per quietem sanantur. Nam mentis exercitia nervos afficiunt; coctiones pessundant, si immoderata sint; & vitæ brevius efficiunt curriculum.

XXXVI.

MUTATIO corporis diutiùs alterat animum quàm ipsum corpus.

XXXVII.

PASSIONES animi versantur circa internum subjectum, quod magis movet, quam movetur, quippe mole minimum, & virtute maximum, ad instar seminis; quodque vario modo dispositum, perspirationis, seu gravitatis, & levitatis est origo.

SCILICET, per animi affectus quod tollitur; & exhauritur è corpore, tenuissimum mole, ut & *ενεργεια* maximum est. Aufertur è corpore quod perfectissimè elaboratum fuit; simulque instrumenta ad eorum renovationem ma-

ximè necessaria, debilitantur. Unde debilitas,
ab utrâque causâ.

XXXVIII.

CORPORA, quæ perspirant
plùs solito, non propter motum
corporis, sed propter vehemen-
tem aliquem motum animi, ma-
jori cum difficultate ad solitam &
salubrem perspirationem redu-
cuntur.

NON enim auferuntur tantùm de corpore sub-
tilissima; sed & eorum elementa vitiantur.

XXXIX.

MAGIS nocet nimius animi af-
fectus, quàm nimius corporis mo-
tus.

XL.

CORPUS marcesceret, & otio
periret sine animi motu; sed non
vice versâ.

VIDE XXXIV.

XLI.

MOTUS vehemens animi dif-
fert à motu vehementi corporis :
hic, quiete, & fomno; ille, nec
quiete, nec fomno cessat.

VIDE XXXV.

XLII.

QUI vehementer ludo lucrari
cupiunt, non ludant : quia si sem-
per vicerint, ob perichariam du-
cunt noctes infomnes; & tandem
coctorum perspirabilium exhalationem amittent.

XLIII.

VICTORIA moderata salu-
brior, quàm gloriosa.

XLIV.

STUDIUM, in affectuum ani-
mi mutatione diutiùs toleratur,
quàm sine affectu, vel affectuum

mutatione : perspiratio enim fit moderatior, & salubrior.

STUDIUM, id est animi contentio ad aliquod objectum, pro labore animi habendum est. Cui si jungatur affectus, agit animus, simul ac patitur. Unde duplex viribus exhauriendis causa concurrat. Et inde varietas Sanctorianorum dogmatum intelligitur.

XLV.

STUDIUM absque omni affectu, vix horam perseverat; cum unico affectu, vix quatuor horas; cum affectuum mutatione, ut in ludo alearum accidit (in quo modo gaudium ob lucrum, modo moestitia ob damnum experiuntur) die, noctuque perseverare potest.

XLVI.

IN omni studio perennis tristitia bonam cordis constitutionem evertit; & excessus lætitiæ somnum impedit. Omne enim nimium naturæ inimicum.

XLVII.

NUNC hilares, nunc mœsti,
 nunc iracundi, nunc timidi, per-
 spirationem magis salutarem ha-
 bent, quàm qui unico, licet bo-
 no, semper gaudeant affectu.

XLVIII.

LÆTITIA, diastolem & sys-
 tolem efficit faciliores; mœror &
 mœstitia, difficiliores.

FINIS.

 APPROBATION.

J'AI lû, par ordre de Monseigneur le Chancelier, un excellent Manuscrit qui a pour objet, l'examen des *Aphorismes de Sanctorius sur l'insensible transpiration, & des Auteurs qui ont écrit après lui sur la Médecine Statique*; je n'y ai rien trouvé qui ne soit digne de l'impression. A Paris, ce 22 Novembre 1769.

VERNAGE.

 PRIVILÈGE DU ROI.

LOUIS, par la grace de Dieu, Roi de France & de Navarre : A nos amés & féaux Conseillers, les Gens tenans nos Cours de Parlement, Maîtres des Requêtes ordinaires de notre Hôtel, Grand Conseil, Prévôt de Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Lieutenans Civils, & autres nos Justiciers qu'il appartiendra. SALUT : Notre amé GUILLAUME CAVELIER, Libraire, Nous a fait exposer qu'il désireroit faire imprimer & donner au Public : *Sanctorius & authores variis qui post eum de Medicinâ staticâ scripsere*; s'il Nous plaisoit lui accorder nos Lettres de Privilège sur ce nécessaires. A CES CAUSES, voulant favorablement traiter l'Ex-

Posant, Nous lui avons permis & permettons par ces Présentes, de faire imprimer ledit Ouvrage autant de fois que bon lui semblera, & de le vendre faire vendre & débiter par-tout notre Royaume pendant le temps de six années consécutives, à compter du jour de la date des présentes. Faisons défenses à tous Imprimeurs, Libraires, & autres personnes, de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'en introduire d'impression étrangère dans aucun lieu de notre obéissance; comme aussi d'imprimer ou faire imprimer, vendre, faire vendre, débiter ni contrefaire ledit ouvrage, ni d'en faire aucun extrait, sous quelque prétexte que ce puisse être, sans la permission expresse & par écrit dudit Exposant, ou de ceux qui auront droit de lui, à peine de confiscation des Exemplaires contrefaits, de trois mille livres d'amende contre chacun des contrevenans, dont un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, & l'autre tiers audit Exposant, ou à celui qui aura droit de lui, & de tous dépens, dommages & intérêts; à la charge que ces Présentes seront enregistrées tout au long sur le registre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris, dans trois mois de la date d'icelles, que l'impression dudit Ouvrage sera faite dans notre Royaume, & non ailleurs, en beau papier & beaux caractères, conformément aux Réglemens de la Librairie, & notamment à celui du 10 Avril 1725, à peine de déchéance du présent Privilège; qu'avant de l'exposer en vente, le Manuscrit qui aura servi de copie à l'impression dudit Ouvrage, sera remis dans le même état où l'Approbation y aura été donnée, ès mains de notre très-cher & féal Chevalier,

Chancelier, Garde des Sceaux de France, le Sieur DE MAUPEOU; qu'il en sera ensuite remis deux Emplaires dans notre Bibliothèque publique, un dans celle de notre Château du Louvre, & un dans celle dudit sieur DE MAUPEOU; le tout à peine de nullité des Présentes. Du contenu desquelles vous mandons & enjoignons de faire jouir leſdit Expoſant & ſes cauſe, pleinement & paisiblement, ſans ſouffrir qu'il lui ſoit fait aucun trouble ou empêchement. Voulons qu'à la copie des Présentes, qui ſera imprimée tout au long au commencement ou à la fin dudit Ouvrage, ſoit tenue pour dûement ſignifiée, & qu'aux copies collationées par l'un de nos amés & féaux Conſeillers Secrétaires, ſoit ſoit ajoutée comme à l'original. Commandons au premier notre Huiffier ou Sergent ſur ce requis, de faire pour l'exécution d'icelles tous actes requis & néceſſaires, ſans demander autre permiſſion; & nonobſtant clameur de haro, charte Normande, & Lettres à ce contraires. CAR tel eſt notre plaiſir. DONNÉ à Paris, le trentième jour du mois de Novembre, l'an de grace mil ſept cent ſoixante-huit, & de notre règne le cinquante - quatrième. Par le Roi en ſon Conſeil.

LE BEGUE.

Regiſtré ſur le Regiſtre XVII. de la Chambre Royale & Syndicale des Libraires & Imprimeurs de Paris, N°. 108. fol. 574. conformément au Règlement de 1728. A Paris, ce 6 Décembre 1768.

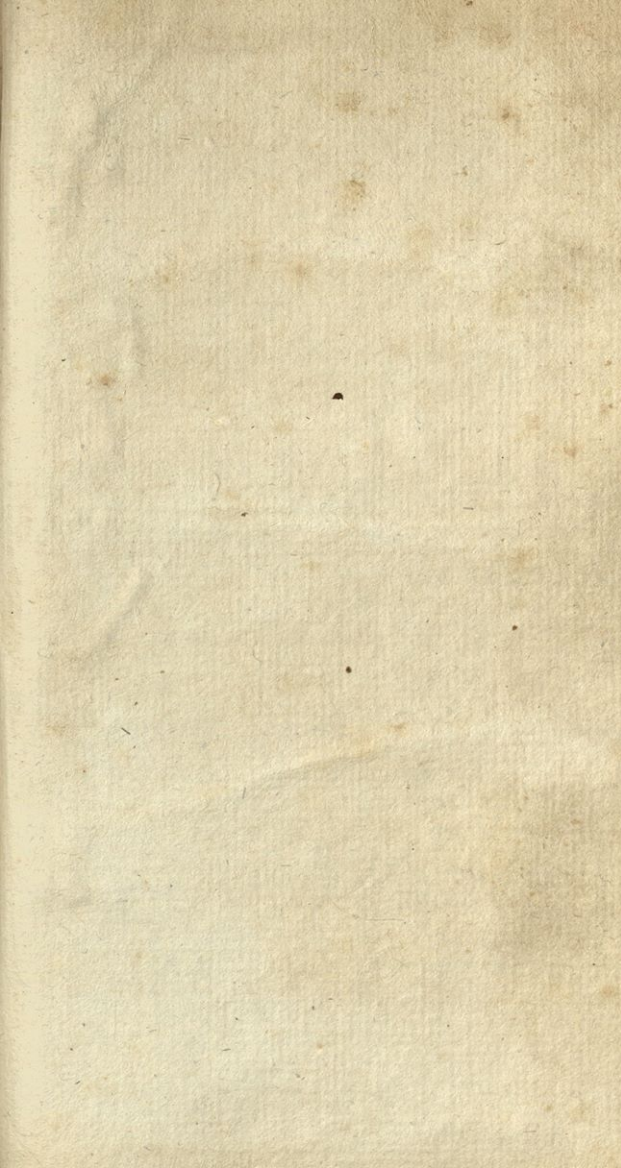
BRIASSON, Syndic.

De l'Imprimerie de L. F. DELATOUR.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

339342